

100

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

ATATÜRK VE TÜRK MİLLETİ

M.Tayyib Gökbilgin

Editörler

Emir Gürsu
Muratcan Zorcu

Yarının Kültürü diyor ki –

“Türkiye, 21. yüzyılın ilk çeyreğini tamamlamak üzereyken birtakım bunalımlara şahit olmaktadır. Bunları aşmak için gerekli olan araçlar ise dönemimizin koşulları gereği kısıtlanmıştır. Diğer bir deyişle, popülizm çağından nasibini alan Türkiye, her ne kadar küresel ve teknolojik gelişmelerin avantajlarına sahip olsa da bir bunalımdan diğerine sürüklenirken ulusal kriz içerisine girmiştir. Türkiye’de böyle bir krizin geçmişte daha ağır şartlarda yaşandığını göz önüne aldığımızda bu bunalımların önüne geçme çabasının önemi anlaşılabacaktır. Çünkü yüz yıl önce Cumhuriyet Türkiye’si de devrıldığı sorunları 19. ve 20. yüzyılın en güncel ve akılcı yöntemlerini tercih ederek çözmüştür. Bu noktada hatırlatılması gereken en önemli detay, Cumhuriyet Türkiye’sinin en büyük talihinin, neredeyse her türlü probleme çözüm önerisi sunan eser ve düşüncelere sahip olmasıdır. Bugünkü Türkiye’de ise bireyler ideolojik kamplaşmanın esiri olarak günlük politika girdabına sürüklendiği için başlıca sorunlar hep anlık değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, bunalımların sürekliliğini yaratan sorunların ağır olması bireyleri gaflete düşürerek ataletle sürüklemiştir.

Bugün 21. yüzyılın ikinci çeyreğine hazır olmamız için binmemiz gereken treni belki de çoktan kaçırdık. Sorunların ağırlaştırdığı bunalımların önüne geçilmesi, bu mümkün değilse bile bir nebze dindirilmesi gerekmektedir. Burada da güncel ve akılcı düşüncelere ihtiyaç vardır. Tıpkı yüz elli yıl önce Gasprinski İsmail’in yaptığı gibi, Türkçe konuşan insanların birbiriyle iletişime geçmesi, fikirlerini tartışması ve buradan da özgün düşüncelerin doğması gerekmektedir. *Yarının Kültürü*’nde tartışması tamamlanmış bir düşünce demetiyle ‘*bugünü miras edebilmeyi*’ amaçlıyoruz. Bu amaçla çıktığımız yolda, mevcut toplumumuza sağlıklı bir şekilde yaklaşabilmeyi umuyoruz. Zira düşünce insanının dahi, ideolojik kamplaşma ortamında, herhangi bir tarafın kolayca askeri olabildiği bu zamanda, düşünce kısırlığına mahal veremeyi ilke edinen *Yarının Kültürü*, Türk kültürüne ve Türkiye’nin yarınlarına bir katkı olacaktır.”

© Muratcan Zorcu, ileride markalaşacak *Yarının Kültürü*

Atatürk ve Türk Milleti

Derleme Eser

Yarının Kültürü Kitaplığı – No: bir.

Kurucu ve Yazı İşleri Koordinatörü: Muratcan Zorcu

Editörler: Emir Gürsu & Muratcan Zorcu

Logo ve Kapak Tasarımı: Ece Konuk

K Ü L T Ü R H İ Z M E T İ D İ R

P A R A Y L A S A T I L A M A Z

ISBN: 978-625-00-8220-1

Birinci Baskı: Aralık 2023 (200 Adet)

Baskı

Göktuğ Ofset Yayıncılık Matbaacılık Tic. Ltd. Şti

Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. No. 1

İskitler-Altındağ / Ankara

Matbaa Sertifika No: 47538

Tel: 0312 341 38 08

E-posta : goktugofset@gmail.com

İletişim: yarininkulturu@gmail.com

Açık Erişim: <http://yarininkulturu.org/e-kitap/>

M. Tayyib Gökbilgin'in kişisel arşivinden oğlu M. Altay Gökbilgin'e intikal müteferrik evrak kullanılarak Emir Gürsu ve Muratcan Zorcu editörlüğünde yayına hazırlanmıştır. Kaynak göstermelerde kitap esas alınmalıdır.

A T A T Ü R K
v e
T Ü R K M İ L L E T İ

P R O F . D R .
M . T A Y Y İ B G Ö K B İ L G İ N

E D İ T Ö R L E R
Emir Gürsu – Muratcan Zorcu

Yarının Kültürü Kitaplığı
Ankara
Aralık 2023

M. Tayyib Gökbişin, Ordu’da doğdu. Dedeleri, Samsun’un Çarşamba kazasında kadılık ve müderrislik yaptıklarından yörede *Hocazâdeler* diye anılan bir aileye mensuptur. Babası Hacı Mehmed Emin Efendi’dir. İlk öğrenimini Çarşamba’da yaptı. İstiklal Savaşı sırasında ara verdiği tahsilini Samsun, Erzurum ve Trabzon muallim mekteplerinde tamamlayarak 1929’da Aşkale köy okulunda meslek hayatına başladı. 1936’ya kadar öğretmenlik yaptıktan sonra aynı yıl açılan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Bölümü’ne girdi. Yan disiplin olarak da Tarih Bölümü’nün Yeni ve Yakınçağlar dersleriyle Latince, Fransızca ve Almanca derslerini takip etti. 1936-1939 yıllarında hocası László Rásonyi’nin teşvikiyle yaz aylarında Macaristan’da Keszthely ve Debrecen yaz üniversitelerine devam etti; Macar Millî Arşivi’nde staj yaptı. 1940’ta “*Osmanlı Tarihi’nin Macarca Kaynakları*” adlı teziyle fakülteden mezun oldu. 1 Mart 1943’te Yeni ve Yakınçağlar kürsüsünde doçent olarak göreve başladı. 1955’te profesör oldu. 1961’de yeni kurulan *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi* kürsüsünün başına getirildi. 13 Temmuz 1977’de emekli oluncaya kadar bu görevini sürdürdü. 2 Haziran 1981’de vefatına kadar ilmî çalışmalarına devam etti.

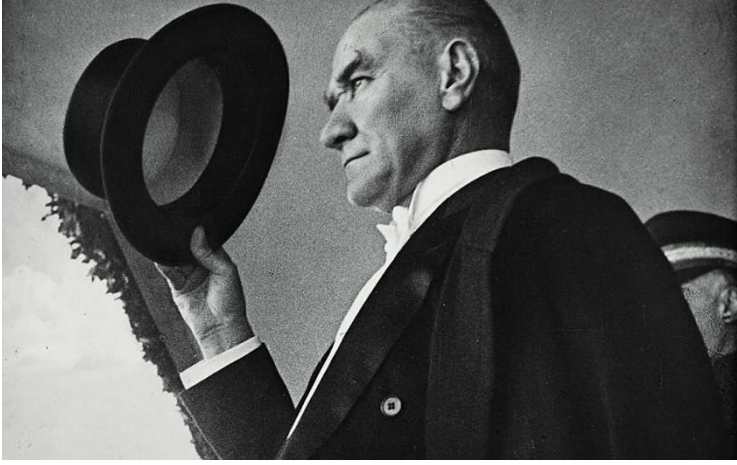
Kaynak: Mübahat S. Kütükoğlu, “GÖKBİLGİN, M. Tayyib”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gokbilgin-m-tayyip> (11.08.2023).

İÇİNDEKİLER

<i>Yarının Kültürü</i>	9
<i>Takdim</i>	11
<i>Ön Söz</i>	13
Macaristan'dan Taziye Mektubu <i>Milleker Rezső</i>	17
Yeni Türkiye <i>Prof. Fekete Lajos (Tercüme: M. Tayyib Gökbilgin)</i>	20
"Atatürk'ü Kaybedişimizin Beşinci Yılındayız!" <i>M. Tayyib Gökbilgin'in Konuşması</i>	34
"Atatürk, Türk Milletinin En Aydın Bir Şuuru, Millî İradenin Mihrakıdır!" <i>M. Tayyib Gökbilgin'in Konuşması</i>	43
"10 Kasım Bir Vazife Günüdür!" <i>M. Tayyib Gökbilgin'in Konuşması</i>	48
"Atatürk, Kendisini Unutmayanlar İçin Tükenmez Bir Enerji ve Optimizm Kaynağıdır!" <i>M. Tayyib Gökbilgin'in Konuşması</i>	55
"Atatürk'ün Ölümünün On İkinci Yıl Dönümündeyiz!" <i>M. Tayyib Gökbilgin'in Konuşması</i>	71

“M. Kemal Bir ‘Mukaddes Ateş’ Taşıyan Hakiki Bir Güneş İdi!”	79
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
Millî Tarih	88
<i>Fıkra – Dünya Gazetesi</i>	
Atatürk Samsun’da	91
<i>Fıkra – Dünya Gazetesi</i>	
“Düşman Başkumandanının Çırpındığını Görüyor Gibiydim!”	95
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
Atatürk ve Devrimler	106
<i>Fıkra – Vatan Gazetesi</i>	
“30 Ağustos’ta Tecelli Eden İlahi Adalet Tarihimize Parlak Bir Son Oldu!”	112
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
Zihniyet İnkılabı	117
<i>Fıkra – Vatan Gazetesi</i>	
“Millî İradenin Her Güçlüğü Yeneceğinden Bahsediyordu!”	121
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
Ölümsüz Ata	137
<i>Fıkra – Vatan Gazetesi</i>	
“Atatürk Şerefli Türk Milletinin Meşalesidir!”	143
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
“Ebedi Atatürk’le Daha Fazla Kaynaştığımız 10 Kasım Günü”	151
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	

Atatürkçülük ve Felsefesi	159
<i>Fıkra – Ulus Gazetesi</i>	
Millî Mücadele ve Devrimciliğimizin Tarihi	164
<i>Fıkra – Ulus Gazetesi</i>	
Atatürk’ü Anlamak	168
<i>Fıkra – Ulus Gazetesi</i>	
Ölümünün Yıl Dönümünde Devrimci Atatürk	173
<i>Fıkra – Ulus Gazetesi</i>	
“Aziz Hatırası Önünde Saygı ile Eğiliyoruz!”	177
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
Cumhuriyet 47 Yaşında	188
<i>Fıkra – Milliyet Gazetesi</i>	
“10 Kasım’da Vicdan Muhasebesi	196
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
“30 Ağustos”	205
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
23 Nisan	213
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Notu</i>	
Sivas Millî Kongresi	218
<i>M. Tayyib Gökbilgin’in Konuşması</i>	
Tarihin Akışı İçinde 23 Nisan	226
<i>Fıkra – Milliyet Gazetesi</i>	
Cumhuriyet’in 52. Yıl Dönümü	232
<i>Fıkra – Milliyet Gazetesi</i>	
Kaynaklar	241
Editörler Hakkında	243

29 Ekim 1937 törenlerinde M. Kemal Atatürk.

YARININ KÜLTÜRÜ'NDEN

Yarının Kültürü kelime grubu kelimesi kelimesine ne anlatır? Yarın, henüz gelmemiş bir zamandır ve tamlama yapılarak *yarının kültürünü* vurgular. Peki henüz gelmemiş bir zamanı nasıl bekleriz? Kişisel hikâyelerimizde okullara neden devam ederiz sorusu da aynı kapıya çıkmaz mı? Henüz gelmemiş zamanlara hazırlık... 2021 yılının son günü *Yarının Kültürü*'ne bir nebze katkı sağlayabilmek için bir internet sitesi açtık (yarininkulturu.org/) ve üç yıla yakın bir süredir keyifli mi keyifli bir yolculuktayız. Edebiyat, felsefe, güncel kültür, sanat ve sinema derken bu listeyi daha da uzatabiliriz. Peki haftalık yazılar yeterli midir? Bu soruya yanıtımız bir yandan evettir, çünkü Türkiye gibi kültür politikalarının başat rol oynamayan ülkelerde bün-yenin vefat etmediğini anlamak için atan bir nabızdır. Ama diğer yandan hayırdır, çünkü her zaman ve her durumun daha iyisi mevcuttur. *Yarının Kültürü*'ne durumu daha da iyileştirmek için bir tane daha tuğla koymak gerekmez mi? Bizce gerekir. Basılı ve sanal yayın serüvenimizin ilk kitabı *Atatürk ve Türk Milleti* gerçekten önemli bir yer işgal edecek. Daha kitabımızın ilk sayfalarındaki *Takdim*'den başlıyor değeri. Bugüne kadar yayımlanmamış bir mektuptan ilk kez neşredilecek bir parçasıyla başlıyoruz. Aslında o kısım, bu kitabın basılması niyetini de ortaya koyuyor: Tazim.

Cumhuriyet'imizin 100. yılı için *İsveç Türk Üniversiteliler ve Akademisyenler Derneği* ile birlikte başarılı bir işbirliği neticesinde *Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye Cumhuriyeti Üzerine Makaleler* isimli bir kitap meydana getirdik. Türkiye gibi kültür politikalarının 1946 yılından beri aksadığı ve kültüre sadece gönül verenlerin gayretleriyle devam eden bir muhitte gerekli sponsorlukların sağlanarak yayımlanmamış evraklar, düşünceler ve anlatıların derlenerek elle tutulur bir hüviyete bürünmesi fikrine heyecanlandığımız için bugün ellerimizde böyle bir meyve mevcut. M. Altay Gökbilgin'in gerekli yardımlarıyla *Yarının Kültürü* ilk derlemesini yayımlamaktadır. Rahmetli tarihçimiz M. Tayyib Gökbilgin'den intikal eden evrak, projemizin (ileriki günlerde markamızın) kurucusu Muratcan Zorcu ile röportaj ekibimizden Emir Gürsu'nun ortak mesaisi ile meydana geldi.

Yarının Kültürü'ne bugünden bir tane daha tuğla koyarak geleceğe yürümenin Türk kültür hayatına katkı sağlayacağını düşünerek sizlere bu kıymetli eserle yayın hayatına başladığımızı duyuruyoruz!

Kasım 2023

TAKDİM

17 Ocak 1981 tarihinde babam M. Tayyib Gökbilgin'in, zamanın Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'e yazmış olduğu bir arzusunun gerçekleşemediğini bilmekteyiz. Onun aynı yıl içinde rahatsızlanarak vefat etmiş olması, bu arzusunun yerine getirilmesine engel olmuştu. Atatürk'ün doğumunun 100. yılına armağan etmeyi düşündüğü çalışmasını Atatürk'ün bizlere emanet ettiği Cumhuriyet'imizin 100. yılında ve "Atatürk Yılı" olarak kutlamakta olduğumuz dönemde gerçekleştirebilmenin büyük sevincini duymaktayım.

Bu vesileyle onun arzusunu, kendi ifadesi ile bahis konusu mektubundan aşağıdaki bölümü sizlerle paylaşıyorum:

"...Atatürk'ün 100. doğum yıl dönümünün kutlandığı 1981 yılında, Atatürk ilkeleri ve devrimleri tarihi ile ilgili çalışma araştırma ve neşriyatımı, burada, zat-ı devletlerine arz etmemin sebeplerini, yüksek müsaadenizle açıklayacağım.

En yüksek düzeydeki Atatürk'ü Kutlama Komitesi Başkanı sıfatıyla zat-ı devletlerden istirhamım; mevcudu yıllarca önce tükenmiş olup da çok aranan ve çok ihtiyaç duyulan yukarıda sözünü ettiğim ve son Osmanlı hükûmetlerinin Meclis-i Vükela zabıtlarını başlıca kaynak olarak alan eserimin yeniden basılarak Atatürk bibliyografyasına, bu kutlama yılında, mütevazi bir katkıda

bulunmamın sağlanmasına yüksek müsaade ve emirleri olacaktır. Bu yeni baskıya adı geçen tarihi zabıtlardan bir kısım önemli olanlarının aynen derci mümkün olabileceği gibi bazı yeni belgeleri de ilave etmek düşünülebilir. *Bu bibliyografyanın zenginleşmesine diğer bir hizmet olarak Atatürk devri ve inkılapları tarihi ile ilgili olarak muhtelif zamanlarda ve çeşitli yayın organlarında yayınlanmış makale, araştırma ve konferanslarının da bir arada yeniden basılması uygun ve mümkün görülürse çok bahtiyar ve minnettar olacağım.*¹

Bugün onun bu arzusunun gerçekleşmesinde büyük bir enerjiyle kısa bir süre içinde yayına hazırlayan Emir Gürsu ve Muratcan Zorcu'ya bilhassa teşekkürlerimi belirtmek istiyorum.

M. Altay Gökbilgin

Erenköy / 27 Kasım 2023

¹ Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin'in 17 Ocak 1981 tarihli Orgeneral Kenan Evren'e mektubundan alıntılanmıştır.

ÖN SÖZ

“Halbuki Birinci Dünya Harbi’nin sonunda Osmanlı devletine kabul ettirilen Mondros Mütarekesi ve daha sonra imzalatılan Sevr Muahedesi ile Türk milletinin siyasi hakları ayaklar altına alınmış oluyordu. Türk milleti işte bu hadiseye karşı ayaklanmıştı. Atatürk de dünya efkâr-ı umumiyesinin asırlarca kutsi tanıdığı bu hak prensibine dayanarak Türk milletinin millî davasına istikamet verdi.”²

Bu satırlar, M. Tayyib Gökbilgin’in Atatürk’ü Türk milletinin şahsında mündemiç gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Gökbilgin, Wilson ilkelerine atıfta bulunarak Atatürk’ün Türk milletini *kendi kaderini kendince tayin etme hakkını* dünyaya tanıtmaya çalıştığını öne çıkarır. Ayrıca Atatürk mücadelesini, Gökbilgin nazarında meşru bir zemin üzerinde yürütmektedir. Bunu da Atatürk’ün dayatmalara verdiği karşılığı anlattığı şu veciz tercümesinde okuyoruz:

² M. Tayyib Gökbilgin’in 10 Kasım 1949 tarihli konuşmasından bir kesit.

“...Mustafa Kemal’e ve Türk milletine kurak stepler ve dağlık, kayalık bir mıntika kalıyordu. Fakat Mustafa Kemal, bu kayalıklara ayağını iyice dayadı ve harici siyasetine salim bir istikamet verdi.”³

Tarihçinin Türk milletini tarif ederken takip ettiği yöntem ilk alıntıda belirginleşmektedir. Diğer yandan, konuşma ve fıkraları takip ettiğimizde 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’dan rağbet gören ırk nazariyelerinin Türk tarihçiliğindeki yansımalarını ve ulus ile millet gibi kavramların kullanımını hususunda ihtilafın sürdüğünü sezebiliyoruz.

M. Tayyip Gökbilgin uluslararası yayınlara imza atmış, Osmanlı kaynaklarını hakkıyla tetkik edebilecek dillere aşina bir bilim insanıdır. Bununla beraber, Gökbilgin Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden neslin bir sulbüydü. O ağır harp şartlarından sonra adeta küllerinden doğmuş bir devletin Atatürk sayesinde nasıl uzun ömürlü bir mahiyet kazandığına bizzat tanık olmuştur. Bu durum Gökbilgin’de Atatürk’e emsalsiz bir hürmet ve onun inkılaplarının gerekliliğini gençlere açıklama arzusuyla tezahür etmiştir. Pek çok tarihçinin metinleri ele alınırken yapıldığı gibi Gökbilgin’in de döneminin insanı olduğunu unutmadan nutuklarını ve makalelerini bu minvalde değerlendirmek lazımdır. Bu itibarla, Gökbilgin’in Atatürk’ün vefatından sonra söylediği veya yazdığı *Atatürk ve Türk milleti* konulu

³ Lajos, F. “Yeni Türkiye”. Çev., [M.] Tayyip Gökbilgin. *Türk Arkeoloji Dergisi* 4 (1940): 1-32.

cümleler tarihçinin yaşadığı dönemde Türk milletini yönlendiren iradeye bağlı kaldığına işaret etmektedir. Mesela, 1938'in üzerinden henüz beş yıl geçmesine rağmen Atatürk'e saygının yanına devrin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye tazim eklenmesi bunun apaçık delilidir. Gökbilgin'in dönemimin insanı olduğunu ortaya koyan diğer kanıt, kitabımızın kapağında kullandığımız, Gökbilgin'in Türk Tarih Kurumu'nun fahrî başkanı Afetinan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Süheyl Ünver gibi devrin ünlü simalarıyla Atatürk'ün Anıtkabir'deki ebedî istirahatgâhı önünde çekildiği fotoğraftır. 'Döneminin insanı Gökbilgin'i bize tanıtan üçüncü örnek ise 10 Kasım ihtifallerindeki 27 Mayıs göndermesidir. Tarihçi, gençlere *Atatürk ve Türk milleti*'nden bahsederken 27 Mayıs'ın hazırlayıcısı gençlik hareketlerine hayranlığını saklayamamıştır.

Atatürk ve Türk Milleti kitabı, öncelikle Gökbilgin hoca-nın kıymetli vârisi Altay Bey'in Cumhuriyet'in yüzüncü yılına yakışır bir eser bırakma arzusundan doğdu. Hem bu kadırşinas tavır hem de kitabın yayın sürecindeki katkıları dolayısıyla Altay Bey'e gönülden teşekkür ederiz. İlaveten, çalışmalarımıza maddi manevi destek veren değerli ailelerimiz ve dostlarımıza şükranlarımızı sunmayı vazife addederiz.

Kitabımızı, ilk defa bir seçki olarak okuyucuya sunulan nutuk ve makalelerin muhatabı olan Türk milletine armağan ediyoruz.

Emir Gürsu – Muratcan Zorcu

Üsküdar / Kasım 2023

MACARİSTAN'DAN TAZİYE MEKTUBU

Kedves Barátom!

A legnagyobb örömet okozta kedves, megtisztelő
figyelme és Törökországból küldött szíves kívánsága.

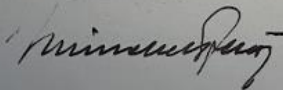
Lehet, hogy a jövő hónap első felében lejövünk
Törökországba és megyünk azután tovább Szíriába és Palesz-
tinába.

Rendkívül sajnáljuk és őszinte szívből osztozunk
abban a fájdalomban, amely a nagy Török Nemzetet érte.

Kívánva, hogy az újév hozzon mindenkinek e földön
békét, üdvözléssel szeretettel, kérve, hogy a többi uraknak is
adja át üdvözlőlevelemet

Debrecen, 1940. január 2.

igaz híve:

Kedves Barátom!

A legnagyobb örömet okozta kedves, megtisztelő figyelme és Törökországból küldött szives kívánsága.

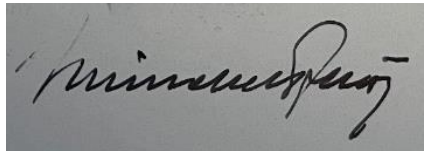
Lehet, hogy a jövő hónap első felében lejövünk Törökországba és megyünk azután tovább Szíriába és Palesztinába.

Rendkívül sajnáljuk és őszinte szívből osztozunk abban a fájdalomban, amely a nagy Török Nemzetet érte.

Kívánva, hogy az újév hozzon mindenkinek e földön békét, üdvözli szeretettel, kérve, hogy a többi uraknak is adja át üdvözetemet

Debrecen, 1940. január 2.

igaz hive.

Macar coğrafyacı Milleker Rezső'nün M. Tayyib Gök-
bilgin'e gönderdiği 2 Ocak 1940 tarihli mektubunda 10
Kasım 1938'de vefat eden Atatürk'ün vefatı dolayısıyla
Türk milleti şahsında Tayyib Bey'e taziyelerini iletmek-
tedir.

“Sevgili arkadaşım!

Nazik, onur verici ilginiz ve Türkiye'den gelen içten dile-
ğiniz için büyük bir sevinç duydum.

Belki önümüzdeki ayın ilk yarısında Türkiye'ye gelebiliriz,
ardından Suriye ve Filistin'e geçeceğiz.

Son derece üzgünüz ve Büyük Türk milletinin başına ge-
len acıyı samimi yüreklilikle paylaşıyoruz.

Yeni yılın yeryüzündeki herkese huzur getirmesi ümidiyle
sizleri sevgiyle selamlıyor, diğer beylere de selamlarımı ilet-
menizi rica ediyorum.

Debrecen, 2 Ocak 1940.”⁴

⁴ Macarca tercümede nazik yardımları için Szonja Sch-
midt'e teşekkür ederiz.

YENİ TÜRKİYE ⁵

Prof. Dr. Fekete Lajos

Çeviren: M. Tayyip Gökbilgin

Son zamanlarda Atatürk adını alan Mustafa, Selanik'te, halen mevcut, demir parmaklığı ve dar pencereleri bulunan Balkan üslubunda yapılmış bir evde, 1880 senesinde hayata gözlerini açmıştı.⁶ Selanik o zamanlar imparatorluğun hudutları içindeydi, Mustafa'nın babası da bu şehirde evvela bir memur sonra bir tüccar bulunuyordu. Babasının ölümünden sonra onun terbiyesi annesi Zübeyde Hanım'a kaldı. İlkmekepte'ten sonra devam ettiği askerî rüştiyede, muallimleri onu çalışkan ve terbiyeli bir talebe olarak tanıyorlardı. Bunlardan biri ona olgun ve mümtaz manasına gelen Kemal adını verdi ki bundan sonra bilhassa bu

⁵ AZ Uj Törökorszag Budapest 1939. Lajos, F. "Yeni Türkiye". Çev., [M.] Tayyip Gökbilgin. *Türk Arkeoloji Dergisi* 4 (1940): 1-32. Gökbilgin'in tercümesi "Atatürk'ün Ölümü Münasebetiyle" notuyla yayımlanmıştır.

⁶ Atatürk'ün doğum tarihi üzerine mevcut olan tartışmalar devam ederken Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1880'in de yaygın bir kabul olduğunu hatırlamalıyız.

adla tesmiye edilmektedir. Bilahare meydana getirdiği sistem de buna izafeten isim almıştır:

“Kemalizm, Kemalist Türkiye.”

1904’te erkânıharp zabiti olarak evvela Suriye’de vazife aldı, burada inkılap hareketlerinde çalıştıktan sonra İstanbul’a geldi. 1911’de müstevli İtalyanlara karşı mücadele etmek üzere Trablusgarp’a gitti, fakat Balkan Harbi’nin zuhuru üzerine döndü ki harp bittiği için ateşemiliter olarak Sofya’ya gönderildi. Umumi Harp’te Çanakkale müdafaa-sında temayüz etti, Gelibolu yarımadasındaki harplerde ilk defa Anafarta kahramanı unvanını aldı (Ağustos 1915). Bu suretle Mustafa Kemal, Türkiye’nin en mümtaz askerleri arasına geçti. Bundan sonra yalnız büyük, müşkül vazifelerin ifası kendisine verildi. Diyarbakır havalisinde Ruslara, Suriye’de İngilizlere karşı, mütemadiyen artan müşkülât içinde ve ümitlerin kırıldığı bir zamanda, Türk kumandanlarının mağlubiyet anlarında bile o kadar çok defa gösterdikleri müstesna kahramanlıkla harp etti. Mütarekeyi müteakip büyük bir yeis ve nevmidi içinde yaklaşan felakete isyan ediyor, bu hal yeni İngiliz dostu hükûmetin endişesini celbetmektedir. Nihayet kendisinden kurtulmak üzere Nisan 1919’da artık ordunun mevcut bulunmadığı Anadolu’ya Ordu Müfettişi sıfatıyla gönderiliyor.

Mustafa Kemal’in şimdiye kadar ki hayatı, alelade bir askerin hayatında vuku bulan hadiselerdi. Hayatının fevkalade kısmı ancak bundan sonra başlıyor. Dahilde ve hariçte herkes, müttefikler tarafından, Türkiye hakkında, sade Türk

devleti için değil, aynı zamanda Türk milletinin de muhakak mahvına gidecek derecede meşum olan bir karar verileceğini hissediyordu. Böyle bir zamanda Türk milletinin istikbaline inanan yegâne adam Mustafa Kemal'di. Ve o Anadolu'ya imkânsızı tahakkuk ettirmek kararıyla İstanbul'dan ayrılmıştı.

Mustafa Kemal gittiği yerde tamamen zayıf ve bitap düşmüş cephe gerisi bir mıntıka, dağınık, teşkilatsızlıktan mütevellit bir ümitsizlik içinde bulunan insanlar buldu. Bunlar birbirlerine ne haberdardılar ne de birbirleriyle alakadar. Sivas Kongresi'ne (Eylül 1919) iştirak eden bir kısım genç ve ihtiyar azalar, harekete başlamak için takip edilecek hattı hareket ve iktiham edilmesi lazım gelen müşkülattan olduğu gibi bizzat hareketin mahiyetinden de tamamen haberdar değillerdi. Şef öne eğilmiş ciddi bir baş, solgun bir çehre ile aralarında oturuyor onları tenvir ediyordu.

Altı ay sonra Ankara'da, memleketin her tarafından mebuslarla, şuurulu bir surette, Büyük Millet Meclisi toplandığı vakit artık arkalarında daha kalabalık bir kütle görüyoruz. Taraftarları arasında münevver ve tecrübeli kimseler çoktur. Bunlar İstanbul'dan birer birer kaçarak kurtuluş hareketine iltihak eden imanlı ve vatanperver insanlardı.

Mamafih Kurtuluş Savaşı çok büyük maddi manialarla karşılaşıyordu: para yok, adam ve malzeme az, yollar hareketi güçleştirecek derecede fenadır, fakat herkesin şimdi daha fazla kendisine itimadı vardır. Bütün dünya milletlerine beyannameler gönderiliyor, yüksek ve cesur bir sesle Türk

milletin arzu ve kararları bildiriliyor. Mustafa Kemal, imparatorluğun sükûn bulmayan ve itimat edilemiyen vilayetlerinden maadısı, yalnız Türklerle meskûn havali alaka-dar ediyordu, fakat Türklerle meskûn arazinin siyasi ve iktisadî bakımdan daha değerli olan, iyi buğdayı, tatlı meyva yetiştiren yerleri yabancılar elinde idi. Herkes, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Yunanlılar hatta Birleşik Amerika Devletleri bir pay almak istiyor, her biri kendisi için en iyi mıntıkayı seçiyordu. Mustafa Kemal'e ve Türk milletine kurak stepler ve dağlık, kayalık bir mıntıka kalıyordu. Fakat Mustafa Kemal, bu kayalıklara ayağını iyice dayadı ve harici siyasetine salim bir istikamet verdi. İlk yardım Rusya'dan, ikincisi Fransa'dan geldi. Fransızlar da Ruslar gibi ideolojik sebeplerle Ankara'daki millî harekete karşı bir anlayış gösterdiler. Daha sonra Amerika ve dahili siyaseti sebebiyle İtalya taleplerinden vazgeçtiler. Bu suretle 1921 yazında ancak iki düşman kalmıştı: Yunan, İngiliz... Yunanlılara karşı mücadele iki buçuk sene devam etti. İkincikanun ve Mart 1921'de İsmet Paşa'nın idaresi altında İnönü'nde, Ağustos 1921'de Mustafa Kemal'in kumandasında Sakarya'da kazanılan zaferler düşmanı memleketten tart etmek için yapılan harplerdendi, fakat nihai zafer ancak üçüncü sene vuku buldu. Bu zaferde bütün milletin hissesi vardı. Mücadeleye Türk kadını (Fatma), Türk çocuğu da iştirak etmişti. Türk kadını hasta, perişan haliyle top, mühimmat taşıdı, askerlerle birlikte harp etti. Mehmetçik ve mermi taşıyan Türk kadını, bugün Ankara'da Ulus meydanında, ateşten yanan

gözlerle, heykelleşmiş olarak duruyorlar; muvaffakiyet ancak bütün millettten doğabildi.

Düşman ordusunun tek mil kumanda heyetiyle birlikte esir edildiği (Dumlupınar, Ağustos 1922) Büyük Zafer, harbin uzaması sebebiyle, her yerde hayret uyandırmış ve bir sürpriz olarak karşılanmıştı. Birçoklarımızın henüz hatırasında yaşadığı gibi zafer haberini Budapeşte caddeleri de her taraftan yükselen bir sevinçle öğrenmişti; herkeste, birçok cemiyetlerde aynı meserret, aynı heyecan... Triyanon senelerinin kâbusu yaşanılmasına rağmen ciddi konferanslar hadisenin ehemmiyetini tebarüz ettirmişlerdi. Birçok toplanılarda da tezahürat yapılarak zafer tesit edilmişti.

Muvaffakiyetten, tabiatıyla, diplomasi de haberdar oldu ve Türkler için Triyanon olan Sevr Muahedesi otomatik bir surette yeni bir tetkike tabi tutuldu. Büyük Millet Meclisi mümessili İsmet Paşa, Lozan müzakerelerinden vatana şerefli bir anlaşıma, Türk milletine istiklal ve şayanı kabul yayış şartları getirdi.

İnkılap Türkiye'sinin vazifelerinin ve iktiham etmeğe mecbur kaldığı müşkülâtın en ehemmiyetli olanlarını zikretmekle bir taraftan Mustafa Kemal'in takip ettiği yolu öğrenmiş diğer taraftan her yerde hâkim olan "Mustafa Kemal'in İstiklal Savaşı'nı kazanması kolaydı, çünkü, memleketinin coğrafi vaziyeti buna müsaitti." telakkisini hadiselerle tekzip etmiş oluyoruz.

Şimdiye kadar hülasa ettiklerimiz de gösteriyor ki Mustafa Kemal uzun ve sert mücadeleler yapmak mecburiyetinde

idi. Büyük bir kudret sarfederek senelerce sürececek bir tahammüle ve sebata lüzum vardı. Bidayette memleketin mukadderatına hâkim yalnız kendisi değildi. Birçokları kayıtsız bazıları da hasmane bir tavır takınmıştı. Bunlar arasında, hareketinin Türklüğe yeni bir felaket getireceğini zannedenler bulunuyor; planı, kendilerine büyük bir felaketten sonra cüretkarane, tahakkuku gayrikabil ve tahrik edici görünüyordu. Bu cümleden olarak, ecnebi tesiri altında bulunan Saray ve İstanbul hükûmeti de büyük devletlerin tazyikinden korkuyordu. Mustafa Kemal'e evvela itidal tavsiye ettiler sonra tevkif etmek istediler ve nihayet idama mahkûm ettiler. Türkiye, İstanbul hükûmetinin onu tedibe gönderdiği kuvvetlerin derhal millî kuvvetlere iltihak etmesi yüzünden, ne bir dahili harbe sahne olmak tehlikesine maruz kaldı, ne de idam hükmünü infaz edecek bir el meydana çıktı. İdam mahkûmu hükmünü senelerce taşıyan Mustafa Kemal'in nefse hakimiyeti, devlet adamı sıfatıyla yaptığı en mühim icraatında, dahili nizamı tesiste onu çok büyük gösteriyor. Nefsinde hırsı, taraftarlarında kendisine karşı olan sevgiyi yenerek, vakitsiz siyasi ve hukukî meselelerin millî birliği ihlal etmesine müsaade etmemesi, padişahın mahkûmiyetine ait kararı, ancak askerî ve siyasi zaferlere ulaştıktan sonra vermesi Mustafa Kemal'in büyük bir meziyetidir. Karar TBMM tarafından verildi: Türkiye, sultanlar ve monarşik şekil olmadan Cumhuriyet

devlet şekli ile idare olunacaktır, ilk cumhur reisi Mustafa Kemal'dir. (23/10/1923).⁷

Osmanlı hanedanının tahttan indirilmesiyle Mustafa Kemal'in hayatının üçüncü devresi başlıyor. Artık o, harici ve askerî meselelerin ağır tazyikinden kurtulmuş olarak ıslahat hareketleriyle meşgul olabilirdi. Mustafa Kemal hükûmeti bu sırada birkaç seneden beri denizden uzak sekiz yüz metre yükseklikte bir yaylada, Ankara'da bulunuyordu. Burası Türkiye'nin strateji bakımından ehemmiyetli bir merkezi idi. Hükûmet merkezini sıcak deniz kenarından böyle sert, haşin bir mıntıkaya nakletmek fikri onun değildir. Daha evvelce bu, bir teklif olarak padişahlara da yapılmış fakat hiç nazarı itibara alınmamıştı: Saray halkı İstanbul debdebесinden ayrılmaya razı olamazdı. Bu çiftçi memleketin ortasında müstakbel azametini hayalini görmek için ancak Mustafa Kemal'in gözleri lazımdı. Fillhakika terakki ve inkişafın o zamandan beri cereyan eden istikametini ancak o tasavvur edebildi. Birçoklarının, harikulade bir kuvvetin parıldadığını gördükleri gözleriyle hal ve istikbaldeki Türkiye'nin çehresini yalnız o görebildi. Ankara'nın yüksek kalesinden kerpiç evlerin üstünden uzaklara baktığı vakit kışın buzlu yazın çıplak yaylada memleketinin boşluğu, cansızlığı gözleri önünde tecessüm ediyordu. Ayaklarının altındaki şehir diğer bütün Türk şehirleri gibi bir harabe yı-

⁷ Metinde sehven 23 Ekim yazılmış olup doğrusu 29 Ekim 1923'tür.

ğını... Köyler çiftçi evleri değil, adeta çamurdan yapılmış çadırlar, fırtınadan kaçan çobanların iltica edecekleri bir yer gibi idi, nehirler bataklık halinde... Ormanların içinde haydut, soyduğu yolcudan fidye-i necat bekliyor. Memleketin her tarafında sanayi, ticaret küçük mikyasta... Mesafeler ölçülemeyecek derecede uzundur. Sivas Avrupa'dan, bugün Afganistan'daki Kabil kadar uzaktır. Mutlakiyet terbiyesi alan köylü ve şehirli halk ihtilal havasından çekinerek gayesiz ve maksatsız bir şekilde Asya ve Avrupa arasında, eski ve yeni âlem arasında bocalıyor. Hakikat, gözleri önünde, kalın bir sis tabakası halinde kendini gösteriyor ve istikbal bu muzlim perde arkasından sıyrılarak çıkmaktadır. Türkiye öyle bir devlet olacaktır ki, onu bütün dünya tekrar takdir edecektir. Harice karşı otoriter, dahilde nizamlı zengin ve refah içinde... Zengin tabii hazineleri ve sahiplerinin çalışmasıyla bu şey tahakkuk edecektir. Zira herkes çalışacak, herkes işi sevecek, memlekete nizam hâkim olacak, çünkü herkes nizamı sevecek... Nehirler tekrar mecralarında akanlar, otomobil yolu ormanların içinden serbestçe geçecek, yolcu kendisini arabasında emniyette hissedecektir. Avrupa Anadolu'ya ulaşıyor. Bunu yalnız gelecek nesil görmeyecek, aynı zamanda mesut bir istikbal için taze bir ruh ve gergin bir adale ile mücadele yapmış olan bugünkü ihtiyarlar da hür insanların hür memleketinde yaşıyacaklardır.

Mustafa Kemal'in tahayyül ettiği bu cesur planları küçük mikyastaki parçalara bölerek tahakkuk ettirmek mümkün değildir. Bunlar hararetli faaliyet isterler. Nasıl ki kendileri de böyle bir muhitte doğmuşlardır. Mustafa Kemal, saiki

reform fikirleri bulunan icraatını aynı zamanda millî hayatın muhtelif şubelerine teşmil ediyor bunları, eski yerine yeni hayatı ikame etmek üzere yıkıyor, tasfiye ediyor. Bunları gruplar halinde mütalaa edelim:

Evvela dinî sahadaki reformlardır: Türk milletinin asırlardan beri mukadderatına hâkim olan ve Mustafa Kemal'in eli değmemiş olsaydı, istikbalini de başka istikametlere tevcih edeceği muhakkak bulunan dinî meseleler çok mühim ve o nispette tehlikeli bir saha idi. Mustafa Kemal inkılabında iktisadi yeniliklerden önce fikir ve telakkilerin değiştirilmesi, ruhların tasfiyesi lazım geldi. Eski müesseseler içinde modası geçmiş görüneni, hilafetten başlayarak (Mart 1924) derhal ortadan kaldırıldı. Hilafetin ilgasına bilhassa sebep, tahttan ıskat edilen hanedanı Türkiye'ye bağlayan son ve yegâne rabıta olması idi. Bunu takiben dinî sahada yaptığı ıslahatla Türklük, eskiden İslam kültüründen aldıklarını kendi üzerinden attı. Bundan sonra müstakbel neslin talim ve terbiyesi için yeni kuvvetler bulmak ve yeni istikametler göstermek lazım geldi. Türkiye'de Mustafa Kemal'in idaresi altında seri hamlelerle ilerliyen, talebe adedinin ve fikrî seviyenin yükselmiş bulunduğu yeni bir mektep siyaseti vücuda geldi. Talim ve terbiyenin eski kuvvetli dinî karakteri yerine şimdi her tahsil devresinde milliyetperver bir şuur kaim oldu. Parola: "Ne mutlu Türküm diyene" dir. Türk ırkına has askerî ruh gençliği millî birliğe bağladı.

Kültür sahasında en ehemmiyetli ve en cesur teceddüt hamlesi yazı inkılabı oldu. Mustafa Kemal bu işe cezri inkılap-

ıların yaptıkları gibi başladı: Zenginlerden, onları fakirlerden ayıran şeyi almak suretiyle... Okuyup yazma bilenleri Arap harfleriyle yazmaktan menederek ekseriyet gibi alfabetik bir hale getirdi. Bundan başka yeni yazının muvafakiyetini en şahsi bir mesele olarak telakki etti. Bir muallim gibi elinde tebeşirle yeni harfleri öğretti. Bu harfleri o, dilcilerden mürekkep bir komisyonun sonu gelmiyen münakaşalarını müteakip bir gecede tespit etmişti. Bizzat kendisi de mektep sırasına, başörtülü kadınların arasına oturdu, şehirli köylü herkesi inkılabın bu en yeni hazinesinden faydalanmağa mecbur etti. Mamafih Mustafa Kemal'in nazarı dikkati daha mücerret ilmi problemlere de şamil oldu. Yeter ki bunlar millî şuurun inkişafına müsait olsun ve istikbalde husule getireceği neticelerle inkılabın gayelerine hizmet edebilsinler. Bilhassa tarih araştırması ve Türk diliyle alakadar hareketleri hariçte de dikkati celbetti hatta tenkide sebep oldu. Müstakar millî kültürü bulunan memleketlerin ilim hayatında böyle ferdî teşebbüsler büyük zararlar husule getirebilirdi. Halbuki Türkiye'de bu neviden romantik nazariyelerin muvakkaten de olsa millî terbiyeye hizmet ettiği aşikârdır. Onun ismine irca etmemiz lazım gelen Türk dil yenileştirme hareketiyle sade bugünkü neslin değil müstakbel nesillerin de minnet ve şükranlarına mazhar olacaktır. Mustafa Kemal ne bir muharrir ne de bir âlim olmakla beraber milletine hemen hemen yeni bir dil hediye etti. His ve fikirleri ifade hususunda fevkalade zengin olan Türk halk dili Mustafa Kemal'in terbiyesiyle yeni edebiyat

dili olarak inkişaf etti. Bu sayededir ki Türk dilinin güzel-liklerini, hakikaten, Şimdi tanımaĒa ve takdir etmeĒe başlıyoruz.

Mustafa Kemal Anadolu T rkl Ē n n, inkişaf ve terakki-lerini temin etmiyen Asyalı Müslüman kültüründen ayrılarak Avrupa medeniyetinde yer almasını ve bu medeniyetin maddi ve manevi bütün vesaitini kabul ve kendine mal etmesini istedi. Vatandaşlarına, Şimdiye kadar taşımadıkları, soyadları vermekle de onları Avrupa'ya yaklaŐtırmıŐ oldu. Bizzat kendisi tamamen haklı ve layık olarak Atatürk adını aldı. Zira, bugün, T rkl Ē n hakikaten babasıdır.

Kültürel ve içtimai sahada olduĒu gibi iktisadi hayat sahasında da birçok yenilikler Atatürk inkılabının sistematik ve Şuurlu bir istikamet takip ettiĒini göstermektedir: Her sene bir ak yüz kilometre demiryolu inşa edilmektedir, Őebeke-nin anahtarı Şimdiden hazırdır. Demiryolu doĒu-batı isti-kametinde iki defa, Őimal-cenup istikametinde üç defa Ana-dolu'yu katetmektedir. Őoseler iyileŐmekte, yeni vapurlar deniz nakliyatı emrine tahsis edilmektedir.

Atatürk'ün her fıkri milletinin halde ve istikbaldeki saade-tine hizmet etmiştir. Millî kuvveti artırmak maksadıyla, Balkanlarda halen fena vaziyette bulunan ve beş yüz sene evvel bir istila siyasetinin Asya'dan Avrupa'ya nakil ve isk n ettiĒi Türkleri, ırkdaŐlarını vatana getirdi.

Yeni zamanın, büyük devletlerin bile tasavvur edemeyecek-leri bir derecede, en büyük millî hareketini, Atatürk, ya-

bancı yardımı olmaksızın muvaffakiyetle halletti. Köylülere daha fazla ve daha mahsuldar toprak verebilmek, ecdatlarının daha Orta Asya steplerinde ustası oldukları sulama ve kanal açma suretiyle, daha fazla mahsul alabilmek imkânını temin için nehirleri tanzim etti. Dünya iktisadiyatının otarşik bir istikamet almasına Türk otarşisi ile mukabele etti. Ham madde istihsalatını arttırdı, Türkiye'yi buğday ihraç eden bir memleket haline getirdi. Eskiden Türkiye tek bir şeker fabrikasına malik değilken şimdi ihraç yapabilecek bir haldedir. Yerli mallarının istihlakini kuvvetli propagandalarla temin etti. Büyük plakalar, grafikler, vecizeler halka hadiseleri haber veriyor, onlara yeni istikametler çiziyor ve yeni gayeler gösteriyor. Kalkınma hareketi yalnız köyde değildir, şehirleri de yeniden tesis ve inşa etti. 2000 sene önce “Augustus”un mermer kilisesinin bulunduğu Ankara’da harabeler üzerinde heykeller ve kabartma eserlerle dolu yepyeni büyük bir şehir meydana geldi. Bu, yeni devletin yeni merkezidir. Burada, Avrupalı bir göze bile, her şey güzel, modern ve gayeye uygun görünür.

Hayat sahasının, Atatürk’ün fikirleriyle işlenmemiş, hiçbir kısmı yoktur. O, şeref ve faydanın bütün milleti ilgilendirmesine ve millete ait olmasına hususi bir ihtimam göstermiştir. Kurtarıcı Atatürk, fikirlerini, kendi istediği gibi tahakkuk ettirmek hakkını bile kullanmadı. Her şeyde millîtinin arzusunu ve iradesini kati ve nihai addetti. Devlet hazinesinden köylüye toprak vermek suretiyle millî sayı artırdığı ve kuvvetlendirdiği gibi bütün servetini de daha ha-

yatında milletine verdi. Bu itibarladır ki Türk efkârı umumiyesi en radikal reformlarından bile ürkmedi ve bu yenilikler, ekseriya, hariçte Türkiye’den daha fazla bir sürpriz hasıl etti.

Atatürk hayatının sonuna kadar, bilhassa faal bir iş sahası olan ve başlangıçtan itibaren talihin kendisine güldüğü, beynelmilel politikada, harici siyasette Türk milletine sevgisinden başka hemen hemen hiçbir his ve ihtiras tanımadı. Daima fayda umduğu devletler grubuna iltihak etti ve Lozan’dan beri Türkiye’nin hudutlarını daima daha iyi şekilde tadil veya garanti eden dört beş muahede akdetti. Fakat bu devletlerle, ancak milletin bundan istifade ettiği müddetçe, birlikte yürüdü. Türk menfaatleri Balkan devletleriyle birlikte hareket etmek olduğu ve vatanının menfaatlerine bu suretle daha iyi hizmet etmek imkânı bulunduğu için onlarla ittifak yapınca biz Macarlar, dostluk hislerinin fiiliyatta çok az tezahür ettiğini görmek suretiyle, acı bir hayal inkisarına uğradık. Fakat o herkese karşı böyleydi. Artık ebedi uykusuna daldığı şu esnada bitaraf ve mübalağasız olarak tespit etmek mümkündür ki, inkılapçılık kıymeti, milleti noktainazarından, devrimizin diktatörleri arasında herhangi birisinden çok daha derine icra-yı tesir etmiştir. Bunlardan hiçbirisi onun kadar cesur olmamıştır. İnkılabın başlangıcı ile hedef olarak gösterilen gaye arasındaki Türkiye’de, azami derecededir. Garpta ihtilal ve inkılapların tedricen elde ettiklerini Atatürk’ün memleketi bir-

denbire kazandı ve Türk hayatında o kadar derin izler bıraktı ki diğerlerinde bu, ancak yüz senede husule gelebilmişti.

Atatürk'ün büyük eserinin ikmalî haleflerine kaldı.

“ ATATÜRK ‘Ü KAYBEDİŞİMİZİN BEŞİNCİ YILINDAYIZ! ”

10 Kasım 1943

M. Tayyib Gökbilgin

Sayın Tedris Heyeti ve Talebe Arkadaşlar,

Büyük Türk milletinin en büyük evladı Atatürk’ü kaybedişimizin beşinci yılındayız. Devletimizin kurucusu, milletimizin ebedî önderi, eşsiz kahraman beş yıl önce bugün fani hayata veda etmiş ve hepimizi dahi, bütün dünyayı yas ve matem içinde bırakmıştı. Bugün bütün Türk milleti onun aziz hatırası önünde eğiliyor. Onu ve ona ait her şeyi konuşmak için toplanmış bulunuyoruz. Büyük ve vefakâr milletimiz için bundan daha mukaddes, daha aziz ve daha tabii hangi vazife olabilir? Vatanın, istiklalin ve Cumhuriyet’in üstüne olduğu gibi Atatürk’ün üstüne de titremeliyiz. Çünkü bunlar bize Atatürk’ün emaneti idi. Atatürk de bize Türk tarihinin, Türk şeref ve kanının en büyük armağanıdır. İkisini de korumasını ve beklemesini, ikisine de layık olmasını biliyoruz, bileceğiz.

Arkadaşlar, tarihin en eski devirlerinden beri dünya yüzünde şan ve şerefle dolu bir hayat yaşayan, medeniyetler kuran, imparatorluklar yıkıp, imparatorluklar kuran

hâkim ve fatih milletimizin sinesinden hemen daima cihan-girler, büyük devlet adamları ve büyük dehalat çıkagelmiştir. Zaten büyük insanları büyük milletler doğurur, sözü bir mütearifedir ve bunun doğruluğunu cihan tarihi ispat etmektedir. Atatürk adı da böyle büyük ve umumi tarihin, Türk tarihinin çerçevesi içinde mütalaa edildiği vakit her iki büyüklüğün aynı benzerliği ve eşitliği gösterdiğini görmemek, son asırda dünya tarihine istikamet verecek kabiliyette yetişen bu Türk dehasının büyük Türk milletine ait ve has olan bu büyüklüğü temsil ettiğini sezmek imkânı yoktur. Milletinin yüksek vasıflarına inanan her Türk ise bundan ancak gurur ve iftihar duyar. Atatürk'ün hayatı şeref ve muvaffakiyet sözleriyle hülâsa edilebilir.

Son zamanlarda Atatürk adını alan Mustafa Kemal, o vakit Osmanlı İmparatorluğunun bir vilayeti olan Selanik'te 1880'de⁸ doğmuş, ilk tahsili yaptıktan sonra askerî rüştiyeye girmiş, askerî idadiyi ve harbiyeyi ikmal etmiş, 1904'te de erkân-ı harp zabiti olarak evvela Suriye'de vazife almıştı. O burada inkılap hareketlerinde çalıştıktan sonra İstanbul'a geldi. Sonra 1911'de müstevli İtalyanlara karşı mücadele etmek üzere Trablusgarp'a gitti. Fakat Balkan harbinin zuhuru üzerine döndü ve harbi müteakip de ataşemiliter olarak Sofya'ya gönderildi. Umumi Harp'te Çanakkale müdafaasında temayüz etti. Gelibolu Yarımadası'ndaki

⁸ Atatürk'ün doğum tarihi üzerine mevcut olan tartışmalar devam ederken Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1880'in de yaygın bir kabul olduğunu hatırlamalıyız.

harplerde ilk defa Anafarta Kahramanı unvanını aldı. (Ağustos 1915) Bu suretle o, imparatorluğun en mümtaz askerleri arasına geçti. Bundan sonra yalnız büyük ve müşkül vazifelerin ifası kendisine verildi. Diyarbakır havalsinde Ruslara, Suriye’de İngilizlere karşı, mütemadiyen artan müşkülât içinde ve aynaların kırıldığı bir zamanda, Türk kumandanlarının mağlubiyet anlarında bile o kadar çok defa gösterdikleri müstesna kahramanlıkla harp etti. Mütarekeyi müteakip büyük bir yeis ve ümidi içinde yaklaşan felakete isyan etti. Fakat bu hali, Damat Ferit hükûmetinin endişesini celbetti. Nihayet kendisinden kurtulmak üzere Mayıs 1919’da Anadolu’ya ordu müfettişi sıfatıyla gönderildi.

Mustafa Kemal’in şimdiye kadarki hayatı alelade bir askerin hayatında vuku bulan hadiselerdi. Hayatının fevkalade ve milletimiz için mesut kısmı ancak bundan sonra başlar. İçeride ve dışarıda herkesi, Türkiye hakkında müttetikler tarafından sade Türk devleti için değil, aynı zamanda Türk milletinin de muhakkak mahvına gidecek derecede meşum olan bir karar verileceğini hissediyordu. Böyle bir zamanda büyük Türk milletinin istikbaline inanan yegâne adam Mustafa Kemal’di. Ve o Anadolu’da imkânsız tahakkuk ettirmek kararıyla İstanbul’dan ayrılmıştı.

Mustafa Kemal gittiği yerlerde zayıf ve bitap düşmüş cephe gerisi bir mıntika, dağınık ve teşkilatsızlıktan doğan bir ümitsizlik içinde bulunan insanlar buldu. Kendi ruhunun ateşiyle herkesi, mukaddes gaye uğrunda alevlendirdi; aynı

yıl içinde Erzurum, sonra Sivas kongrelerini topladı. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti milletin davasını onun diliyle, onun bükölmek bilmez iradesiyle bildirdi ve ortaya attı.

Altı ay sonra Ankara'da memleketin her tarafından mebuslarla, şuurulu bir surette Büyük Millet Meclisi'ni toplattığı vakit arkasında daha kalabalık bir kitle vardır.⁹ Millî davayı benimseyen münevver ve tecrübeli kimseler çoktur. Bunlar İstanbul'dan birer birer kaçarak kurtuluş hareketine iltihak eden imanlı ve vatanperver insanlardır. Hepsi Mustafa Kemal'in yanında, sıkı sıkı etrafında kopmaz bir halka teşkil etmektedir.

Arkadaşlar, Kurtuluş Savaşı çok büyük maddi sıkıntılar içinde, büyük fedakârlıklarla ve bütün milletin iştirakiyle başarılımış bir mücadeledir. Para yok, adam ve malzeme az, yollar hareketi güçleştirecek derecede fenadır. Fakat herkesin şimdi daha fazla kendisine ve milletine itimadı vardır. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal yüksek ve cesur bir sesle Türk milletinin arzu ve kararlarını her tarafa, bütün dünya milletlerine bildirmektedir. Mustafa Kemal, Türk milletinin davasını en realist bir görüşle ifade etmektedir. Artık inkırazı mahkûm Osmanlı İmparatorluğu enkazı üzerinde dipdiri, her türlü sıyaneti haiz tamamen millî bir Türk vatani kurulacaktır. İmparatorluk için daimî surette bir zaaf amili olmuş bir zamanda ve hiçbir vakit tam

⁹ M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011).

bir sükûn ve huzura kavuşamamış olan ve gayri mütecanis unsurları ihtiva eden mıntikalar Türk davasını alakadar etmemektedir. Ancak Türklerle meskûn yerler Türk sınırları ve Misak-ı Millî hudutları dâhilindedir. Düşmanlar bunu da çok görmekte, emperyalist ve kapitalist galipler Türk vatanının en iyi yerlerini aralarında paylaşmak arzusundadırlar. Fakat Türk azmini ve Türk birliğini gören düşmanlar daha baştan birer birer kaçtılar ve anlaşma yolunu tuttular. İki kanun ve millet 1921’de İsmet Paşa’nın kumandasında İnönü’de Ağustos 1921’de Mustafa Kemal’in kumandasında Sakarya’da kazanılan zaferler ise, karşıda kalan iki düşmanı, Yunanlıları ve İngilizleri memleketten kovmak için yapılan harplerdendi. Nihai zafer ancak üçüncü senede kazanıldı. Başkumandan Mustafa Kemal’in sevk ve idaresi altında kazanılan bu zaferde bütün milletin hissesi vardır. Mücadeleye Türk kadını, Türk çocuğu da iştirak etmişti.

Zafer, tabiatıyla diplomasi üzerinde de tesirini gösterdi. Sevr Muahedesi otomatik bir surette yeni bir tetkike tabi tutuldu ve Büyük Millet Meclisi mümessili, Baş Murahhas İsmet Paşa Lozan müzakerelerinden vatana şerefli, anlaşma, Türk milletine istiklâl ve kabul edilebilir yaşama şartları getirdi.

İstanbul hükûmeti tarafından mahkûm edilen Mustafa Kemal’in nefsine hâkimiyeti, devlet adamı sıfatıyla yaptığı en mühim icraatında, dâhili nizamı tesiste onu çok büyük gösterir. Nefsinde dahi taraftarlarının kendisine karşı olan sevgiyi yenerek, vakitsiz siyasi ve hukuki meselelerin millî bir-

liği ihlal etmesine müsaade etmemesi, padişahın mahkûmiyetine ait kararı, ancak askerî ve siyasi zaferlere ulaştıktan sonra vermesi Mustafa Kemal'in büyük bir dehası eseridir. Karar Büyük Millet Meclisi tarafından verilmiş, saltanat biraz sonra da hilafet ilga edilmiş, hanedan azası vatan hâricine gönderilmişti.

Osmanlı hanedanının tahtından indirilmesiyle Mustafa Kemal'in hayatının üçüncü devresi başlar. Artık o, harici ve askerî meselelerin ağır tazyikinden kurtulmuş olarak ıslahat hareketleriyle meşgul olabilirdi. Hükûmet merkezini, merkezî vaziyette ve stratejik bir ehemmiyette olan Ankara'ya nakletti. Buradan Türkiye'nin müstakil muhteşem yarınını hazırlayacak temelleri attı. Türk vatanının müstakil azametini ve bunun hayalini görmek için artık Mustafa Kemal'in gözleri lazımdı. Türkiye öyle bir devlet olacaktır ki onu bütün dünya tekrar tanıyacak, takdir edecek, onunla iş birliği yapmayı candan isteyecektir. Harice karşı otoriter, dahilde nizamlı zengin ve refah içinde bir Türkiye.

Mustafa Kemal'in tahayyül ettiği cesur planları küçük mikyastaki parçalara bölerek tahakkuk ettirmek mümkün değildir. Bunlar hararetli bir faaliyet isteyeceklerdir. Nasıl ki kendileri de hararetli bir muhitte doğmuş ve o muhit içinde inkişaf etmişlerdir.

Atatürk'ün, Türk milletinin kabiliyetlerini inkişaf ettirmek, hakiki hüviyet ve mesleğini meydana çıkarmak hususunda yaptığı inkılaplar zaruri olmuş ve memleketin bünyesini ve çehresini değiştirmiş, millete yeni bir ruh, yeni bir

heyecan, dinamizm ve şuur aşlamıştır. Dinî sahada tatbik edilen reformlar Atatürk ihtilalinin en büyük başarılarından biridir. İnkılap hareketlerinde iktisadi yeniliklerden önce fikir ve telakkilerin değiştirilmesi, ruhların tasfiyesi lazım geldi. Hilafetin ilgası ile modası geçmiş görünen lüzumsuz bir müesseseyi ortadan kaldırdı. Bu sayede Türklük kendi aslına daha yakın, kendi bünyesine daha uygun bir hale giriyordu. Bundan sonra müstakbel neslin talim ve terbiyesi için yeni kuvvetler bulmak ve yeni istikametler göstermek lazım geldi. Türkiye, Atatürk'ün idaresi altında ilerleyen, talebe adedinin ve fikrî seviyenin yükselmiş bulunduğu yeni bir mektep siyaseti vücuda getirdi. Bu esnada talim ve terbiyenin eski kuvvetli dinî karakteri yerine her tahsil devresinde milliyetperver bir şuur kaim oldu. Parola “Ne Mutlu Türküm diyenedir.” Türk ırkına has askerî ruh gençliği millî birliğe bağladı.

Kültür sahasında en ehemmiyetli ve en cesur teceddüt hamlesi yazı inkılabı oldu. Yeni Türk harfleri kabul ve millete talim edildi. Mamafih Atatürk'ün nazar-ı dikkati, millî şuurun inkişafına müsait ve istikbalde husule getireceği neticelerle inkılabın gayelerine hizmet edebilecek olan, daha mücerret ilmi programlara da şamil oldu. Türk tarihi ile Türk dili ile alakadar oldu. Her iki hareketin gayesi çok asil ve ulvi hislerden ve büyük Türk milletini büyük ve muhteşem bin yarına sevk etmektir.

Arkadaşlar; Atatürk, Anadolu Türklüğünün Avrupa medeniyetinde yer almasını ve bu medeniyetin maddi, manevi

bütün vasıtalarını kabul ve kendisine mal etmesini istemişti. Kültürel ve içtimai sahada olduğu gibi iktisadi hayat sahasında da birçok Atatürk inkılabının sistematik ve şurlu ve istikamet takip ettiğini göstermektedir. Her sene yüzlerce kilometre demir yolu yapılmış, fabrikalar açılmış, deniz ve kara nakliyatı inkişaf ettirilmişti. Atatürk inkılabında kalkınma hareketi köyde, şehirde, her yerde hummalı bir faaliyetle cereyan etmiş ve mesut neticeler vermiştir.

Hayat sahasının, Atatürk'ün fikirleriyle işlenmemiş hiçbir kısmı yoktur. O, şeref ve faydanın bütün bütün milleti ilgilendirmesine ve millete ait olmasına hususi bir dikkat göstermiştir. Atatürk, fikirlerini kendi istediği gibi tahakkuk ettirmek hakkını bile kullanmadı. Her şeyde milletin arzusunu ve iradesini kati ve nihai addetti. Devlet hazinesinden köylüye toprak vermek suretiyle millî sayı artırdığı ve kuvvetlendirdiği gibi bütün servetini de daha hayatında milletine ve ilmî kurumlara verdi.

Arkadaşlar, Atatürk hayatının sonuna kadar, faal bir iş hasası olan, beynelmilel siyasette harici politikada ve büyük Türk milletine sevgisinden başka hemen hemen hiçbir his ve ihtirası tanımadı. Türk hariciyesi Atatürk inkılabında ve ölene kadar muvaffakiyetten muvaffakiyete koşmuştur.

Atatürk'ün inkılapçılık kıymeti, ilmi nokta-i nazardan, muasır hiçbir inkılapçı veya devlet adamındaki ile kabil-i kıyas değildir ve her birinden daha fazla derinlere icra-yı tesir etmiştir. Ve hiçbirisi Atatürk kadar cesur olmamıştır. Bu sebeple Atatürk inkılabında inkılabın başlangıcı ile hedef

olarak gösterilen gaye arasındaki mevcut mesafe azami derecededir. Garpta ihtilal ve inkılapların tedricen elde ettiklerini Atatürk inkılabı birdenbire kazandığı ve Türk hayatında o kadar derin izler bıraktı ki, diğerlerinde bu, ancak yüz senede husule gelebilmişti.

Atatürk'ün büyük eserenin ikmali şimdi en yakın, en büyük ve kudretli mesai arkadaşının, Millî Şef İnönü'nün eline tevdi edilmiştir. Türk birliği, Türk kuvveti onun şahsında en derin ve geniş ifadesini bulmakta, büyük Türk yarınına olan sonsuz güven, Atatürk inkılabının bir devamı olarak, gittikçe artmakta ve mana kazanmaktadır.

“ATATÜRK TÜRK MİLLETİNİN
EN AYDIN BİR ŞUURU, MİLLÎ
İRADENİN MİHRAKIDIR”

10 Kasım 1944

M. Tayyib Gökbilgin

Sayın Arkadaşlar, Aziz Talebeler,

Atatürk’ü kaybettiğimizin altıncı yıl dönümünde en derin bağlılık hislerimizle onun huzurunda hatırasını taziz etmek için yine toplanmış bulunuyoruz. Türk milletinin Türk tarihine en büyük armağanı olan bu kahramanı her sene millî matem günümüzde anmak, yaşatmak ve yalnız onu konuşmak en kutsal vazifelerimiz arasındadır. Bu toplantılarımızda ona karşı minnet ve şükranlarımızı tekit ettiğimiz gibi onu bütün hüviyeti ve hakikati ile aramaya ve daha iyi anlamaya ve gelecek nesillere daha iyi anlaşılır bir halde tanıtmaya çalışmak Atatürk’e karşı Türk münevverinin baş vazifesidir.

Atatürk, Türk milletinin en aydın bir şuuru, millî iradenin mihrakıdır. Millet var oldukça o da yaşayacaktır. Bunun için o ebedidir.

Arkadaşlar,

Tarihimizin en karanlık bir anında kendisine rastlamak şeref ve saadetine nail olduğumuz ve harikulade adam bizim için mazi olduğu kadar istikbaldir de... Çünkü onun kalbinde yaşayan millî emelleri varlığımızın gayesi bilmekteyiz.

Atatürk'ün hayalinde bütün medeni milletlere üstün bir Türk camiası vardı ki, onun vicdanında bütün hayatı boyunca yaşamış olan bu mefkûre, istikbal için bağlanacağımız, gönül vereceğimiz tek bir idealdir.

Mustafa Kemal'in hayatını hep biliyoruz. O evvela şanlı bir askerdi. İmparatorluk ordularında şerefli bir mücadele hayatı yaşadı ve temelleri sarsılmayan bu imparatorluğun bir hududundan öbürüne koştu. Trablusgarp'ta, Çanakkale'de, şarkta, cenupta payına düşenden fazlasını yaptı. Fakat nihayet bu imparatorluğun tamamen her yeri bir Türk vatanı, zinde bir millî varlık çıkardığı ve bütün zamanını Türkiye için bir tarih devrimi, kurduğu Cumhuriyet'i on beş yıl en verimli idaresiyle yaşattı.

Atatürk'ün yaptığı devrimler, sosyal hayatımızı esaslı surette değiştiren ve bize garp medeniyetinin en kıymetli imkânlarını bahşeden karakterdedirler.

Türk milletinin asırlardan beri idaresine hâkim ve inkişafına mâni olan her fena şey onun eliyle yıkıldı. Lüzumsuz ve zararlı müesseseler onun bir işaretiyle kaldırıldı. Atatürk

inkılabında ekonomik yeniliklerden önce fikir ve telakkilerin değiştirilmesine ehemmiyet verilmiştir. Hilafet, tekke, medrese ve dinî taassup bertaraf edilerek müstakil neslin yetiştirilmesi için yeni kuvvetler bulmak ve yeni istikametler göstermek bu inkılabın en büyük başarılarından biri oldu.

Atatürk'ün, Türk milletinin muasır medeniyet seviyesine ulaşması yolunda vaktini ve emeğini sarf etmediği hiçbir saha yoktur.

Adli inkılap, mali inkılap, kıyafet inkılabı ve saire. Ben burada bunlardan yalnız ikisine temas etmekle iktifa edeceğim: Bayındırlık ve kültür inkılapları.

Arkadaşlar, Atatürk'ten önce Osmanlı ülkesi yarı sömürge vaziyetinde idi. Nafia işlerimiz memleket çocuklarının değil, ekseriyetle yabancıların elinde idi. Değercilik ve bankacılık gibi mali ve münakale müesseselerimiz hemen tamamen gayri Türk unsurlarda idi. Atatürk inkılabı bu sahada aldığı tedbirler, yaptığı sanayi programları ile muvaffak bir eser ortaya koymuştur. Gerçi başlangıçta acemi idik ve yabancıların himayesiyle ayakta duran sanayinin kıymet ve faydası olmadığı, memleketin bütün servetini demir yollarına harcamanın lüzumsuzluğu gibi kötü niyetli ve hususi maksatlı propagandalara, samimi düşünenlerimiz arasında bile kapılanlarımız olmuştu. Fakat birinci beş yıllık sanayi programı ve demiryolu, Nafia sanayi bu inkılabın dinamik muhiti içinde o kadar güzel tatbik edilmiştir ki, Türk malı

ve Türk teşebbüsü bundan daha büyük başarılar için ancak hız ve cesaret aldı.

İkinci Dünya Harbi'nin binbir sıkıntısı ve mahrumiyeti içinde Atatürk inkılabının bu sahadaki temadisini ise bugünkü Türk cemiyetinin nasıl bir gurur ve ümitle takip ettiği gözlerimizin önündedir.

Atatürk'ün kültür sahasında yaptığı devrim çok daha muazzamdır. Seri hamlelerle ilerleyen, talebe adedinin ve fikri seviyenin yükselmiş bulunduğu bugünkü maarif siyaseti onun eseridir. Ve onun başöğretmenliği ile başlamış bir harekettir. Atatürk, millî şuurun inkişafına müsait olan ve istikbalde husule getireceği neticelerle inkılabın gayelerine hizmet edebilen mücerret ilmî programlar üzerinde de alaka ve dikkatini teksif etti. Türk cemiyetini bu noktalar etrafında harekete getirdi.

Atatürk'ün millî tarih çalışmalarına ne büyük bir ehemmiyet verdiği ve bütün çalışmaları nasıl teşvik ve himaye ettiği herkesçe bilinir. Millî tarihi yabancıların gözleriyle görmeyen ve onların gösterdikleri şekilde anlamanın bir millet için ne büyük bir gaflet olduğunu, Atatürk büyük dehasıyla çok iyi biliyordu. Bunun için maddi ve siyasi istiklale kavuşturduğu milletini manevi ve ruhi istiklale de kavuşturmak için, memlekette tarih tetkiklerinin inkişafına büyük bir ehemmiyet verdi ve Türk Tarih Kurumu'nu işte bu maksatla kurdu.

Atatürk'ün bu maksadını temine yarayacak diğer bir tesisi de Dil Kurumu'dur. Türk milletine mazesinin ve dilinin en-zengin zenginliklerini araştırmak ve bilmek suretiyle ve bu aza-metle münasip olarak istikbalini yapmayı öğretilmişti. Türk-lük şuurunu uyandıran, Türk olmanın kıvancını herkese tattıran Atatürk oldu.

Ne mutlu Türküm diyene, dediğı vakit büyük Türk mille-tinin üstün vasıflarını, dünya tarihindeki müstesna mevki-ini düşünmüş ve bunu bir nas olarak tespit etmişti.

Hepimizin her an onun manevi rehberliğı altında bulundu-ğumuzu, onun başladığı büyük işi, siz gençler, arkadaş ve halkın millî şefimizin idaresinde başarmak yolunda yürü-düğümüzü biliyoruz. İşte birinci vazifemiz Atatürk'e ve onun mukaddes emanetine ehil ve layık olmaya çalışmaktır.

“ 10 KASIM BİR VAZİFE GÜNÜDÜR . ”

10 Kasım 1945

M. Tayyib Gökbilgin

Sayın Arkadaşlarım, Aziz Öğrenci Arkadaşlarım,

Atatürk’ü kaybedişimizin yedinci yıl dönümünde, her sene olduğu gibi onun hatırasını anmak, bu vesile ile de millî dava ve inkılap hareketlerimiz üzerinde kısa bir hasbihal yapmak için toplanmış bulunuyoruz. Bu hasbihal, aynı zamanda Türk Cumhuriyeti ve inkılabına ondan emanet alanlar için bir muhasebedir ve bir vazife günüdür.

Türk gençliği, büyük Türk milletinin ve kendi şerefli tarihinin ehliyetli ve liyakatli bir halkı sıfatıyla, kalbinde ve vicdanında bu vazife ve mecburiyeti duydukça aldığı emanetleri daima zamanında ve daima daha yüksek bir halde müstakbel nesillere devredecektir.

Atatürk, millî bir kahramandı, büyük bir Türk’tü. Her büyük adam gibi onun da hayatını yalnız bir cepheden görmeye imkân yoktur. Hatta şahsiyeti ve eserleri üzerinde durmak da kâfi değildir. Bu nevi zekâlar yaşadıkları devri aydınlatmışlarsa ancak o zaman tarih onlara kahraman vas-

finı verir. Bu itibarla yaptıkları işlerle hadiselerin seyrini de-
ğiştiren büyük insanları, yalnız tarihî hareketleriyle değil,
bu hareketlerinin millet topluluğu üzerinde veya insanlığın
büyük bir kitlesinde bıraktığı izleri ve tesirleriyle de müta-
laa etmek icap eder.

Büyük insan, devrinin ufuklarını aşan ve cemiyete doğru
veçheler gösterebilen bir insandır. Kitleye muhtaç olduğu
saadeti verecek rehberin hem büyük bir realist hem de kuv-
vetli bir idealist olması da lazımdır. Bu gibi insanlar tarihe
gömüldükçe kuvvetlenirler. Bu bakımdan yalnız Türk
dünyasının değil bütün Şark'ın eşsiz inkılap kahramanı
olan Atatürk de tarih yürüdükçe daha çok tetkik edilecek
ve daha iyi anlaşılacaktır.

Atatürk'ün eseri bütün cepheleri ve incelikleriyle tetkik
edildiği vakit bu sürekli ve hareketli inkılap hamlesinin tam
manasıyla realiteye uyduğu görölmektedir. Bütün inkılap-
ları ve milletin faydasına olan teşebbüsleri tam zamanında
tatbik etmek ve daim “Millî Sır” rı muhafaza etmek onun
birinci şiarıdır.

Atatürk inkılabı, yeni ve yakın çağlar tarihimizde, yeni-
leşme ve muasır medeniyet seviyesine ulaşma gayretlerinin
en son fakat en muvaffak hamlesidir. Üçüncü Selim'den
başlayarak İkinci Mahmud ve Abdülhamid devrilerinin ısla-
lahat ve Tanzimat hareketleri gibi Meşrutiyet inkılapları da
Türk milletini son asırlarda düştüğü uçurumdan çıkarama-
mıştı. Esasen bu inkılaplar yarım adamların yarım adımları,
kifayetsiz ve kuvvetsiz gayretleri idi.

Kuvayı Milliye ruhu, Millî Mücadele havası bir kelime ile Mustafa Kemal'in davasıdır ki, Osmanlı İmparatorluğu içinden muasır bir millet meydana getirdi ve Türk milletini yaptı. Yine bu inkılaptır ki Türk'ü tanıdı, Türk köyünü ve köylüsünü anladı ve sevdi. Bütün faaliyetini, Türk mevcudiyetinin yükselmesi noktasında teksif etti.

Atatürk, o zamanki adıyla Mustafa Kemal, mücadelesinin millî tarihte açmak üzere olduğu büyük devri vuzuhla görüyordu. Millet Meclisi kürsüsünde bir münasebetle demişti ki:

“Yemin ederek size temin ederim ki bizim milletimizin kuvve-i maneviyesi bütün milletlerin kuvve-i maneviyesinin fevkindedir.”

Onun bu imanı Millî Mücadele'nin her safhasında hiç sarsılmadı, bir meşale olarak kaldı ve sonunda, senelerden beri tıpkı kızıl elma gibi imkânsızlığın ve idealin timsali gibi belleten zafer-i nihaiye ulaştırdı.

Türk milleti tarihin en kritik bir zamanında rastladığı bu adama minnettardır ve çok şey borçludur. Öyle bir adam ki, onun vazih görüşü her şeyi sezmiş ve bütün tehlikeleri bertaraf etmiş, kuvvetli iradesi de kalkınmak için millete muhtaç olan enerjiyi vermiştir.

Atatürk başarmayı riyazi ölçülerle göze aldığı inkılabın muvaffak olacağına zerre kadar şüphesi olmayan bir adamdı. İçeride ve dışarıda bu hususta şüphe besleyenlere karşı o diyordu ki:

“Bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için tasavvuru kabil olan her teşebbüsü ve fedakârlığı yaptıktan sonra muvaffak olur. Ya muvaffak olamazsa demek o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Şu halde millet yaşadıkça ve fedakârlıkta devam ettikçe muvaffak olmamaya imkân yoktur.”

Atatürk’ün kısa bir müddet zarfına sıkıştırdığı inkılap bir Fransız devlet adamının Herio’un dediği gibi çok azametli idi ve mantıklı bir plan intizamı ile devam ettirilmek gibi bir hususiyet arz ediyordu. Ve Herio’un tarifiyle, Türk inkılabı bir ruh işidir ve onu idare eden şahsiyet asrî hissiyatın, siyasi ve içtimai meselelerin çaresini ancak ilimde bulabileceğine vakıftı. Milletleri sevk ve idare eden insanların ahlak yollarından ayrılmalarının büyük bir ihtiyatsızlık olduğunu da bilmez değildi. Bunun için bütün inkılap elemanlarının birinci derecede ehemmiyet verdiği şey ilim ve teknik metotları oldu.

Atatürk inkılabının iki büyük prensibi, diğer bütün faaliyet ve hizmetlerin üstündeki iki ana umdesi Türkçülük ve Garplılıktı. Fakat bunlar ne Osmanlı Türkçülüğü ne de Osmanlı Garplılığı idi. Her kişi de devirlerini yaşamış ve imparatorlukla birlikte ortadan kaybolmuşlardı. Atatürk bu iki mefhum üzerinde büyük bir ameliyat yapmış, muasır Türk bünyesinde yaşamaya müsait gördüğü bu iki fikrin Osmanlılık mefhumuna yapışan ölü taraflarını kesip atmıştı. Artık tarihe mal olan şeriat ve saltanat öğretilerine boyun eğmeyen müstakil bir milliyetçilik doğuyordu. Millî

Mücadele içinde Mustafa Kemal Türk bünyesi içinden fıskırttığı millî iradeyi organize etmekle işe başlamıştı.

19 Mayıs 1335'te (1919'da) Samsun'a çıktığı zamanı hatırlayalım; Edirne'den Erzurum'a kadar yer yer teşekkül eden ayrı ayrı vatani teşekküller, davranışlar, yıkılmış bir bünyenin teslim olmak istemeyen ve Türk ruhunun yer yer alevlendiğini gösteren birer belirtileri ve tezahürleri idi. Mustafa Kemal parçalanmış bu millî enerjiler arasındaki birleşme imkânını yaratarak, bu ayrı kuvvetleri tek bir şuur ve irade etrafında, muhtaç oldukları vahdete kavuşturmayı ve ondan Kuvayı milliye ruhunu çıkarmayı bilen harikulade bir adamdır. Öyle bir vahdet gibi derinliğine ve genişliğine daima meyvesini vermiş, yarınlar için de daha parlak imkânlar vadetmiştir.

Atatürk, Garplılık vadisinde de Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinin çok ilerisinde bir görüşü memlekete hâkim kılmak istemiştir. Garp metodunu, Yeniçağ Avrupası'nın tekniğini ve milletlerarası muaşeretini, yıkılmış imparatorluğun zaruri kıldığı endişelerden hiçbirleriyle zedelemeyen, şeriat ve saltanat heyulalarından temizlenmiş bir bütünlükle yekpare bir inkılap hareketi halinde memlekete sokmayı bilmiş ve başarmıştır.

Artık Tanzimat'ın yarı şeri yarı nizami mahkemesi yoktur, yarı mektep yarı medrese maarifi kalkmıştır. Türk'ün Şarklı ruhu ve metin karakteri üzerinde Garp'ın ileri ve metotlu görüşünü, muasır medeniyetini tespit etmek Atatürk inkılabının birinci hâkim umdesi oldu. Rönesanstan beri

yalnız Avrupa'ya münhasır kalan riyaî kafa ve Garp kültürü Türk inkılabıyla bütün şumulüyle Türk vatanında da yerleşmek yolunu tuttu.

Atatürk büyük bir Türkçü idi. Osmanlı milliyetçiliğini tasfiye eden Atatürk Osmanlı devrinin kısır ve biraz da şuur-suz Türkçülüğünde ciddi bir hamle yaptı. Zaten Türkçülüğün son ve müşahhas devri millî Türkiye Cumhuriyeti devridir. Atatürk, mazisi çok eski olmayan Türkçülük hareketlerinin tatbiki mümkün taraflarını filen tahakkuk ettirmek bakımından en büyük Türkçü'dür. Türk Tarih Kurumu ve bunun çalışmaları bilhassa bu anlayışın ve bu zihniyetin ifadesidir.

Arkadaşlar,

Atatürk inkılabıyla şahlanan ve yarın için büyük ümitler vaat eden Türk milleti az zamanda bütün dünyayı hayrette bırakan büyük işleri yaptı. Fakat bugün itiraf etmek zorundayız ki, fani bir adamın kısa bir ömre sığdırdığı bu kadar hayırlı başlangıçtan sonra, şimdiye kadar yaptıklarımızın yanında bundan sonra yapmak ihtiyacında olduğumuz daha pek çok iş vardır. Atatürk'ün emanetini, Cumhuriyeti ve inkılabı ellerine alan sizler bu mevcudiyeti, bu ruhu ve bu imanı dinamik bir halde yaşatmak daha iyileştirmek ve yükseltmek mevkiindeyiz.

Millî işlerde memleket menfaatleri bahis mevzusu olduğu zaman yalnız bu menfaatleri koruyacak şekilde hareket etmek lazımdır. Türkiye'nin idealist, faziletli ve aynı zamanda yapıcı kuvvetlere ihtiyacı vardır. Yarınki zinde ve

müreffeh büyük Türkiye, bütün millî kuvvetleri devamlı bir şekilde birbirine dayanarak ve yardımlaşarak çalışıp yükselen Türk milletinin ve bilhassa gençliğin eseri olacaktır. Türk milletinin bunları az zamanda tamamlayarak kendisine yaraşan şerefli mevkii alacağına ve gençliğin Atatürk'e layık evlatlar olacağına imanımız tamdır.

“ATATÜRK, KENDİSİNİ
UNUTMAYANLAR İÇİN
TÜKENMEZ BİR ENERJİ VE
OPTİMİZM KAYNAĞIDIR!”

10 Kasım 1949

M. Tayyib Gökbilgin

Atatürk’ün, büyük adamın ölümünün üstünden her biri diğerinden ağır hadiselerle yüklü on bir sene geçmiş bulunuyor. Onun manevi şahsiyetini, kurtuluş mücadelesinde, büyük Türk inkılabının muhtelif merhaleleri içinde haiz olduğu yüksek mevkiyi milletçe hatırlamak ve bu vesile ile yakın mazimize bir göz atmak artık bir anane haline gelmiştir. Bu ananın cemiyet ve millet hayatımızda ne kadar faydalı ve yapıcı bir tesir bıraktığını, genç nesillere nasıl bir taze ruh ve enerji aşıladığını izaha, tafsile lüzum yoktur sanırım. Bugün yurttan teneffüs ettiğimiz kuru ve sert realiteler havası, Atatürk devri dediğimiz, ihtilal ve inkılabımızın yirmi senelik tarihini kaplayan muazzam ve haşmetli bir mazinin soğukkanlılıkla ve objektif bir şekilde muhasebesini yapmak imkânını artık bize verebilmektedir.

Bugün ibretle ve memnuniyetle görüyor ve müşahade ediyoruz ki, Türk milleti her vakitten ziyade bugün o büyük

adamın ardı sıra yürüyüp geçtiği yola dönüp bakmak ihtiyacındadır. Türk milleti, Türk münevverleri bu yolda ne kadar imkânsızlıkların uhdesinden geldiğini ve makus talihini ne çetin manilerle çarpışarak yendiğini bir kez daha hatırlatmaktadır.

Atatürk, kendisini unutmayanlar için tükenmez bir enerji ve optimizm kaynağıdır ve onu unutturmamak hepimizin kutsi bir vatan borcudur.

Mustafa Kemal'in maddi hayatını en ince teferruatına kadar hepimiz biliriz. Onun imparatorluğun müdafaası için, herkesten evvel Trablusgarp'a nasıl koştuğunu, Birinci Dünya Harbi'nde payitahtı ne büyük bir şehametle kurtardığını, Çanakkale'de Türk şecaatinin, Türk kahramanlığının en parlak numunelerini gösterdiğini biliriz. Fakat bütün bunlar nihayet acı kaderimizi değiştirememiş, onun nutkunda çizdiği tabloda belirttiği gibi, "Osmanlı devletinin dahil bulunduğu grup mağlup olmuştu, padişah ve Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine aciz, haysiyetsiz, cibir, yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber, şahıslarını koruyacak herhangi bir kahramana razı bir haldediler."

Bu vaziyet karşısında Mustafa Kemal'in verdiği karar ma-lumdur: "*Hâkimiyet-i millîyeye müstenit bilâ kayd u şart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek.*" Bu kararın istinat ettiği esbab-ı mucibe de şudur: "Asil olan şey Türk milletin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak istiklal-i tama malikiyetle temin olunabilir. Ne

kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklalden mahrum bir millet medeni insanlık muvacehesinde uşak olmak mevkisinden yüksek bir muameleye liyakat kesp edemez.”

İşte onu Samsun’a Erzurum ve Sivas’a koşturan saik budur. Erzurum ve Sivas kongreleri birer alarm işaretleridir. Buradaki sözleriyle önce Doğu vilayetlerini, sonra bütün memleket çocukları, batmakta olan geminin kurtarılmasına çağırır. Erzurum kongresinde o günkü acı hakikati şu kelimelerle ifade eder:

“Tarih ve hadiselerin sevkiyle bilfiil içine düştüğümüz bugünkü kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan müteheyyiç ve müteessir olmayacak hiçbir vatanperver tasavvur edilemez. Tarih bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Milletimiz aleyhine verilen hükümler, kanaatler muhakkak ki mahkûm-ı iflastır.”

Bu sözleri o günün şartları içinde söylemek, bütün bir husumet dünyasına karşı Anadolu yaylasından gür sesiyle ve yılmayan bir sesle milletin hakkını müdafaa etmek Türk milleti hakkında yeni yeni idam hükümleri verirken, türlü iftirallarda bulunurken onun “İtilaf devletleri bilmelidirler ki...”, “Medeniyet dünyası hatırlamalıdır ki” diye başlayan ve Türk milletinin hukuk ve haysiyetini müdafaa eden gür sesi, o günün ne kadar bedbin ve meys Türk münevverine ümit, heyecan ve hararet vermişti.

Onun bu hitaplarıyla istiklal mücadelemiz başlamıştı. Üç sene süren, türlü engellerle çarpıştıktan sonra muzaffer

olan davamızın kısa bir tarihçesini hatırlamak bizi derin ve şümullü bir mevzuya girmeye zorlar. Devrim Tarihi derslerimiz bunu hikâyesi, tefsir ve izahı ile geçecektir. Yalnız, artık Gazi unvanını da almış olan Mustafa Kemal'in, büyük zaferin akabinde Mudanya Mütarekesi esnasında 4 Ekim 1922 Büyük Millet Meclisi'nde irat ettiği nutuktan şu parçayı nakletmeme müsaadenizi rica edeceğim.

Muzaffer Başkumandan şöyle konuşmuştu:

“Ordularımızın silahlarına emanet ettiğiniz aziz ve mübarek maksat arzu ettiğiniz veçhile emniyet ve itimadınızın mahalline masruf olduğunu gösteren mesut bir neticeye vasil oldu. En karanlık ve en bedbaht günlerimizde meclisimizin sarp ve yalçın bir kaya gibi azim ve imam talihin bu parlak inkişafına erişmek için, lazım gelen imkânı daima mahfuz tuttu. Millî mesailde şaşmaz bir akliselim ile daima doğruya ve daima iyiyi keşif ve temyiz eden meclisimizin bu neticelere ermekten dolayı duyduğu saadet kadar istihkak kesp edilmiş ne tasavvur olunabilir? Milletin mukadderatını doğrudan doğruya deruhte ederek yeis yerine ümit, perişanlık yerine intizam, tereddüt yerine azim ve iman koyan ve bu telakkiden koskoca bir varlık çıkaran meclisimizin, civanmert ve kahraman ordularının başında bir asker sadakat ve itaatıyla emirlerinizi yerine getirmiş olduğumdan dolayı bir insan kalbinin nadiren duyabileceği bir memnuniyet içindeyim. Kalbim bu meserretle dolu olarak, pek aziz ve muhterem arkadaşlarımı, bütün dünyaya karşı temsil ettikleri hürriyet ve istiklal fikrinin zaferinden dolayı tebrik ediyorum...

Arkadaşlar, bu Anadolu Zaferi tarih arasında bir millet tarafından tamamen benimsenen bir fikrin ne kadar kadardır ve ne kadar muhyî bir kuvvet olduğunun en güzel bir misali olarak kalacaktır... Milletimiz tek bir adam gibi gösterdiği sarsılmaz vahdet ve gayret sayesinde bu muvaffakiyeti ihraz etmiştir. Milletimizin sulh işlerinde de sulhtan sonraki işlerde de aynı himmet ve gayret ve vahdeti göstererek bu zaferi itmam edeceğine şüphe yoktur. Bu zafer bize bir imkân bahşediyor. Biz bu imkânı memleketimizin, milletimizin münevver mesut ve müreffeh istikbali için kullanacağız... Şehamet meydanında ölenlerin analarına ve babalarına taziyelerimizi değil, fakat tebrikatımızı isal edelim.”

Mustafa Kemal’i anlamak ve tahlil etmek için bazı meselelerdeki görüşünü bilmek lazım. Evvela: Mustafa Kemal’de hak ve siyaset telakkisini şöylece tespit etmek mümkündür. Atatürk’e göre, siyaset mefhumları arasında ön planda gelen kıymet haktır. Hak, fertler için olduğu gibi milletler için de temelli bir varlık garantisidir. Devletlerarasındaki münasebetler hakka dayanmadığı vakit, barbarlık ortalığı kasıp kavurur. Devletlerarasında müşterek bir hak mefhumu kabul edilmediği vakitte de siyasette anarşi hüküm sürer. Mustafa Kemal, fertlerin devlet topluluğunda, devletlerin de devletler ailesindeki çalışmalarının daha açık daha şümulü bir hak şuuruna doğru gelişeceğine inanmaktadır. Fakat o, devletler halinde teşkilatlanmış insan cemiyetlerinin münasebetlerinde bir devletin hak sahibi olması için bünyeye kuvvetli bulunmasını da lüzumlu görür. Kuvvetin hakkın şartı olarak kabul eder. Fakat hakkın kuvvete üstün

olduğuna da inanır. İstiklal mücadelemizin başlarında Mustafa Kemal’in hak ve kuvvet arasında mevcut münasebeti şu sözlerle belirttiğini görüyoruz:

“Herhalde âlemde bir hak vardır ve hak kuvvetin fevkinde-
dedir. şu kadar ki milletin haklarını müdrik olup müda-
faa ve muhafazası emrinde her türlü fedakârlığa mü-
heyya olduğuna dair bir kanaat vermek lazım gelir.”

Atatürk’ün hak ile kuvvet arasında kurduğu bu münasebet istiklal mücadelemizin sağlam temellerinden birini teşkil eder.

Mustafa Kemal, yeni Türkiye devletinin kurulmasında olduğu gibi, bu devletin bağımsızlığını yabancı devletlere tanıtmak yolunda da hak ve kuvvet prensiplerine dayandı. Türk milletince Birinci Cihan Harbi’nin galip devletlerine karşı açılan savaş, önceleri onlar tarafından ortaya atılmış olan hak düsturuna uygundu. Birleşik Amerika Devletleri’nin kurulmasında esas temel olan insan haklarında, Büyük Fransız ihtilalinin ortaya attığı prensiplerde Birinci Cihan Harbi’nin sonlarına doğru Amerika Başkanı Wilson’un neşrettiği on dört maddelik beyannamede, milletlerin kendi kendilerini idare etmek hakkı kutsi bir hak olarak tanınmıştı. Halbuki Birinci Dünya Harbi’nin sonunda Osmanlı devletine kabul ettirilen Mondros Mütarekesi ve daha sonra imzalatılan Sevr Muahedesi ile Türk milletinin siyasi hakları ayaklar altına alınmış oluyordu. Türk milleti işte bu hadiseye karşı ayaklanmıştı. Atatürk de dünya efkâr-ı umumiyesinin asırlarca kutsi tanıdığı bu hak prensibine dayanarak Türk milletinin millî davasına istikamet verdi.

Mustafa Kemal’de dahili ve harici siyaset telakkisini de şöyle şemalaştırabiliriz:

Atatürk, bir milletin varlığı için medeni oluşunun da kâfi gelmeyeceğine inanmaktadır. Millet bünyesi bakımından kuvvetli ve medeni olan bir devletin davalarında haklı olması ve makul bir harici siyasete sahip olması da icap eder.

Mustafa Kemal’e göre harici siyasette hedef şudur:

“Devletler camiasında şerefli, haysiyetli, namuslu bir mevki sahibi olmak ve mutlaka istiklaline riayet ettirmek. Devlet için istiklal kelimesinin muadili hayattır. İstiklali olmayan bir devlet, hakiki manada bir devlet değildir.”

Bölme bir harici siyaset gütmek için Atatürk, devletin iç yapısı ile milletin harici siyaset hattındaki, düşüncelerinde bir mutabakat bulunmasını şart olarak kabul ettiğini şöylece ifade etmektedir:

“Bir cemm-i siyasinin hududunu geçemeyeceği bir gaye-i kuva vardır. Nasıl ki bir insanın hüsn-i teşekkülü için birtakım makul ve tabii hatlar vardır. Eğer bu hatlarda gayrıtabiilik olursa o zaman karşınıza ya hafre müncer olmuş bir cüce veyahut dev gibi bir şey görürsünüz. Teşekkül-i insan için böyle olduğu gibi, insanlardan mürekkep cemiyetlerde de bu kaide aynen baki ve caridir.”

Onun, memleketin ve milletin kurtuluşu için temel olarak kabul ettiği siyasete “millî siyaset” dediğini ve bunu şöyle ifade ettiğini görüyoruz:

“Millî siyaset dediğim zaman kastettiğim mana ve medlul şudur: Hudut-ı millîyemiz dâhilinde her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza-ı mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve ümrânına çalışmak, alelîtlak tûl emeller peşinde milleti işgal ve israf etmemek, medeni cihandan medeni ve insani muameleye ve mukabil dostluğa intizar etmektir.”

Mustafa Kemal bu sözleri ile Türk milletinin maşeri vicdânında yaşayan temayüllere tercüman oluyordu. Böyle olduğu için de hadiselerin inkişafı ile imparatorluktan kalan düşünceler yıkıldı ve millî siyaset fikri Türk milletinin müşterek düşüncesi haline geldi. Atatürk millî siyasetimizin kuvvet ve değerini icraatıyla gösterdiği gibi birçok nutuklarında bu siyasetin harici kısmının esaslarını tebarüz ettirmekten geri kalmadı.

“Biz hudut-ı millîmiz dahilinde hür ve müstakil yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz. Biz Avrupa’nın diğer milletlerden esirgenmeyen hukukumuz tecavüz edilmemesini istiyoruz.” “Siyaset-i hariciyemizde herhangi bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak hakkımızı, namusumuzu müdafaa ediyoruz ve edeceğiz.”

“Millet ve memleketin menafii icap ettirdiği takdirde beşeriyeti teşkil eden milletlerden her biri ile medeniyet muktezasından olan dostluk ve siyaset münasebetlerini büyük bir hassasiyetle takdir ederim.”

“Hükûmetimiz cenkçi ve maceraperest olmaktan uzaktır. Bilakis sulh ve selameti tercih eder. Bilhassa insani ve medeni mefkûrelerin hayyiz-i husule çıkmasına fevkalade taraftardır. İşte bu esaslar dairesinde daima Şark ve

Garp âlemleri ile daima bir hüsn-i münasebet ve revabit-i dostî ararız.”

Atatürk'te insanlık ülküsü de çok kuvvetlidir: Türk milletinin kurtuluşunda ve yeni Türkiye devletinin modern esaslara göre kurulmasında Türk harici siyasetinin tesirli bir rol oynaması yalnız Türk menfaatlerine göre ayarlanmasından ileri gelmemiştir. Türk siyasetinin büyüklüğü, canlılığı ve eskimezliği millî düşüncelerle insani dominoları birleştirmeye muvaffak olmasındandır. Millî siyasette olduğu gibi millî siyasetle insan duygularının kardeş olabileceği yön-deki millî temayüllerini de en iyi bir şekilde Atatürk anlamıştır.

Atatürk'ten önce insanlık mefhumu, cemiyetimizde ve siyasetimizde din çerçevesinin dışında yaşamamıştır. Türkler İslamlığı kabul ettiği tarihten başlayarak insanları, İslam ve Hristiyan diye ikiye ayırmaya kendilerini mecbur gördüler. Bu mecburiyet neticesi olarak da Hristiyanlar medeniyetleri ve bütün sosyal kıymetleri ile İslamlığın haricinde bir âlem farz edildi. Atatürk, iki medeniyet arasında bir tefrik sürdürdükçe milletimizin ileri milletler camiasına giremeyeceğini kavramış bulunduğundan din telakkilerinin dışında bir insanlık kıymetine varmanın herhalde icap ettiğine inandı. Bu yeni insanlık telakkisi milliyetçilik ile yan yana yaşayabilecek âlemşümul bir insan medeniyetinden de milletimizi uzaklaştırmayacaktı. Bu yeni telakki Atatürk siyasetinin en sağlam temelini teşkil eder.

İnkılapçı Mustafa Kemal'in milliyetçiliği ve tarih anlayışı üzerinde biraz durmak isterim: Hudutsuz bir gurur, hudutsuz bir izzetinefis, işte milliyet duygusu onda böyle tecelli etmişti. Çok defa müsamahalı bir insan olan Mustafa Kemal bir yabancıнын ve bilhassa bir Avrupalının bulunduğu yerde millî gururunu ve millî izzeti nefisini en yüksek bir derecede tutan ihsas ve alıngan bir milliyetperver olurdu.

Onun milliyetperverliği sadece ananeye ve Şarklı mistiğine istinat eden bir milliyetperverlik değildir.

O, kendisini, bir yeni adam hissettiği ve Türk milletinden canlı ve ileri bir cemiyet çıkacağını bildiği için memleketimizi sadece bir müze ve Şark orijinallliği içinde görmek isteyenlere, Pierre Loti'lere karşı büyük bir gayz ve kin duyardı. Mustafa Kemal'in realist ve pratik yaratılışı bu mistik milliyetperverliğe tetabuk etmiyordu. Bu aksiyon adamı Türk varlığını yeni baştan inşa etmek için, ileriye hamleler atabilmek için bir müddet mazi ile irtibatını kesmek ihtiyacını duymuş ve milliyetçilikte realizmden mülhem olmuştur.

Fakat bir gün gelecek eserini ikmal ettiğine kanaat getirdiği bir gün, on yıl zarfında kat ettiği yolun hâkim bir merhalesinde durup meydana gelen mucize âlemini seyretmek ve bunun mesahasını ölçmek ihtiyacını duyacaktır. Bu âlem o kadar genişti manevi hudutlarını gözle tayin etmek mümkün olamayacaktır ve o vakit Mustafa Kemal, bunu mümkün olduğu kadar engin bir tarihî ufuk, bir tarihî vüsat içine almak ızdırarında kalacaktı.

Mustafa Kemal'in bir gün gelip de Türk tarihini ırki bakımdan tetkik ettirmeye ve menşeimizin Prehistoire'ye kadar dayanan en uzak kaynaklarına kadar gitmeye lüzum görüşü ispat eder ki bu Türk Rönesansı hadisesine, daha çok derin ve daha çok ilmî bir izah tarzı bulmak lazımdır. İşte Türk Tarih Kurumu'nun teşkiline Mustafa Kemal'i sevk eden sebebi burada aramak lazımdır.

Asırlardan beri Avrupa ve Hristiyan tarihçiliği Türk ırkına, Türk milletine yalan yanlış isnat ve iftiralarda bulunmuştu. Türkler onların tefsir ve iddia ettikleri gibi insanlık tarihinde yalnız akın ve fütuhât yapmış, yalnız yıkıcı bir rol oynamış bir millet değildir. Belki bunun tamamıyla aksine olarak yeryüzünün her tarafında teşkilatçı, kurucu ve medeni bir unsur kabiliyetini göstermiştir.

Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu gibi bir müesseseyi kurup ona her teşekkülün ve her teşebbüsün fevkinde bir kıymet ve ehemmiyet verişinin, ölüm yatağında bile onun devam ve bekasının düşünüşünün başlıca saiki, münhasıran ilmi bir hareketi teşvik kaygısı ile birlikte, millî şuuru, millî gururu ve Türk milletinin kendi nefesine emniyet ve itimadını takviye etmek endişesidir.

Diğer taraftan, Mustafa Kemal, Türk inkılabının, medeni cihan nazarında, yalnız kendi cehdi ile vücut bulmuş zoraki ve köksüz bir hareket ve hadise şeklinde kalmasını istemiştir. Millî tarihimizin hudutlarını enginleştirmek, Osmanlılıktan çok çok daha derinlik çıkarmak hareketiyle hem Kemalist İnkılabın en şümullü bir izahını yapmak,

hem de inkılabın köklerini üstünde yaşadığımız toprağın en derin tabakalarına isal etmek, hem de Türk milletinin asaletini, büyüklüğünü şüphe götürmez delillerle şecerelerle ispat etmek istemiştir.

Lozan Sulh Muahedesi ile yarı müstemleke millet vaziyetinden kurtulup beynelmilel siyaset âleminde ileri ve müstakil devletler sırasına geçtiği Türkiye devleti, Mustafa Kemal'e göre, yine kendisine layık olan mevkii bulmuş değildir. Çünkü o hissediyordu ki, medeniyet dünyası bu siyasi zaferden sonra da Türk milletine hâlâ eski gözle bakmakta berdevamdır. Asırlık kanaatler kolay kolay yıkılır mı? Avrupa irfan âleminin bütün kütüphaneleri Türkler hakkında çoğu yanlış binbir çeşit vesika ile doludur.

Onlara göre Türk cengâverdir, cesurdur fakat her türlü medeni kabiliyetten mahrumdur. Sulh zamanında uyuşuk, tembel, harp zamanında hunhar ve yakıp yakıcıdır. Bu barbar unsurun Orta Asya steplerinden çıkıp da Avrupa'nın eteklerine ve bazen içlerine doğru saldırıp yayılışı medeniyet âlemi için bir bela, bir afet olmuştur. Kuvvet ve fırsat bulursa yine öyle olacaktır. Gerçi, bu milletin içinden zaman zaman bazı yüksek ve akıllı devlet adamları çıkmamış değildir. Fakat bunların muhitleri üzerindeki tesirleri yalnız yaşadıkları müddetçe devam etmiştir. Ve kendileri sahneden çekilir çekilmez Türk milleti yine her vakitki vaziyetine dönmüştür.

Atatürk bunların hepsini görüyor, okuyor ve müteessir oluyordu. Demek ki ne Dumlupınar Zaferi ne Lozan Sulh Muahedesi ne de onu takip eden bir sürü politik, sosyal kültürel ve ekonomik inkılaplar, medeniyet dünyasının Türk milleti aleyhindeki kötü zannını ve bedhah kanatlarını hâlâ sarsmamıştı. Kendi yurdunda kök salmış bütün asırlık hurafeleri bir hamlede söküp atan bu adam, objektif ilmin, hak ve hakikatin öz kaynağı telakki edilen Garp âleminin kafasından bu kara cehalet izini bir türlü silemiyordu.

Şimdiye kadar askerî ve siyasi istiklali teminat altına almaya çalışan Atatürk ikinci safhanın hedefi olarak maarif ve kültür sahasındaki istiklali görüyordu. Bunu elde etmedikçe, yani Türk milleti muasır medeniyet âleminin ilim ve irfan sahasında bir Dumlupınar Zaferi kazanmadıkça medeni milletler hiyerarşisindeki yüksek mevkiini alamayacak, da-ima madun muamelesi görmeye mahkûm kalacaktır.

Atatürk asaletini, faziletini, ahlakını, zekâsını, kabiliyet ve enerjisini diğer bütün milletlerin manevi kıymetlerinden üstün bildiği Türk milletinin birinci derece büyük devletler sırasında yer tutamayışını ancak bir haksızlığa, tarihî mukadderatın makus bir seyrine atfediyordu. Gece gündüz bütün düşüncesi, bütün hırısı, bunu bir an evvel değiştirmek endişesine matuftu. Evvela eksiklerimizi araştırmak lazımdı. Türkiye fakir bir memleket mi idi? Onu bir an evvel zenginleştirmek icap ediyordu. Hemen fabrikalar açmak, istihsal kuvvetlerini artırmak, Anadolu yaylasında, stepte ras-yonel ziraat usullerini tatbik etmek lazımdı. Türkler teknik eğitimden mahrum mu kalmıştı? Hemen bunun çaresine

bakılmak yüzlerce, binlerce fen adamı, teknisyen yetiştirilmeli idi.

İlim ve irfan sahasında beynelmilel şöhretlerimiz mi yoktu? Ona göre, bunun başlıca sebebi Türkçenin Arap harfleri ile yazılmasından ileri geliyordu. Hemen Latin elifbasını kabul etmek gerekiyordu.

Türk milletine o kadar derin bir emniyet ve itimadı vardı ki, bütün dünya rekorlarının yeni Türk nesli içinden çıkan teknik, ilim ve marifet erbabı tarafından kırdırılmak üzere olduğunu düşünen bu optimizm, Atatürk’e hem bu kanatlar hem başardığı büyük işlerin kendine verdiği emniyetten geliyordu. O, beynelmilel çapta umumi tarihin seyrini değiştiren emsalsiz bir harp ve siyaset adamı idi ve bu kudreti Türk milletinin enerjisinden almıştı. Onun biricik hocası, iş arkadaşı, yegâne zırhı ve silahı Türk milleti idi. Onun her vesile ile “Bu millet benim gibi daha binlerce Mustafa Kemal çıkarır.” dediği bir mütearifedir. Bunu yalnız bir tevazuyla değil fakat Türk milletinin yüksek hasletlerine olan derin inancı sebebiyle söylerdi.

Büyük Türk hükümdarı Attila’nın Garbi Roma’yı fethettiği zaman, debdebeli bir alay ve şatafatlı bir kıyafetle karşısına çıkan Romalı emirzadeye, Petricu’ya söylediği meşhur söz “Ben sizin gibi asil bir adam değilim fakat asil bir millettendirim!” Atatürk’ün ömrünün sonuna kadar daima tekrar etmekten hususi bir haz duyduğu bir cümle idi. Sonradan yavaş yavaş bu söz onun ağzında “Ne mutlu Türküm diyene” hitabı şeklini aldı.

Aziz gençler,

Mustafa Kemal'in milliyetçilik anlayışı bu kadar derin, şamil ve heyecanlı idi. Onun daha zinde, kemalli bir millet ve ölmez bir vatan ibdası yolundaki gayretleri bugünün ve yarının Türk gençliğine intikal etmiş ve emanet edilmiştir. Her birimiz kendi sahamızda büyük Türk milletine ve ona Türk tarihinde dünya tarihinde yeni ufuklar açan ve parlak hedefler gösteren büyük rehberine layık insanlar olmak mevki ve vazifesindeyiz.

Mustafa Kemal'in ebediyete intikalinin on ikinci yıl dönümünde bu şuuru kuvvetle yaşamak ve yaşatmakla onun hatırasına en büyük minnet ve şükran borcumuzu ifa ediyoruz.

“ATATÜRK’ÜN
ÖLÜMÜNÜN
ON İKİNCİ YIL
DÖNÜMÜNDEYİZ.”¹⁰

10 Kasım 1950

M. Tayyib Gökbilgin

Atatürk’ün bu büyük Türk’ün ölümünün on ikinci yıl dönümündeyiz.

Onun manevi şahsiyetini, kurtuluş mücadelesinde, büyük Türk inkılabının muhtelif merhaleleri içinde haiz olduğu yüksek mevkisini milletçe hatırlamak ve bu vesile ile yakın mazimize bir göz atmak artık bir anane haline gelmiştir. Bu ananenin cemiyet ve millet hayatımızda ne kadar faydalı ve yapıcı bir tesir hasıl ettiğini, genç nesillere nasıl taze bir ruh ve enerji aşıladığını bilmek ve anlamak, Mustafa Kemal’i anma ihtifallerinin hedef ve gayelerinden biridir.

Bugün burada teneffüs ettiğimiz kuru ve sert realiteler havası, Kuvayı Milliye ve Cumhuriyet devri dediğimiz, ihtilal ve inkılabımızın son otuz senelik tarihini kaplayan ve bir bir azamet ve haşmet taşıyan bir mazinin soğukkanlılıkla ve

¹⁰

Konuşma eksiktir, müsveddeler kaybolmuştur.

objektif bir şekilde muhasebesini yapmak imkanını bize verebilmektedir.

Büyük bir memnuniyetle müşahade ediyoruz ki Türk milleti, dün olduğu gibi bugün de o büyük adamın ardı sıra yürüyerek geçtiği yola dönüp bakmak ihtiyacındadır. Bu yolda ne kadar imkansızlıkların bertaraf edildiğini, makus talihin ne çetin manialarla çarpışılarak yenildiğini bir kere daha hatırlamaktadır. Şurası gün geçtikçe daha iyi anlaşılıyor ki Atatürk, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da nesiller boyunca tükenmez bir enerji ve optimizm membaı olarak kalmaktadır.

Mustafa Kemal, son yüz yıllık tarihimizin, Tanzimat'tan beri Türk milletinin karşılaştığı mevzuların, problemlerin, sarf ettiği gayret ve cehtlerin bir zübdesi ve son muvaffakiyet hamlesi ve merhalesidir.

Şark Orta Çağında ve skolastiğinden kurtulma, müspet ve ileri Garp camiasına ve zihniyetine müsavi hak ve şartlarla dahil olma teşebbüs ve mücadelesi, bu millî kahraman ile hedefine vasil olmuştur.

Meşrutiyet devri Namık Kemal'leri, Mithat Paşa'ları birer hürriyet kahramanı olarak tarihimize mal ederken bile tam manasıyla bir millî kahraman hasreti ile çırpınıyordu. Geçen asrın sonlarını ve yirminci asrın başlarını idrak eden her Türk, gözlerini dünyaya bir bozgun havası içinde açmıştı. Ana ve babalar, onlara Moskof seferlerinden, Rumeli kıyılarından, Arap isyanlarından ve bunlarla birlikte ecnebi

müdahalelerinden acı bir lisanla bahseder dururlar. Kaybolmuş ülkelere, gidip de dönmeyenlere, gözleri yaşlı sevgililere dair yanık halk türküleri onların ninnileri idi. Sonsuz birer millî haile olan Yemen harpleri, Arnavutluk isyanları, ailelerin içinde gündelik konuşmaların en alışılmış mevzuları idi. Büyükler küçüklere düşmanlardan, Avrupalılardan daima saygı ve korku ile bahsederlerdi. Kendine ve kendi devletine itimadı kalmayan halk, kendi mukadderatına hâkim olan kudretlerin bu saygı ve korku ile bahsedilen kuvvetler olduğunu bilirlerdi.

Meşrutiyet senelerinde, kafaları saran millî kâbusun humması içinde gâh şunu gâh bunu bir kahraman heybetinde görenler bulundu. Hasta muhayyilelerin icat ettiği bu yalancı Mythos arkasında bir müddet koşuluyor, sonra birden nefesler kesilerek duruluyordu. Eyvah bu da beklenen kahraman ve kurtarıcı değilmiş deniliyordu.

Günün birinde Boğaziçi tepelerinden birinde büyük bir Türk şairi meydana çıktı. Millete hürriyetten, insaniyet ve medeniyetten bahsetti. Büyük bir gayzla sahte vatanperverleri, Abdülhamid devrine rahmet okutan ve bir “hanlığının” başına oturan insanları anlattı. Herkes ne dediğine kulak kabarttı! Acaba yıllardan beri hasreti çekilen kahraman bu mu idi? Birçokları onun sesinde kendi ruhlarının isyanlarını, hırslarını dile gelmiş sandı. Fakat heyhat!

...

Boğaziçi yalılarına ve en yüksek Anadolu yaylalarına kadar, baştanbaşa korkunç bir yapının havası kaplamıştı.

Payitaht birkaç hafta içinde bir mahşer yerine dönmüştü. İstanbul sokaklarından yaralı, hasta askerlerle perişan muhacir kabileleri birbirine karışarak bitmez tükenmez bir felaket seli halinde akıp duruyordu. Bütün Avrupa matbuatı bizim millî felaketimiz karşısında lakayt kalıyordu. Biz nafîle yere, büyük devletlerin merkezlerine ricacı heyetler gönderiyor, nafîle yere Rumeli’de Türk ahaliye yapılan zulüm ve facialardan şikâyet ediyorduk. Bize her taraftan kapılar kapanıyor veya bu hasta adama yüksekten bir merhamet sadakası uzatılıyordu. Hakikatte ise, herkes bizim bu halimizden için için memnundu. Türkler, nihayet Avrupa’dan kovuluyordu. Yarın, Asya’nın içlerine doğru sürüleceklerdi. Bu, aşağı yukarı millet cereyanlarının Avrupa’ya yayıldığı zamanlardan beri bütün Hristiyanlık ve güya medeniyet müdafî politikacıların, hatta fikir ve ilim adamlarının, hatta şair ve sanatkarların yegâne gayesi, tezi, hülyası idi.

İşte bu hülya artık tahakkuk ediyordu.

Yeryüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu vardı. Yalnız Türk milleti haksız, hakikatsiz, yurtsuzdu. Türk milleti gökten inecek Mesihî bekliyordu. Fakat iki asırdır hasretiyle yandığı millî kahraman hala görünmüyordu.

O zamana kadar bir nevi Tanzimat Osmanlıcılığı ile Ahmet Vefik Paşa Türkçülüğü arasında sallanan milliyet şuuru, bu son ızdırapta, artık kendi sentezini bulur gibi olmuştı. Harap vatanın enkazı arasında sendeleyerek, düşe kalka yürür-

ken, içinde ilk defa olarak muayyen bir hedefe doğru ilerleyen insanların kuvvet ve metanetini hissetmeye başlamıştı. Hatta ara sıra çatısı altına iltica ettiği bir mabet bile kurmuştu. Gerçi bu mabet henüz bomboştu. Ne tanrısı ne kitabı vardı. Yalnız içinde bir adam Ziya Gökalp mütemadiyen gelecek olan bir halaskârdan ve bir kurtuluş gününden bahseder dururdu. O, evvela “Millî kahraman bir fert değil, milletin müşahhas timsalidir.” demişti. Fakat günün birinde, Çanakkale müdafaasının akisleri kulaklara gelmeye başlayınca bir haftada millî kahraman belirtileri görünmeye başladı.

Dasitani hamaset, baştanbaşa harp yangını ile tutuşmuş yurdun, en çok bu noktasında tekastif etmiş gibi idi. Millî kahraman da bu şehamet-i dasitanın ortasında kendini gösterdi. Halk, sanki devletin bilmediği bir sırı ermiş, gaipten bir şeye ağâh ve vakıf olmuştu. Kupkuru resmî tebliğleri, mütemadiyen nihai zaferden bahseden İttihat ve Terakki propagandalarını bir yana bırakıyor, Çanakkale müdafaasında adeta bir İlyada Destanı’nın bir Manas Destanı’nın hamaset ve şehamet menkıbelerini buluyor, bunun içinde de genç bir kahramanın hayalini seziyordu.

Bu kahraman, bu genç kumandan, halk arasındaki şayialara göre, yanında bir avuç süngülü askerle yerden, gökten, denizden kopan mütemadi bir gülle, kurşun ve şarapnel yağmurunun ortasında ileri doğru atılıyor, düşmanın sıra sıra topları üzerine saldırıyordu. Ateşinde yanmıyor, vücuduna kurşun işlemiyordu. Güller başının üstünden geçip gidiyordu. O, efsanevi bir kahramandı.

Bu sihirli adam kimdi, nereden peyda olmuştu? Çok geçmeden Mustafa Kemal ismi her tarafta herkesin ağzında idi. Ona gerçi henüz “Beklenen millî kahraman işte budur!” denemiyordu. Amma o, Türk ordusunun asırlardan beri mahrum olduğu bir zaferin gururunu temin etmiş ve Türk milletine bunun şevk ve heyecanını vermişti. O, hiç değilse bir buçuk asırdan beri, bütün Osmanlı devletini korkudan titretmek için Saray’a ve Babıali’ye küçük bir tehdit işareti yapması kâfi gelen koca bir imparatorluk ordusunu, her türlü mahrumiyet içinde bulunan bir...

...

“Osmanlı devletinin dahil bulunduğu grup Harp-i Umumiye mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zorlanmış, şeraîti ağır bir mütarekename imzalanmış, büyük harbin uzun seneleri zarfında, millet fakir, yorgun bir halde. Millet ve memleketi Harp-i Umumiye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve Hilafet mevkisini işgal eden Vahdettin mütteridi, şahsını ve yalnız şahsını temin edebileceğini tahayyül ettiği dinî tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa’nın riyasetindeki kabine aciz, haysiyetsiz, cebin, yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı.”

Ordunun elinden eslihave cephanesi alınmış ve alınmakta...

İtilaf devletleri, mütareke ahkamına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstan-

bul'da. Adana vilayeti Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan kıtaat-ı askeriyesi. Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamları faaliyette. Nihayet mebd-i kelam kabul ettiğimiz tarihten dört gün evvel 15 Mayıs 1919'da İtilaf devletlerinin muvafakatiyle Yunan ordusu İzmir'e ihraç ediliyor.

Bu sırada Anadolu şehirleri, Anadolu kasabaları, onun imzasını ateşli bir vatan beyannamesinin altında görmüş, bütün endişeli ve mustarip çehrelere bunun ne büyük bir vecih ve ümit kaynağı olduğunu hissettirmişti.

İttihatçı, İtilafçı veya bitaraf her Türk münevveri bu beyannameleri bir mukaddes muska gibi taşıyor, birbirine okuyordu. Her kelimesinde yeni bir ruhun, ayrı bir hakikatin, başka bir hikmetin sırrı keşfediliyordu.

Sivas'ta çıkan *İrade-i Milliye*, *Mücadele-i Milliye*, Erzurum'daki *Albayrak* gazeteleri onun birbirinden ateşli beyannamelerini, bu ihtilal günlerinin tarihî kararlarını neşrederken her tarafa bir vatanperverlik ruhu, bir heyecan ve itimat havası aşıyordu. Duyan ve düşünen her Türk bu beyannameleri okurken kendi vicdanı dile gelmiş sanıyordu. Mustafa Kemal, "Hiçbir kuvvet mazlum Türk milletini kendi hakkını kendi eliyle istihşalden menedemeyecektir..." diyordu. Mustafa Kemal, "Emperyalist devletler bilmelidirler ki... Medeniyet dünyası hatırlamalıdır ki... diye başlıyor ve İrade-i milliyenin her müşküle galebe çalacağından" bahsediyordu.

Bu sözlerde sanki bütün Türk milleti onun ağzından konuşmaya başlamış gibi idi. Vatan müdafaası için fertlerin kendi gönüllerinde ayrı ayrı besledikleri ümitleri, verdikleri kararlar onun ifade ve iradesinde en kati şeklini buluyordu.

Perişan, yoksul bir insan cemiyeti, dağınık dilekleri ve mühim gayeleri ile bir tek adamın, bir idam mahkûmunun şurunda ve iradesinde birleşip müttehit ve imanlı bir kitle haline geliyordu.

Bir adam nasıl bir millet haline geldi? Bir millet kendini tek bir adamda nasıl buldu? Fert ile cemiyet arasındaki eriyip hal ve hamur oluş, meze oluş ne suretle vukua geldi?

İşte büyük Türk ihtilal ve inkılabının sırrı, manası, azameti buradadır. İşte millî kahraman Mustafa Kemal'in askerî ve siyasi dehası bu noktadadır.

Kahraman Mustafa Kemal'in yanında bir de inkılapçı Mustafa Kemal vardır ki burada bir nebze de bu inkılapçının milliyetçiliği ve tarih anlayışı üzerinde durmak isteyeceğim:

...

“MUSTAFA KEMAL
BİR ‘MUKADDES ATEŞ’
TAŞIYAN
HAKİKİ BİR GÜNEŞ İDİ!”

10 Kasım 1951 (Yüksek Öğretmen Okulunda)
M. Tayyib Gökbilgin

Hayatın, filmin, sanatın büyük eserlerini büyük ruhi hamleler yaratmıştır. Tarihi; yeni cereyanlara sürükleyen zaferler, siyasetler, zekâya yeni ufuklar açan keşifler, hüsün ve hayali o ana kadar görülmemiş bir güzellikle teshir eden bedii eserler, bilaistisna hep bu nevi hamlelerin mahsulüdür.

Bu hamleleri nefsinde besleyen, sonra askerî, siyasi, ilmî veya bedii hayat sahasına atılarak o mucizeleri yapan büyük insanların ruhları, vicdanları bir dış u huruş içindedir. O ruhlarda ve vicdanlarda hiç sönmeyen bir meşale, adeta bir güneş vardır. Bu güneş ve bu meşaleye “Mukaddes Ateş” denir. Beşer tarihi, medeniyet tarihi bu türlü “Mukaddes Ateşlerin” eserlerini, ibdalarını bize tanıtmaktadır.

Kainattaki yıldızlar gibi beşerî yüksek zekâlar da böyle irili ufaklıdır. Bu yıldızların nasıl ki bir kısmı haiz oldukları zıyanın bir kısmı kendilerinden, bazıları da mensup oldukları

manzumeyi vücuda getiren güneşten alarak neşrettikleri gibi, beşerî zekâların ya hamiyetleri hakiki veya izafidir. Bu zekâlarda görülen “Mukaddes Ateşler” bazen hakiki bir güneş bazen de bu güneşlerden müstefit olan peyklerdir.

İşte Mustafa Kemal, içinde en yüksek derecede bir “Mukaddes Ateş” taşıyan hakiki bir güneş idi. O, bu cevherle, bu iman ve bu şuurla yeni bir Türkiye yaratmak yolunda bir dava adamı oldu. Milleti için bir dava edinmekliğin, davasını sonuna kadar gütmek ve yürütmenin bir fani için ne büyük bir şeref olduğunu on üç sene evvel bugün, Atatürk’ün tabutu önünde ve arkasında bütün Türk milleti bir defa daha derin derin duydu ve anladı.

O gün o tabutun arkasından bütün Türk milleti maddeten ve manen gitti onu ebedi istirahatgâhına ve tarihe tevdi etti. İnkılap gençliği de bugün ve yarın, dava adamlığının bu yüksek örneği, bu mukaddes ateş arkasında ebediyen gidecektir.

Tarihte büyük şerefler, büyük mücadelelerle kazanılmıştır. Mustafa Kemal, istiklal mücadelesinde, binbir badireden kurtararak, Türk’ün zaferini temin ettikten sonra ortaya bir Türkiye davası koydu. Türkiye davasını menfaat ve politika değil, iman ve ahlak davası yaptı. İman ve ahlak bozgununa karşı, terbiye ve telkin, inkılapçı terbiye ve inkılapçı telkin, genç terbiye ve genç telkin kasırgasını şahlandırdı. O, öldüğü sırada da davası henüz başında olduğunu biliyordu. Biz bugün inkılap Türkiye’si, onun ölümünün on üçüncü yıl dönümünde bu davanın sonuna gelmekten

çok uzak bulunduğumuza imanımız vardır. Maddi, manevi, resmî ve gayrı resmî bütün faaliyetler Türkiye’de daha kim bilir kaç sene yalnız ve münhasıran inkılap vazifesi, inkılap şuuru, inkılap terbiyesi ve kısaca Türkiye davası kalamaktır.

Arkadaşlar, bazı filozoflar, insan ile hayvanı mukayese ederken şöyle bir tarif yapmaktadırlar: “Hayvan bir defa, insan iki defa doğar, insan yavrusu hayata doğduktan sonra bir defada cemiyet tarafından teşkil edilir.” Bu tarifi biz inkılaplar içinde yoğrulan Türk nesilleri hayata üç defa doğmuşlardır. Çünkü zaferden ve inkılaptan evvelki Türk cemiyetinin inandığı, kıymet verdiği fikir ve müesseseler ile inkılaptan sonrakiler arasında gayet derin bir fark vardır. Denebilir ki, İstiklal Harbi ve inkılap, Türk ruhunu adeta yeni baştan teşkil eylemiştir. Türk inkılabının tevhit ettiği bu tahavvülün hakiki manasını anlayabilmek için Osmanlı İmparatorluğu’nun son asrında muhtelif zümrelerle inkılap Türkiye’si nesillerinin hayat telakkileri arasındaki farkı tahlil etmek kâfidir. Burada din inkılabımıza tekke ve zaviyelerin ilgasına dair temas edeceğim.

Eski nesillerin dindar ve zahit denilen bir kısmına göre, yaşanan hakiki hayatın hiçbir kıymeti yoktu, bu hayat asıl uhrevi saadeti istihsal için bir vasıttan ibaretti. Dünyada geçirilen ömrün ahiretteki saadeti temin etmeye yaramaktan başka bir hizmeti olamazdı. Böyle bir inanış, tabiatıyla dünyevi hayatın kuvvetini kaybettirir. Yaşamak, kabil olduğu kadar kuvvetle yaşamak emelini kırar, devamlı bir faaliyet, zengin, parlak hayat arzusunu uyuşturur. Miskince

tevekkül, iptidai tarzda bir kanaatkarlık, her şeyi kaza ve kadere atıf... Hayat hakkındaki bu türlü telakkinin neticesidir. Saadeti, arzuları yaşanan hayatta görmek yerine bu âlemin haricinde aramak ve şu fani ömrü istihkar etmek, milleti teceddüt hamlelerinde dür u devran birer amildi.

Mustafa Kemal bu telakkiyi değiştirmek için dinde inkılabı zaruri gördü. Bu türlü telakkilerin membaini, ocağını söndürmek lazımdı. İnkılaptan önce bütün memlekette hüküm süren kara taassubu, adetleri yüzlere varan tarikatlar ve tekkeler beslemekte, Türk milletini maddi olduğu kadar manevi sahada da iğfal, ıdlal etmekte idiler. Bu tarikatlardan bazıları büsbütün ehemmiyet peyda etmiş adeta yeni bir din şeklini almıştı. Müritleri körü körüne bu müesseselere bağlı kalıyor ve geriliğin, taassubun mümessilleri oluyorlardı.

Bu tarikatların Türkiye'nin her tarafında tekkeleri bulunduğu gibi diğer İslam memleketlerinde de şubeleri mevcuttu. Şark Orta Çağı devrelerinde, bunlar (mesela Bektaşilik, Mevlevilik, Kadiri, Bayramiye vs.) cemiyette bir püritanizme, bir reforma cevaz vermek maksadıyla büyük adamlar tarafından kurulmuştu. Fakat Celaleddin Rumi, Hacı Bayram Veli gibi büyük Türk alim ve mutasavvıflarının kurduğu bu yurtlar asırlar boyunca bozulmuş, dejenere olmuş, cemiyette ıslah edici bir rol oynamayan bilakis reaksiyoner hareketlerin, irticanın yuvası haline gelmişlerdi. Bunların şeyhleri, siyaset cereyanları ile de iştigale başlamışlar ve birçok irticai hareketlerde rol oynamışlardı. Bunlardan

en sonuncusunu Vahdettin'in kurduğu “Tarikat-i Salahiye”yi bu türlü hareketlere bir misal olarak zikretmek mümkündür. Bu sonuncu tarikat, diğerlerine ilaveten, Cumhuriyet'in hemen ilanını müteakip birtakım irticai hareketlere alet olunca, Şark'ta hazırlanan isyanda bir rol oynadığı görülünce, Mustafa Kemal, cezri bir kararla dinî sahada bir inkılabın kaçınılmaz olduğunu gördü ve harekete geçti.

O, harici tehlikeler karşısında millî hayatı korumak için mücadeleye girişmiş bir insan sıfatıyla dahili tehlikelere de mukabele etmek için evvela, milletin kendi kudretine, hayatı kudretine inanması, farazalardan, batıl itikatlardan ve geri müesseselerden kurtulması lazım geldiğini kabul etti. 2 Eylül 1924'te kendi riyaseti altında topladığı Heyet-i Vekiliye'ye şu tarihi kararı aldırdı.

1. “Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek vakıf suretiyle inşa edilmiş ve gerek şeyhin mülkü olarak ba-tapu taht-ı temellükünde bulunmuş olan bilumum tekke ve zaviyeler bilaistisna kâmilten seddedilmiştir. Ancak vaktiyle cami ve mescit olarak inşa edilmişken sonradan hem cami hem tekke olarak istimal edilenler yalnız cami ve mescit olarak açılacaktır.
2. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde hiçbir tarikat ve bunlara mensup hiçbir şeyh, derviş ve mürit yoktur ve bu sınıflara ait hususi kisveler ve unvanlar mülga ve memnudur.

3. Seddedilen tekke ve zaviye vakfiyelerinde şeyhin ikametine mahsus ayrıca meşruta hane varsa bunlar da evvelce şeyh olanlar kaydihayat şartıyla ikamet edebileceklerdir.
4. Bu kabil mesdut binalardan mektep ittihazına elverişli olanlar mektep olarak kullanılacak, olmayanları Evkaf Umum Müdürlüğü nakde tahvil edecek ve bu para ile köylerden başlanarak icap eden yerlerde mektepler inşa olunacaktır.
5. Selatin-i maziye türbeleri seddolunmuştur. Keza cerr-i menfaat için vesile olarak veya bir tekke ve tarıkata müstenit olmak üzere kullanılan yerler dahi kapatılmıştır. Alelumum türbelerden kıymeti haiz olanların muhafaza ve idaresi Maarif Vekâleti'ne aittir.
6. Türbedarlık mülğadır.”

Mustafa Kemal'in aldığı bu tarihî karar inkılabımızda büyük ve ehemmiyetli bir yer işgal eder. Dinin vicdanlarda kalması ve dünya işlerinden uzaklaştırılması, kaza, kader ve tevekkül felsefesinin terk edilmesi, balık ile mahluk arasında bir vasıta bulunmaması keyfiyeti, bu kararlar din inkılabımızı tamamlamış, hilafetin ve şeri organların ilgasını ikmal eden mukarreratı tercih eylemiştir.

Atatürk'ün bu ve buna benzeyen, Türk milletini teceddütten alıkoyan inkılap hamlelerini, daha davasının, mücadelesinin başında düşünmüş, bunları birer problem olarak kafasında hazırlamış ve merhale merhale tahakkukuna geçmiştir.

Büyük adamlar, kudretini bilen, gayeye vasıl olmak için kullanılacak vasıtayı gidilecek yolu görebilen büyük zekâlardır. Beşerî hamlelerin, terakkinin sırrı büyük zekâların faaliyetinde mündemiçtir. Cemiyete, tabiata müessir olmak, muhit yaratmak, kuvvetleri kullanmak hasletleri, bu büyük zekâlardan biri olan Mustafa Kemal’de toplanmış ve O, Anadolu’da mücadelesinin her safhasında hayat ve hareketin bir remzi bir sembolü olmuştu. Hayatının ve icraatının muhasebesini, bütün istiklal ve inkılap hamlelerinin tarihini, esbab-ı mucibesini, hikâyesini, büyük nutkunda gayet veciz bir şekilde anlatmış ve büyük eserini nihayet Türk gençliğine tevdi ve emanet etmişti.

O, bugünden hemen çeyrek asır evvel bir sonbahar ayında günlerce süren nutkunda Türk vatanını nasıl kurtardığını, esir olmak tehlikesine düşmüş Türk milletine nasıl istiklalini temin ettiğini söylemiş ve günlerce yüzlerce kişilik bir samiin kitlesini binbir sergüzeştin içinde heyecandan heyecana sürüklemişti. Nihayet sonunda, bir gece tarihî hitabını yaptığı gece, tasavvuru güç bir heyecan dalgası herkesi ta sahim ruhundan şiddetle sarmıştı. Mustafa Kemal, Millî Mücadele’nin kara günlerini müteakiben inkılap güneşinin nasıl doğduğunu tasavvur ettikten sonra Türk gençliğine hitap etmiş, mübarek vedayı, vatanın istiklalini, Cumhuriyet’in selametini, Türk gençliğine ve müstakbel nesle emanet etmişti.

“Ey Türk gençliği! Ey Türk istikbalinin evladı!” diye başlayan hitapları ile o, o manevi sükutu içinde bir kahramanlık ve fedakârlık heykeli olarak görünüyor ve öylece de Türk

tarihine geçmişti. O bu hitabı ile herkesi ağlatmış ve kendisi de ağlamıştı. Onun gözyaşlarında Türk vatanının ömrünü ebedileştiren, en saf ve pak bir vicdan kaynağından kopup gelmiş mübarek bir çeşmenin kutsiyeti vardı. Onun ve cuşu huruşa getirdiği yüzlerce insanın hayırlı ve tabii tasavvuf felsefesindeki sık sık duyulan “fenafillâh” gibi bir “fenafil-vatan” manzarası gösteriyordu. Bu manzara Türk Cumhuriyeti’nin kuvvetinden şüphe edenlerin endişesini boşa çıkaracak, Türk devletinin zayıf gününü bekleyenleri hüsran uğratacak kudrette idi. Bugün de aradan yirmi dört sene geçtikten sonra¹¹ bu hitap kalbimizde bütün hayatiyetini, bütün canlılığını muhafaza etmekte ve vatanın bedahlarına bir ihtar mahiyetini haiz bulunmaktadır.

Genç arkadaşlarım, bu milletin talihi, Mustafa Kemal’in şahsında, yalnız bir kara ve ümitsiz zamanlar kahramanına değil, kalbini daima aklının ve sinirlerini iradesinin hükümünde tutuna basiretli bir şefe, daha sahi bir kumandana, kazanacağı zaferi, kendi faniliği için harcamaya değil, millî kurtuluş için kullanmaya karar veren bir inkılapçıya kavuşturmasındadır.

Mustafa Kemal’den bu sıfatların hangisi alınırsa ya mücadele yarıda kalacak yahut zafer hiçbir işe yaramayacaktır. Eski destan kahramanları gibi masallaşır veya maceraperest görünen bu adam, hakikatte kuvvet ve imkân ölçülerini

¹¹ Bu nottan anlaşıldığı üzere bu konuşma 1951 yılı dışında 1962 yılında da tekrar edilmiştir.

hiçbir vakit elden bırakmayan, bilakis masalcılığı yıkan, işlerinde akıl ve ilimden başka kılavuz tanımayan bir realisttir.

Mustafa Kemal, bize halkı sevmeyi, halka güvenmeyi ve yalnız millet ile birlikte onun yurdu için çalışmayı öğretmiştir.

Mustafa Kemal bize, bütün hürriyetlerimizin teminatını, kafa terbiyesinde, ahlak ve karakter terbiyesinde, her türlü cebir ve anarşiye karşı koyan, sınıf mücadeleleri ve menfaatleri üstünde, bir millî hakimiyet ve içtimai adalet nizamında aramayı öğretmiştir.

Mustafa Kemal bize, ilk hizmet vasfını bu memleketin ve bu milletin adamı olmakta aramamız lazım geldiğini öğretmiştir. Fani Mustafa Kemal Türk tarihinde bu milletin yetiştirdiği nice büyükler arasında, müstesna yerini almış, tarihe mal olmuştur. Fakat eserleri, akideleri, mefkûresi ve yaratmaya başladığı büyük ve kudretli Türkiye'yi, emanet ettiği inkılap gençliğinin ve genç nesillerin ellerinde, omuzlarında ihtimamla ve basiretle muhafaza ve müdafaa edilmekte, bu ülkü şeref ve mesuliyetlerinde her gün biraz daha kuvvet ve rasanet bulmaktadır.

Ona binlerce minnet ve rahmet! Büyük Türk milleti var olsun. Yolu açık ve güneşli olsun!...

MİLLÎ TARİH¹²

Bir milletin ilim hayatına ve cemiyet hayatına belli başlı bir istikamet veren unsurlardan biri ve belki de birincisi tarih şuurudur. Bir insan topluluğunun millet olabilme keyfiyeti, en fazla, bu şuurunu sahip bulunmakla temin edilebileceği gibi, o toplulukla maşeri hislerin, maşeri vicdanın teşekkülü, millî menfaatlerin korunması, cemiyet hayatının umumi tezahürlerinde görünen veya görünmeyen, bilinen veya bilinmeyen her türlü mülâhazanın isabetli ve takdire değer tutulup tutulmaması, ancak, bu sayede mümkün olabilmektedir.

İnsanlık tarihi, eski çağlardan beri, belli bir tarih görüşüne, anlayışına ve bazan da tarih şuuruna sahip olduğunu gösterecek delilleri, tezahürleri bize bol bol vermektedir. Ancak bu tarih görüşü her zaman, her devirde ve türlü cemiyetlerde çok defa değişmiş ve netice olarak bu şuur ve anlayış da muhtelif şekiller arz etmiştir: Ümmet tarihi ve bunun şuurunu, belde tarihi, kavim tarihi ve nihayet devlet ve imparatorluk tarihleri ve bu mefhumlara bağlı bir tarih şuru ve anlayışı.

¹² M. Tayyib Gökbilgin, “Millî tarih” *Dünya Gazetesi*, 27 Nisan 1954.

Rönesans'tan itibaren Batı medeniyet dünyasının bütün bu tarih görüş ve anlayışlarından yavaş yavaş sıyrılarak millî tarih şuuruna doğru yükseldiği görülmektedir.

Her yerde aynı zamanda başlayan ve aynı seyri takip etmiyen bu hareket bizden çok evvel bu medeniyet çevresine dahil memleketlerde ve milletlerde, umumi ve şümullü bir çehre almış, kökleşmiştir. Muhtelif batı memleketlerinde bu şuuru, millî tarih şuurunu mümkün kılan bu cereyan ve hareket, kesif ve çeşitli gayretlerin ve çalışmaların mahsulü olarak, gittikçe artan bir derece ve nispette meyvelerini vermekte gecikmemiş, millî tarih edebiyatında Monumenta'lar, Corpus'lar ve daha bir sürü ve seri neşriyat hediye edebilmiştir Bizde Türk Rönesansının Batı'da olduğundan çok geç zamanlara kalması yüzünden, millî tarih mefhumunun ve onun cemiyet hayatında yarattığı şuurun mazarisini biraz eskiye götürmek pek mümkün görünmemektedir. Gerçi, Türk milletinin kaderi ve hayatı bu vatan topraklarına bağlandıktan ve burada türlü adlar altında devlet teşkilatı kurulduktan beri, ara sıra buna delalet edecek tarihi kayıtlara, millî sayılabilecek bir tarih anlayışının izlerine rastlanmıştır. Bu hususta Neşrî'den başlayarak Selanikî, Naima gibi, tarihçilerimizi misal olarak zikredebiliriz. Ancak Osmanlılık şuurunun hatta İslami bir millet olma keyfiyetinin millî tarih şuuru üzerinde tutulduğunu her zaman kabul ve tasdik etmek lazımdır.

İşte bu konu üzerinde bu hatıraları andıktan sonra millet hayatımızda, bilhassa, yirminci asır içinde “millî tarih” mefhumunu ve bunun şuur ve anlayışın ayakta tutan bu millî

görüşü, ilmî yollardan ve ilmî metotlarla, bütün millete mal etmek isteyen iki hareketin, iki teşekkülün büyük bir ehemmiyet kazandığını düşünebiliriz: Bunlardan birincisi, “Türk Tarih Encümeni”, daha eski bir hareketin yeni bir ifadesi bulunmakla beraber uzun ömürlü olmadı. Fakat, ikincisi “Türk Tarih Kurumu.” Atatürk’ün geniş ve derin görüşüyle daha büyük mikyasta tamamen millî bir hüviyet kazandı ve bu hareket millî tarih şuurunun hem önderi hem mihrakı oldu. Çeşitli faaliyetleriyle bu millî ve ilmî müessesemizin geçen yirmi beş senelik, çeyrek asırlık hayatı, milletimizin ve cemiyetimizin büyük bir manevi mesnedi olmak vasfını iktisap ettiğini gösterecek mahiyettedir. Gelecek sene kuruluşunun yirmi beşinci yıldönümü vesilesiyle tertibi düşünülen Beşinci Tarih Kongresi’nin ve sergisinin millî tarih hareketlerimiz üzerinde müessir olduğu kadar milletler arası tarih ilmi dünyasında da müstesna bir değer taşımasını istemek ve ümit etmek herhalde yersiz olmayacaktır.

ATA TÜRK SAMSUN ‘DA ¹³

1919 senesi ilkbahar mevsimi fevkalade hadiselerle idrak edilmişti. Her taraftan heyecanlı haberler geliyordu. Nisan başlarında Ermeni patrikliği hükûmete bir takrir vermişti. Bunda, deniliyordu ki, taşrada asayiş bozulmuş olup Ermeniler yer yer ve münferiden katil ve İslam ahali teslih edilmektedir. Memurlar tarafından tehditler vuku bulduğu patrikhaneye gelen telgraf ve mektuplardan anlaşılmaktadır. Bunu önleyici tedbirler alınması lazımdır. “Vükela Meclisi” 15 Nisan’da bu meseleyi incelemiş, emniyet ve asayişin muhafazasını temin ve muhtelif unsurlar arasında iyi geçinmeye mâni olacak hallerin zuhuruna meydan verilmemesi hususunda, hükûmetin valiliklere ve mu-tasarrıflıklara bir defa daha tebligat yapmasını, aynı zamanda, patrikhaneden madde ve isim tayini suretiyle izahat istenmesini kararlaştırmıştı.

Yine bugünlerde, Harbiye Nezareti, Vükela Meclisi’nde konuşulmak üzere şöyle bir tezkere göndermişti: Yunan hükûmetinin İtilaf devletleri grubunda bulunmasından istifade ederek memleketimizin içinde asayiş-i ihlal için tertiplere giriştiği ve bazı yerlerde nüfusça çoğunluğu temin etmek için birçok kimseleri yerleşmek üzere sahillerimize

¹³ M. Tayyib Gökbilgin, “Atatürk Samsun’da” *Dünya Gazetesi*, 19 Mayıs 1954.

sevk eylediği, Bulgar hükûmetinin de fırsattan istifade ederek evvelce bir muahede ile mübadele edilen Bulgar göçmenlerini yeniden Edirne vilayetine gönderdiği anlaşılmaktadır.

İleride çözülmesi müşkül meseleler çıkarabilecek olan bir hale meydan verilmemek için bazı hususların beyanname tarzında neşri ve memurlara da sarıh talimat ve kati emirler verilmesi lazımdır. 12 Nisan'da Vükela Meclisi, Harbiye Nezareti'nin gösterdiği lüzuma uyarak, Osmanlı tebaasından olmıyan sivil ecnebilerin seyahat maksadıyla memleket içlerine gitmelerinin tahdide tabi tutulması, Balkan muharebesinden sonra Yunanistan ve Bulgaristan hükûmetleriyle akdedilen muahedeler mucibince mübadele edilen kimselerin memleketimize avdetlerinin meni vs. gibi tedbirlerin alınmasını muvafık gördü.

Diğer taraftan, mütareke hükümlerinin uygulanmasını tef-tiş maksadıyla memleket içlerine giden İtilaf devletleri su-bayları yüzünden bazı meseleler çıkıyor ve bunların halli icap ediyordu. İşte bu türlü sebepler, Anadolu'ya ve Trakya'ya "Heyet-i nasha" halinde birer faydalı bir tedbir gibi gösterdiği cihetle Şehzade Abdülhalim Efendi başkanlığında Ali Rıza Paşa, Süleyman Şefik Paşa, gibi kimselerden mürekkep bir heyetin Anadolu'ya, Şehzade Seyfeddin Efendi başkanlığında Cevat Paşa, Fevzi Paşa vesairenden mürekkep bir heyetin Edirne'ye gitmesi Nisan 1919 içinde kararlaştırıldı ve bu karar kısmen de tatbik edildi.

Keza, Yunanlılar, Karadeniz sahillerinde asayişsizlik bulunduğu yolunda maksatlı ve devamlı bir propaganda faaliyetine girişmişlerdi. Bunun için, “Samsun ve havalisindeki asayişsizliği mahallinde görüp tedbir almak üzere Samsun’a kadar gitmek” vazifesiyle Mustafa Kemal Paşa görevlendirildi. Onun İstanbul’dan uzaklaşmasını arzu edenlerin böyle bir vesile bulmalarından memnun olduklarına şüphe yoktu. Fakat, o, “Bu vazifenin ifası bir makam ve salahiyet sahibi olmaya mütevakıf olduğunu ileri sürdü” ve böylelikle, Harbiye Nezareti’nin 7 Mayıs 1335 (1919) tarih ve 2714 numaralı kararnamesiyle, “Dokuzuncu ordu-i hümayun kıtaatı müfettişliğine” Mirliva Mustafa Kemal Paşa tayin edildi, kendisine vazife ve salahiyetine dair bir talimat da verildi ki, bunu bizzat kendisinin yazdırdığı Nutuk’tan öğrenmiş bulunuyoruz. Bu talimatname Vükela Meclisi’nin Damat Ferit Paşa ile Şevket Turgut Paşa, Ali Kemal ve Mehmet Ali Bey’lerin ve diğer kabine azasının iştirak ettiği 17 Mayıs tarihli toplantısında gözden geçirilmiş ve muhteviyatı muvafık görülmüştü.

Atatürk, Samsun’da ilk iş olmak üzere bütün ordu ile temasa geldi. Diğer taraftan Samsun ve Amasya havalisinde kuvvetli bir şekilde vaziyet sağlamak için alınacak tedbirler hakkında hükûmet merkezi nezdinde teşebbüslerde bulundu. Dokuzuncu ordu müfettişi Samsun’dan gönderdiği ilk telgrafında, bu bölgede jandarma ve asker kuvvetlerinin asayişi temine kifayetsizliği cihetiyle bir miktar efradın silah altına alınarak bunların içinden jandarmaya yarıyacak kuvvetlerin ayrılmasını istiyordu. Damat Ferit Paşa’nın

başkanlığında, Tevfik Paşa, Reşit Akif Paşa, Abdurrahman Şeref, İsmail Hakkı, Rıza Tevfik Bey'lerle diğer azanın iştirakiyle toplanan vükela meclisi 28 Mayıs'ta bu telgrafi okuyarak şu karara vardı:

Yeniden efrat celbi işi şimdiki vaziyete göre nazara alınmaya şayandır. Ancak, jandarma maaş ve ödenekleri son zamanlarda artırıldığı için, jandarma kaydına rağbet tehlikeli olacak dereceye varmıştır. Zaten, vatan müdafaası için mal ve canını seve seve feda edeceğine dair her taraftan ve her sınıf yurttaştan devamlı tezahüratta bulunmaktadır. (O sırada İzmir İşgali dolayısıyla İstanbul'da ve vilayetlerde heyecanlı protesto mitingleri akdedilmekte ve hükûmete telgraflar gönderilmekte idi.) Bu itibarla, devletin halen muhtaç olduğu jandarmaya kayıt işinin de bir vatani vazife ifasından ibaret bulunduğu icap eden yerlerde halka münasip bir şekilde anlatılması maksadı temine yarıyacaktır. Buna göre lüzumlu tedbir ve teşebbüslerde bulunulmasının, lüzumu kadar jandarmanın kayıt ve hizmete alınmasının Dahiliye ve Harbiye Nezaretleri'ne bildirilmesi ve Mustafa Kemal Paşa'ya da bu yolda cevap verilmesi muvafıktır.

Bu tedbir, şüphesiz ki, Atatürk'ün geniş düşünce ve tasavvurlarına bir cevap olmaktan uzaktı. Vaziyetin süratle aleyhimize inkişaf ettiğini ve enerjik hareketlerle ihtiyaç olduğunu sezen o zamanki Dokuzuncu Ordu Kıtaları Müfettişi Mustafa Kemal'in tavsiyeleri ve istekleri karşısında, bu karar, hükûmetin kısa görüşlülüğünü ve yarım tedbirlerle iktifa eden bir topluluk olduğunu gösteren en belig bir delil oldu.

“DÜŞMAN
BAŞKUMANDANININ
ÇIRPINDIĞINI
GÖRÜYOR GİBİYDİM.”

30 Ağustos 1959¹⁴

30 Ağustos Zafer Bayramı Konferansı

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

Çiğil Tepesi’nin İstirdadı

27 Ağustos 1338 [1922]

Millet hayatında bazı hadiselerin ve bilhassa bazı zaferlerin ehemmiyeti ve manası başlı başına bir tarih teşkil eder. Bu gibi zaferler tesirleri ve neticeleri itibariyle tarih sayfalarında hiç unutulmayacak derecede derin ve şümüllü izler bırakır. O mille tükenmeyen bir ilham kaynağı, bir şehamet ve celâdet-i ebedî olarak daima kalplerde ve gönül-

¹⁴ Konuşmanın müsveddesinde “Dumlupınar’da Söylendi Merasim Gereğince” notu düşülmüştür.

lerde yaşar. İşte 30 Ağustos böyle bir gündür. Müstevli düşmanlara kati ve öldürücü darbenin indirilerek onların vatanın harim-i ismetinde boğulduğu bir tarihi ifade eder.

Bu zafer beklenmeyen bir mucize, olağanüstü bir hadise sayılamazdı. Bilakis ancak Türk milleti gibi ezelden fatih doğmuş, gazi yaşamış ve tarih sayfalarına daima parlak zaferler kaydetmiş, Malazgirt'ler, Niğbolu'lar, Mohaç'lar yaratmış bir milletin vücuda getirebileceği muazzam ve destanî bir hamaset eseri idi.

İstiklal harbi gibi bir ölüm ve hayat mücadelesinde çok yüksek irade kudreti, tazyik altında ezilmeğe ve mahkûm edilmeğe zorlanan bir milletin muazzam hamlesi bu zaferi meydana getirmişti. Bu milletin yaşadığı yurt Anadolu, gaziler vatanı, gönülleri hicran ve hasret dolu anaların evlatlarını göğüslerinde barındıran tarihi bir yurt, büyük kahramanların her bucağında at oynattığı aziz ülke idi.

Bu yurтта, bu diyarda yaşayanlar dünden bugüne ve bugünden yarına kahramanlık, şeref ve fedakârlık taşımaya memur edilmiş, ümit ve iman telkinine gönderilmiş manevi birer gaziler topluluğu idi. Her evin içinde dünün şerefini yaşatmak için bugününü feda edenlerin adları, her mübarek günde anılırdı. Göz bebeklerinde titreyen yaşlarla solgun birer hayal gibi görünen Anadolu çocuğu meçhul kahramanların birer yadigârı idi. Yurdun her bucağından esip gelen rüzgârlar büyük şehitlerin kahramanlık hislerini gönüllere ve kalplere intikal ettirirdi. İşte, ölmeyecek bu milletin

bu ebedi yurdu üzerinde, bir gün geldi baykuşlar öttü, bül-bül feryatlarını boğdu. Zalim ve hunhar bir düşmanın mülevves ayakları bu mübarek toprakları öylesine kirletti, o derece kan ve zulme gark etti ki, vaktiyle şen ve mamur olan kasaba ve köylerin harabeleri üzerinde senelerce matem yelleri esti. Binbir facia arasında ağlatan, fakat aynı zamanda kalpleri birbirine perçinleştiren efsaneler yarattı. Facialar ile başlayan bu dramın son perdesinin şöyle kapandığını görüyoruz: Düşman Sakarya hezimetinin acısını çıkarmak için ne yapacağını bilemiyordu. Mart 1922'deki İkinci Londra Konferansı hiçbir müspet netice vermedikten sonra düşmanların türlü mandırası görüldü. Bir zamanlar, daha bir cepheye çekilecekleri şayiası ortaya çıktı. Halbuki biraz sonra cephelerini ehemmiyetli bir surette tahkime ve tel örgüleri takviyeye başlamışlardı. Müstevli düşman, bir aralık İstanbul'u kendi başına ve hesabına işgal hevesiyle Trakya'daki kuvvetlerini takviyeye kalkıştı. Nihayet, Garbi Anadolu muhtariyetini ilan ederek yerli ahaliden asker toplamaya çalıştı. Bütün bu haller düşmanın şaşkınlık ve kararsızlık alametlerinden idi. Ara sıra düşman kıtaları arasında isyan çıktığına dair haberler de yapıliyordu. Muhakkak olan bir şey varsa o da ordularının içine siyasetin girdiği, kral taraftarları ile aleyhtarlarının arasında büyük bir zıddiyetin mevcudiyeti ile zapturaptı bozması idi.

Sulhperver emellerini defalarca izhar etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti asgari isteklerimizi Avrupa devletlerine duyurmak ve anlatmak için hiçbir fırsatı kaçır-

mak istemiyor, ihmal etmiyordu. İtilaf devletlerinin bu sırada yeni bir muharebeye meydan bırakmadan memleketimizi düşmana tahliye ettirecekleri hakkındaki temayülleri ve bu yolda beliren ümitler üzerine, zaten lüzumsuz yere kan dökülmekten çekinen ve nefret eden Millî hükûmet, kuvvet itibariyle hazır olduğu halde, siyasi bir teşebbüsü daha tecrübe etmeği uygun görmüş ve taarruz harekâtı bunun neticesini bekleyerek tehir etmişti. Bu teşebbüs, o sırada Londra'ya gitmiş olan Dâhiliye Vekili Fethi Bey'in İtilaf devletleri siyasi şahsiyetleri ile sulh esaslarını Misak-ı Millî prensipleri dairesinde hazırlamak istemesi şeklinde tecelli etti. Fakat o zamanki İngiliz Başvekili, parlamento kürsüsünden, hakkımızda kin ve garaz dolu bir nutuk söyleyip, mahmileri olan müstevlilerin Anadolu'da vasıl oldukları yere başka bir ordunun gidebileceğini düşünmediğini beyan edince bütün ümitler suya düştü. Millî davamızın, millî emellerimizin ancak silah ve süngü kuvvetiyle elde edilebileceği hakkındaki kanaat umumileşti. “*el-cennetü tahtê zilâle's-suyûf* (cennet kılıçların gölgesi altındadır)” vecizesine uyularak kurtuluş ve zafer gününü artık bir an evvel tahakkuk ettirmek hayati bir zaruret oldu. Taarruz sırası bize gelmişti. Herkeste bu arzu ve iştîyak bariz bir surette his ve müşahede olunuyordu. On binlerce muhacirlerimizin -cebren de olsa- cephe gerilerinden uzaklaşmak istemeyerek taarruz hareketini beklemeleri bu umumi arzu ve kanaatin kat'î bir delili idi. İrtikap ettikleri sonsuz zulüm ve facialara rağmen hain ihtiraslarını teskin edememiş bulu-

nan o zamanki düşmanın ve onları dehşet vadisinden ayırmak istemeyen efendilerinin son cezaları olmak üzere 30 Ağustos'ta tecelli eden ilahi adalet, şehamet ve kahramanlıklarla dolu tarihimize parlak bir hatime ilave etti.

Müsaadenizle, o günün büyük heyecanını, zaferin başkahramanı, Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, bu zaferin daha ikinci yıldönümünde burada söylediği sözleri dinleyerek, tasvir ettiği tabloya bakarak bir daha yaşayalım: gönülden o, 30 Ağustos 1924'te bundan otuz beş sene evvel, bu Dumlupınar'da yıl dönümü ve Şehit Asker Abidesi'nin temelini atması vesilesiyle bu güzel hadiseyi şöyle anlatıyordu:

“Düşman başkumandanının şu karşıkı tepede son gayretle çırpındığını görüyor gibi idim. Bütün düşman mevzilerinde büyük bir heyecan ve helecan vardı. Artık toplarının, tüfeklerinin ve mitralyözlerinin ateşlerinde sanki öldürücü hassa kalmamıştı. Bu ovoidan, şimalden ve cenuptan birbirini velyeden avcı hatlarımızın, guruba yaklaşan güneşin son şuaları ile parlayan süngüleri her an daha ileride görülüyordu. Düşman mevzilerini saran bir daire üzerinde mevzi almış olan bataryalarımızın fasilasız ve amansız ateşleri düşman mevzilerini içinde barınılmaz bir cehennem haline getiriyordu. Güneş mağribe yaklaştıkça ateşli, kanlı ve ölümlü bir kıyametin kopmak üzere olduğu bütün ruhlarda his olunuyordu. Biraz sonra cihanda büyük bir inhidam olacaktı ve beklediğimiz halas güneşinin tulû edebilmesi için bu inhidam lazımdı.

Zulmetler içinde bu inhidam vuku bulmalı idi. Hakikaten semanın karardığı bir dakikada Türk süngüleri düşman dolu o sırtlara hücum ettiler, artık karşıda bir odu, bir kuvvet kalmamıştı. Kâmilten mahvolmuş, perişan bir bakiyyetü's-suyûf kitlesi bulunuyordu. Kendilerinin dediği gibi pür havf ve lertzân bî-şekil bir kitle, acayip bir halita halinde firar için ferce arıyordu. Artık, gecenin koyulaşan zulmeti neticeyi gözle görmek için güneşin şarktan doğmasına intizarı zaruri kılıyordu. Ertesi günü tekrar bu muharebe meydanında dolaştığım zaman ordumuzun ihraz ettiği zaferin azameti ve buna mukabil hasım ordusunun duçar edildiği felaketin vahşeti beni çok mütehasis etti.”

Kahraman Başkumandan şöyle devam ediyordu:

“Harp, muharebe, nihayet meydan muharebesi yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir. Milletlerin çarpışmasıdır. Meydan muharebesi milletlerin bütün mevcudiyetleri ile ilim ve fen sahasındaki seviyeleri ile, ahlakları ile, harslarıyla hülasa bütün maddi ve manevi kudret ve faziletleri ile ve her türlü vasıtaları ile çarpıştığı bir kuvvet ve milletleri ölçülür. Netice yalnız kuvve-i cismaniyenin değil, bütün kuvvetlerin bilhassa ahlaki ve harsi kuvvetin tevaffukunu mertebe-i sübuta vardırır...

Tarih, başlarındaki tacidarların, haris politikacıların bir takım hayali emellerle vasıtası mevkiine düşen müstevli orduların, müstevli milletlerin uğradığı bu nevi feci akıbetlerle mâlâmaldır.

Türk vatanını fethetmek fikrini, Türk'ü esir etmek hayalini umumi, maşeri bir fikir haline koymaya çalışanların da layık oldukları akıbetten kurtulamamış olduklarını gözlerimizle gördük. Kendilerine bir milletin talihi, milletin hakiki ve kabil-i istihsal menfaatleri yolunda kullanmakla mükellef olduklarını bir an hatırlarından çıkarmamalıdırlar. Bir milletin ruhu zapt olunmadıkça, bir milletin azim ve iradesi kırılmadıkça o millete hâkim olmanın imkânı yoktur. Halbuki asırların mevludu olan bir ruh-ı milliye, kavi ve daimî bir irade-i milliyeye hiçbir kuvvet mukavemet edemez. Mahkûm olmak istemeyen bir milleti taht-ı esaretinde tutmaya muktedir olacak kadar kuvvetli müstebitler artık dünya yüzünde kalmamıştır. Türk milleti son mücadeleleri ile bilhassa burada ihraz ettiği, izhar ettiği azim ve irade ile malum olan bu hakikatleri bir defa daha tarihe çelik kalemle hakketmiş bulunuyor.”

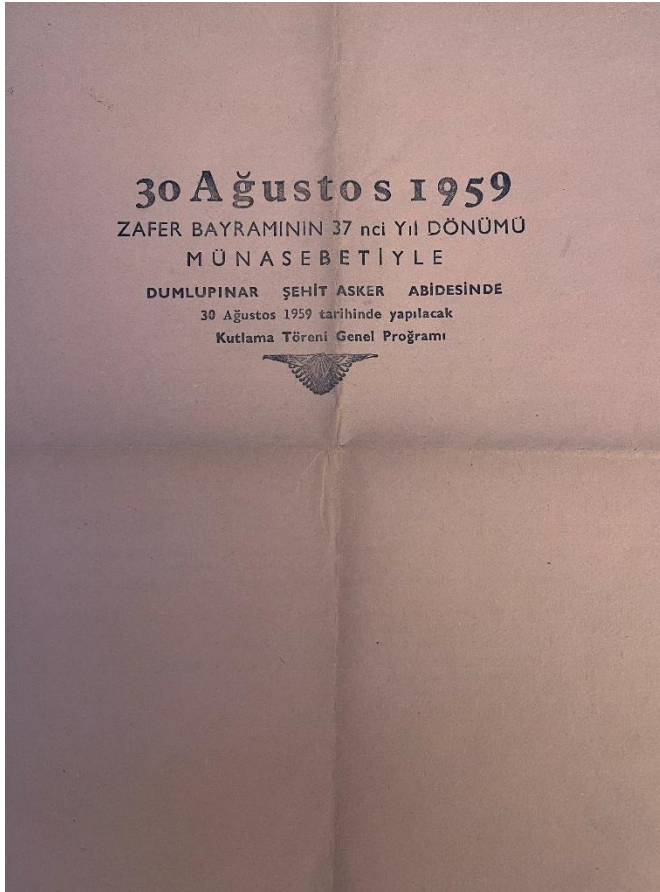
Büyük Atatürk'ün bu zaferin ikinci yıldönümünde söylediği bu sözlere biz otuz yedinci yıldönümünde başka ne ilave edebiliriz.

Bu zafer Türk milletine büsbütün yeni bir istikbal açmıştır. 30 Ağustos zaferini millî kudret yarattı, fakat zafer de millî kuvveti artırdı. Büyük mücadelemizde Anadolu'nun bağrından doğan büyük hamle ve azimli ruh ve iman böylece her sene tazelenerek, kuvvetlenerek asırlarca devam edecek, vatan için ölen mukaddes şehitlerle istiklali kurtaran kahramanların hatıraları ve destanları gençlik için ebedi bir düstur ve şiar olacaktır.

Büyük Atatürk'ün ve aziz şehitlerimizin aziz hatıraları önünde İstanbul Üniversitesi adına huzur ve huşu ile eğilerek, onlara binlerce minnet ve şükran ve rahmet ithaf ederek sözlerime nihayet veririm.

Editörlerin Notu:

30 Ağustos 1959 tarihinde Zafer Bayramı'nın otuz yedinci yıl dönümü için Dumlupınar Şehit Asker Abidesi'ndeki törenin genel programı ayrıca M. Tayyib Gökbilgin'in kişisel arşivinde muhafaza edildiğinden buraya görüntülerini koyuyoruz.

30 Ağustos Zafer Bayramının 37 nci yıldönümü münaseletiyle Dumlupınar Şehit Asker Abidesinde 30 Ağustos 1959 tarihinde yapılacak kutlama Töreni Genel Programı

1- Misafirlerin Karşlanması:

a. Kutlama törenine katılacak olan davetli mümessil ve heyetler, Afyon garından tören Komitesi protokol memurları tarafından karşılanarak istisrahatları için kendilerine ayrılmış olan yerler bildirilecek garda mevcut bulunan vasıtalarla yerlerine nakledileceklerdir.

b. Kellere kırmızı leylaz lent bulunacak olan bu memurlar davetli, mümessil ve heyetlere davetiyelerini ve merasim programını vereceklerdir.

2- Dumlupınar Şehit Asker Abidesine gidiş ve dönüş:

a. 30/Ağustos/1959 pazar günü saat 07.00 de Afyon garından kalkacak özel bir tren misafirleri Afyon'dan bu törene gidecekleri silki saray'a götürülecektir. (Tren saat 08.30 da Silksaray'a varmış bulunacaktır.

b. Silksaraydan Şehit Asker Abidesine gidiş Afyon Emniyet ve Jandarmasının, Zafer Abidesinden Silksaray'a dönüş Kütahya Emniyet ve Jandarmasının sağlanacaktır. Resmen davetliler tutulacak otobüslerle, halk ise ordu tarafından temin edilen 15 G.M.C. den istifade edeceklerdir.

c. Silksaray'dan Afyon'a dönüş saat 14.30 da hareket edecek olan özel trenle yapılacaktır.

3- Tören katılacakları:

a. Birinci İkinci ve üçüncü ordu kumandanlıklarından ikişer sancak.
b. Yönetmeliğin ikinci maddesindeki davetli, mümessil ve heyetler.
c. Askeri okul öğrencilerinden mürekkep karışık okul bölüğü
d. Yaya atlı ve motorlu askeri birlikler
e. Bir hava birliği. (Havadan)
f. Üniversite ve Yüksek okul öğrencileri Afyon ilçeleri ve Beden terbiyesinden sporcular
g. Afyon ve Kütahya vilâyetleri halkından istiklâl savaşına katılmış olanlardan mürekkep halk kıtaları
h. Çivar köy ve kasabalar halkı (g ve h fıkralarında gösterilen toplulukların tertip işi Kütahya vilâyeti Jandarma Kumandanlığınca yapılacaktır.)

4- Tören yerinde:

a. Saat 10.00 da askeri birlikler üniversite ve yüksek okul öğrencileri, izci ve sporcular halk teşkülleri merasim duruşundaki yerlerini almış bulunacaklardır.
b. Saat 10.10 da tören kumandanı beraberinde Afyon ve Kütahya valileri birlikleri teftiş ve bayramlarını tebrik edeceklerdir.
c. Banu mütekip saat 10.15 te okul bölüğü başta bando ve alay sancakları olduğu halde tören kumandanlığının tertibine göre abidedeki yerlerini alacaklardır.
d. Kumandanlar ve valiler anıta geldikten sonra çelenkler kendi temsilcilerinin eliyle yerlerine konacaktır.

e. Tören Kumandanının işaretleri ile istiklâl marşı çalınacaktır. Bu esnada bayrak iki askeri öğrenci tarafından direğe çekilecektir.

f. istiklâl marşının bitmesiyle merasim atışı başlayacaktır.

g. Saat 10.50 de aşağıdaki nutuklar verilecektir. [en çok 10 ar dakika]

1- Tören kumandanının açış nutku.

2- Malûl gaziler adına bir zat.

3- Türkiye Eski muharipler birliği adına bir zat

4. Üniversite ve yüksek öğretim gençliği adına bir zat.

5. Halk adına bir zat. [Cafer pekmez]

h. Nutuklardan sonra bando sancakları okul bülğü üniversite yüksek okul Öğrencileri izel ve sporcular ile halk teşkilleri aynı sıra ile merasim duruşu yerlerine davetliler ve halk ta geçiş yerindeki yerlerine gideceklerdir.

5. Merasim geçişi:

Merasim geçişi saat 12.00 de şu sıra ile yapılacaktır:

a. bando subayları alay sancakları askeri okul ve diğer birlikler üniversite ve yüksek okul öğrencileri izciler sporcular ve halk teşekkülleri.

b. Merasim geçişinin bitmesi ile tören sona ermiş bulunacaktır.

6. Diğer işler:

a. Abidede 29-30 ve 30-31 Ağustos geceleri anadolı oymağı tarafından sabaha kadar nöbet beklenicek ve tenvirat yapılacaktır.

b. Saat 12.30 ile 13.00 te misafirlere ve davetlilere abide civarındabir kır yemeği verilecektir.

c. Yemekten sonra önce halk olmak üzere G.M.C. lerle davetli ve misafirler otobüslerle Selkisaraya taşınacaklardır.

d. Selkisaray'da trenden iniş ve vasıtalarla binış enasındaki ayağı Afyon emniyet müdürlüğünce ve Jandarma kumandanlığınca temin edilecektir. Afyon garında indirme ve bindirme emniyeti de afyon emniyet müdürlüğünce sağlanacaktır.

e. Kütahya vilayeti abide mahallinde ve afyon vilayeti selkisarayda birer sıhhiye ekibi bulunduracaklardır merasim yerinin sulanması kütahya vilayetince selkisaray abide yolunun sulanması da Afyon vilayeti belediye arazözleri ile yapılacaktır.

f. saat 14.30 da selkisaraydan hareket edecek trenle afyon'a dönülecektir.

g. Saat 20.30 da afyon garnizon kumandanlığı tarafından bir fener alayı tertip edilecektir

h. Saat 19.30 dan 20.30 za kadar Belediye salonunda davetlilere bir akşam yemeği verilecektir.

1. Akşam yemeğinden sonra saat 21.00 de ordu evinde bir aile toplantısı tertip edilmiştir. Konuşma masrafı zehaa alttır.

J. 30/Ağustos/1959 günü bütün resmi ve özel binalar ile taşıt araçları türk Bayrakları ile süslenicek gecelevin sabaha kadar bol tenvirat yapılacaktır.

Not: 29/Ağustos günü saat 18.00 den 19.00 kadar Belediye salonunda 3. Yurtiçi kumandanlığınca bir konferans verilecektir.

ATATÜRK VE DEVRİMLER ¹⁵

“Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı fikri ile, zihniyeti ile medeni olduğunu ispat ve izhar etmek mecburiyetindedir. Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı aile hayatı ile, yaşayış tarzı ile medeni olduğunu göstermek mecburiyetindedir.”

K. ATATÜRK

Bir yıl daha geçti. Onun, yirmi bir sene evvel, Ankara’da Büyük Millet Meclisi önündeki katafalkı önünden mahşeri bir kalabalığın, yaşlı gözleri ve matemli çehreleriyle, son ihtiram geçişi gözlerimde canlanıyor; milletimizin büyük matemine katılan, bu büyük Türk evladını ebedi istirahatgâhına teşyi için dört bir taraftan gelen yabancı heyet ve kıtalarının yaslı fakat heybetli yürüyüşlerini iyice hatırlıyorum. Atatürk’ün millî camiadaki yeri ve ehemmiyeti bu kayıpla daha çok belli olmuş, fakat, pek büyük ve emsalsiz kahramanlar yetiştiren Türk milleti, tarihine, onun şahsında müstesna bir varlık daha katarak, zenginleşmişti. Gerçekten, yirmi bir sene evvel bugün, fani Mustafa Kemal her

¹⁵ M. Tayyib Gökbilgin, “Atatürk ve Devrimler” *Vatan Gazetesi*, 10 Kasım 1959.

insanın mukadder akıbetine uğrayarak, sadece kendi milletini değil, Doğu dünyasının bir kurtuluş ve ümit ışığı olarak gördüğü, mazlum ve mağdur milletlerini de yese boğarak, aramızdan göçüp gitmişti, ama, Türk tarihinin enginliklerinden kuvvet ve enerji, Türk milletinin yakın ve uzak mazisinde geçirdiği acı tatlı hadiselerden tecrübelerden ders ve ibret alarak yükselttiği ve güzelleştirdiği asil ruhundan millete müstesna değerde bir miras da bırakmıştı. Bu miras, yüz yıllardan beri hasta adam olmaktan bir türlü kurtulamayan ve nihayet müstevli düşmanların en zalimane ve gaddarca tecavüzlerine hedef olan Türk vatanını kurtarmak ve yine yüz yıllardan beri, bütün gayret ve çabalarına rağmen, tam manasıyla mahiyetine nüfuz edip içerisine dahil olamadığı Batı medeniyetini, Batı dünyasının müspet kafasını, muasır telakki ve zihniyetlerini Türk milletine mal eden, benimseten inkılaplar şeklinde tecelli ediyor ve bu mirasın iyice muhafaza ve müdafaası, geliştirilerek bütün ve yeni ilmi, fikri ve ahlaki terakkilere uydurulmasını da çok güvendiği Türk gençliğine emanet bırakıyordu.

Atatürk'ün inkılaplarında hareket noktası, evvela, cehle, taassuba ve zulme karşı adeta bir cihat ilan etmesi idi. O, hiçbir zaman vicdanlara tahakküm hissi beslemeden, kara taassubu, XVII. yüzyıldan beri Türk milletinin bütün inkişaf ve ilerleme hamlelerine set çeken, her müsbet yürüyüşü durduran gerilik metotlarını, softa ruhunu ortadan kaldırmak yolunu aradı, buldu. Atatürk inkılapları dediğimiz, fakat hakikat halde, Üçüncü Selim devrinden beri geçirdiğimiz ve denediğimiz reform ve garplılaştırma hareketlerinin

zübdesi ve en son ve mütakamil merhalesi olan ruh ve iman, Türk cemiyetinin akamete uğratılmış maddi ve manevi hayat imkanlarını yeniden elde etmek için ortaya konulmuş müsbet fikirlerin ve prensiplerin özüdür ve tamamıdır.

Ancak bu prensiplerledir ki, hür Türk cemiyetinin saadeti ve halinin refahı en emin ve kolay bir şekilde bulunabilecekti.

Atatürk, 1923 senesi Ağustos’unda Kastamonu ve İnebolu’ya yaptığı seyahatlerinde, belli başlı inkılaplar arifesinde, bizim için artık Batı medeniyetine uzak ve yabancı kalmanın imkânsızlığını şöyle ifade ediyordu:

“Bütün Türk ve İslam âlemine bakınız, zihinleri medeniyetin emrettiği şümul ve tealiye uyamadıklarından ne büyük felaketler ne ıstırap içindedirler... Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki ona bigâne olanları yakar ve mahveder.”

Medeni olmanın ayrılmaz vasıflarını da şöyle belirtiyordu:

“Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı fikri ile, zihniyeti ile medeni olduğunu ispat ve izhar etmek mecburiyetindedir. Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı aile hayatı ile, yaşayış tarzı ile medeni olduğunu göstermek mecburiyetindedir. Velhasıl medeniyim diyen Türkiye’nin, hakikaten medeni olan halkı başından aşağıya vazi haricisi ile dahi medeni ve mütakamil insanlar olduğunu göstermeğe mecburdurlar.”

Mustafa Kemal irtica hareketi ve mürteciler hakkında da daha Cumhuriyet'in ilk yıl dönümünde, düşüncelerini şöyle açıklamıştı:

“Bundan sonra ancak bir şey var idi hatırlanabilir. O da bazı adli politikacıların, hasis menfaatperestlerin o vehim ve hayali uyandırmaya çalışması, o yüzden tatmini hırs ve menfaat düşüncesinden ibarettir. Temin ederim ki, bütün mevcudiyetimle temin ederim ki, bu gibiler her ne şekil, suret ve vesile ile olursa olsun, mevcudiyetlerini ihsas ettikleri gün, Türk milletinin amansız kahrına hedef olmaktan kurtulamıyacaklardır. Artık Türkiye din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa kendilerine başka taraflarda sahne arasınlar. Mazinin gafletleri, paslı ataletleri, Türkiye halkının dimağından silinmiş olduğundan şüphe ve tereddüde mahal yoktur. Vasil olduğumuz mesut vaziyetten bir katre geriye gitmek kimsenin mevzu bahis etmeğe dahi salahiyyetli olmadığı kati bir hakikattir.”

Atatürk, millet ruhunu ve kabiliyetlerini, bilinmeyen bir hazineyi keşfeden bir insan gibi, meydana çıkaran, bu manevi ve heybetli varlığı sezen, sonra da ona şekil ve mana vermeye bütün hayatını vakfetmiş olan müstesna değerli bir kimsedir. Onun kültür sahasında en ehemmiyetli ve en cesur yenilik hareketi, ilerleme hamlesi yazı inkılabı oldu. Yeni Türk harfleri kabul ve bizzat kendi başöğretmenliği idaresinde millete mal edildi. Atatürk'ün dikkati, millî şuurun inkişafına müsait ve istikbalde meydana getireceği neticelerle inkılapların kökleşmesine ve gayelerine yarıyabile-

cek olan ilmi konulara ve meselelere de şamil oldu. Türk tarihinin derinliklerine nüfuz etmek ve Türk dilinin inceliklerine, zenginliklerine ulaşmak ve bu suretle de büyük Türk milletini parlak ve muhteşem bir istikbale sevk etmek onun başlıca endişe ve hedefi olarak son nefesine kadar meşgul olduğu meselelerdi.

Atatürk'ün ele aldığı hayati konulardan biri de Türk kadınına, Türk cemiyeti içinde, layık olduğu mevkiyi vermek, onun hukuki ve sosyal durumunu medeni milletlerdekine uydurmak idi. Kadınların içtimai hayata son derecede az karışmaları, öteden beri şarkta görülen bir haldi. İslam'dan sonra ise bu keyfiyet şuursuz bir taassup haline getirilmişti. Halbuki, asıl Türk âdetleri arasında kadına hürmet etmek, hayatın hemen birçok sahalarında kendilerinden hizmet ve vazife beklemek esastı. İslam dünyasındaki kadının vaziyeti bir taraftan onun mevkisini küçültmekte ve diğer yandan da Türk cemiyetinin yarısını, bilhassa çocuklarımıza ilk terbiyeyi veren kısmını, aşağı bir seviyede tutmakla bu cemiyeti zayıf düşürmekte ve adeta mefluç bırakmakta idi, O, Türk kadınının hukuki ve sosyal durumunda köklü bir inkılap yaptı, onu her vazife ve mevkie getirmek, memur, hâkim, milletvekili vesaire olabilmelerini temin etmekle yükseltti. Cehlin ve taassubun elinden kurtararak ve herkesi Türk kadınına hürmete mecbur ederek Türk bütünlüğünün kıymet ve kudretini arttırdı.

Atatürk inkılaplarının esas ruhu hedefi Batı medeniyetine ulaşmak olduğu için, hayatın her sahasına taalluk ediyordu. Türk toplumunun ilerleme hızını arttıracak, onu hayata

bağlıyarak daha fazla mesut kılacak her hareket ve inkılap konusu idi. Mesela, Şark musikisi melankolik, az çok uyuturucu ve atalete sevk edici karakteri ile bu cemiyetin aradığı ve ihtiyacı olduğu bir müzik vasfında olamazdı. Avrupa klasik musikisini benimsemek, Türk ruhundan fıskıran asıl müziği Batı metodu ile işleyerek ve onu armonize ederek medeniyet dünyasına mal etmek, bizzat kendi zevk ve itiyatlarına da aykırı olmakla beraber, bu sahadaki kötü geleneklerden ayrılmak, onun çok ehemmiyet verdiği bir nokta idi. Ölümünden kısa bir müddet evvel, Ankara Halkevi'nde bir Gaziantep gecesinde, Türk'ün asıl musikisi, onun Batı medeniyeti ile tamamen kaynaşmasına hizmet edecek ve ruhlara ulviyet, enerji ve güzel hisler aşılayacak musikinin nasıl olması lazım geldiği hakkındaki sözleri bugünkü gibi hatırımdadır.

O, halkı sevmeyi, halka güvenmeyi ve yalnız millet ile birlikte Türk yurdu için çalışmayı en yüksek bir derecede benimseyen ve herkese öğreten bir inkılapçı idi. Atatürk, Türk milletine, bütün hürriyetlerinin teminatının müsbet kafa terbiyesinde, ahlak ve karakter terbiyesinde, her türlü cebir ve tahakküme karşı koyan, şahsi menfaatler ve ihtirasların üstünde, millî hakimiyet ve sosyal adalet nizamında olduğunu telkin etmiş ve bunu aramayı hedef saymıştır.

“30 AĞUSTOS‘TA
TECELLİ EDEN İLAHİ ADALET
TARİHİMİZE
PARLAK BİR SON OLDU.”

30 Ağustos 1960

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

Aziz Arkadaşlar, Sayın Yurttaşlarım,

Millet hayatımızda, taşıdığı önem ve mana bakımından başlı başına bir tarih teşkil eden müstesna hadiselerden ve büyük zaferlerden birinin, 30 Ağustos zaferinin otuz sekizinci yıl dönümünü kutluyoruz.

Bu zafer, tesirleri ve neticeleri itibariyle tarih sayfalarında asla unutulmayacak derecede derin ve şümüllü izler bırakan ve millete tükenmeyen bir ilham kaynağı olan bir şehamet ve kahramanlık abidesi olarak daima gönüllerde yaşayan bir gündür. Bu, istilacı düşmanlara kati öldürücü darbenin indirilerek onların vatanın harim-i ismetinde boğulduğu bir tarihi bildirir. Bu zafer, o günlerin ağır ve elim şartları içinde dahi Türk milleti için beklenmeyen bir mucize sayılamazdı. Bilakis ancak Türk milleti gibi ezelden fatih doğmuş, gazi yaşamış, hür ve müstakil devletler kurmuş, tarihe daima parlak zaferler kaydettirmiş bir milletin yaşadığı

yurt, Anadolu, gaziler vatani, büyük kahramanların her bucağında at oynattığı aziz bir ülke, gönülleri hicran ve hasret dolu anaların evlatlarını göğüslerinde bastırdığı tarihi bir diyar idi.

Bu vatanda yaşayanlar dünden bugüne ve bugünden yarına kahramanlık, şeref ve fedakârlık taşımaya memur edilmiş, ümit ve iman telkinine gönderilmiş manevi birer gaziler topluluğu idi. Her evin içinde dünün şerefini yaşatmak için bugününü feda edenlerin adları, her mübarek günde anılırdı. Göz bebeklerinde titreyen yaşlarla solgun birer hayal gibi görünen Anadolu çocuğu meçhul kahramanların birer yadigârı idi. Vatanın her bucağından esen rüzgâr büyük şehitlerin kahramanlık menkıbelerini gönüllere taşırdı.

Bu yurt ve bu millet, otuz sekiz sene önce, tarihinin en ağır ve yaslı bir devresini yaşadıktan sonra, nihayet şahlanmış ve muzaffer olmuştu. Bu muazzam tarihî ve askerî hadisenin siyasi cephesi şöyle görünmekte idi: Düşman Sakarya hezimetinin acısını çıkarmak için ne yapacağını bilemiyordu. Mart 1922'deki İkinci Londra Konferansı hiçbir müspet netice vermeden dağıldıktan sonra düşmanların türlü manevrası görülmekte idi.

Bir zamanlar, daha dar bir cepheye çekilecekleri şayiası ortaya çıktı. Halbuki biraz sonra cephelerini ehemmiyetli bir surette tahkime ve tel örgüleri ile takviyeye başlamışlardı.

Moskovlu¹⁶ düşman, bir aralık İstanbul'u kendi başına ve hesabına işgal hevesi Trakya'daki kuvvetlerini takviyeye kalkıştı. Nihayet, Batı Anadolu muhtariyetini ilan ederek yerli ahaldiden asker toplamaya çalıştı. Bütün bu haller düşmanın şaşkınlık ve kararsızlık alametlerinden idi. Ara sıra, düşman kıtaları arasında isyan çıktığına dair haberler de yapılıyordu. Muhakkak olarak bilinen bir şey varsa, o da ordularının içine siyasetin girdiği, kral taraftarları ile aleyhtarlarının arasında büyük bir zıddiyetin mevcudiyeti ile zapt ve raptın bozulması idi.

Sulhçu emellerini defalarca açıklamış olan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti, asgari isteklerimizi Avrupa devletlerine duyurmak ve anlatmak için hiçbir fırsatı kaçırmak istemiyor, ihmal etmiyordu. İtilaf devletlerinin, bu sırada yeni bir muharebeye meydan bırakmadan memleketimizi düşmana tahliye ettirecekleri hakkındaki temayülleri ve bu yolda beliren ümitler üzerine, zaten lüzumsuz yere kan dökmekten çeken millî hükümet, kuvvet itibariyle hazır olduğu halde siyasi bir teşebbüsü daha tecrübe etmeği uygun görmüş ve taarruzi harekâtı bunun neticesini bekleyerek geciktirmişti. Bu teşebbüs o esnada Londra'ya gitmiş olan Türk Dahiliye Vekili'nin İtilaf Devletleri siyasi şahsiyetleri ile sulh esaslarını Misak-ı Millî prensipleri dairesinde hazırlamak istemesi şeklinde tecelli etti. Fakat o zamanki İngiliz Başvekili, parlamento kürsüsünden hakkımızda kin

¹⁶ Yunan yazılması gerekirken sehven Moskovlu yazılmıştı.

ve garaz dolu bir nutuk söyleyip, mahmileri olan istilacıların Anadolu’da vasil oldukları yere başka bir ordunun gidebileceğini düşünmediğini beyan edince bütün ümitler suya düştü. Millî davamızın ancak silah ve süngü kuvvetiyle gerçekleştirilebileceği hakkındaki kanaat umumileşti. “*Cennet kılıçların gölgesi altındadır*” vecizesine uyularak, kurtuluş ve zafer gününü artık bir an önce tahakkuk ettirmek hayati bir zaruret oldu. Umumi taarruz bekleniyor, herkeste bir arzu ve iştiaf bariz bir surette his ve müşahade olunuyordu. On binlerce Türk muhacirinin cephe gerilerinden uzaklaşmak istemeyerek taarruz hareketini sabırsızlıkla beklemeleri bu umumi arzunun kati bir işareti idi. İşledikleri sonsuz zulüm ve meydana getirdikleri facialara rağmen ihtiraslarını yenememiş bulunan o zamanki düşmanın ve onları saplattıkları sapık yoldun ve dehşet vadisinden ayırmak istemeyen efendilerinin son cezaları olmak üzere 30 Ağustos’ta tecelli eden ilahi adalet, şehamet ve kahramanlıklarla dolu tarihimize parlak bir son oldu.

Bu zaferin ifade ettiği büyük mana, bu muharebelerin eşsiz başkumandanının sözleri ile, şöyle özetlenebilirdi:

“Bir milletin ruhu zapt olunmadıkça, azim ve iradesi kırılmadıkça o millete hâkim olmanın imkânı yoktu. Mahkûm olmak istemeyen bir milleti esaret altında tutmaya muktedir olacak kadar kuvvetli müstebitler artık bu dünya yüzünde kalmamıştı. Türk milleti son mücadeleleri ile ve bilhassa Dumlupınar’da ihraz ettiği bu zaferle, bu bilinen gerçekleri bir defa daha tarihin sinesine çelik kalemle hakketmiş bulunuyordu.”

Arkadaşlar, bugün milletçe otuz sekizinci yıl dönümünü idrak ettiğimiz bu zaferi kazanan şanlı Türk ordusunun, millet ve memleketi son senelerde gaflet ve dalaletle idare eden dahili bedhahların aciz ve kirli ellerinden büyük bir vatanperverlik ve liyakatle kurtarılmalarının da heyecan ve saadeti içindeyiz ve bu ruh haleti içinde bu yıldönümünü kutluyoruz.

Ne mutlu bu orduya¹⁷ ve ne mutlu böyle kahraman ve güven kaynağı bir orduyu sinesinde besleyen büyük Türk milletine....

¹⁷ Konuşmanın 27 Mayıs 1960 müdahalesinden sonra yapıldığını hatırlamalıyız.

ZİHNİYET İNKILABI¹⁸

Son millî devrim hareketinin heyecanı, ruh ve manası bütün yurdu sardı ve bu ruh millete tam bir özgürlük havası getirdi. Aynı zamanda millî birliğin içten ve kökten gerçekleşmesi ve kuvvetlenmesi, vatan ve millet menfaatlerinin her şeyin üstünde tutularak çalışılması için yol açıldı, temizlendi. Bu temiz ve ümitli yolda, milletçe, yurdun selameti ve refahı uğrunda, uzun zaman, büyük bir azim ve şevk ile yürümek, her türlü iç ve dış meselelerimizi halletmek, zorluklarımızı yenmek ve tamamen aydın ve parlak bir geleceğe ulaşmak durumunda ve millî vazifesi karşısındayız. Yakınçağ Türk tarihinde bu istikamette türlü tecrübelerle girişildiği hatırlardadır. Son olarak, Atatürk, milletin kabiliyetlerini geliştirmek, gerçek hüviyetini ve benliğini meydana çıkarmak, diğer yandan, maddi ve manevi bakımdan Batı medeniyeti saflarında ileri ve tamamen eşit bir yer almak amacıyla, millet hayatında ve memleket yanında mesut neticeler yaratan devrimleri yapmış ve bunları da Türk istikbalinin evladına emanet etmişti. İşte, son hamlemizin, Türk aydını ile gençliğin üniversiteler ile ordumun, kara ve kaba kuvvete, şerre, türlü bozukluk ve düzen-

¹⁸ M. Tayyib Gökbilgin, “Zihniyet inkılabı” *Vatan Gazetesi*, 16 Eylül 1960.

sizliklere karşı mücadelesinin gerçek ruh ve manası bu noktada toplanmış, evvelce Türk toplum hayatına getirilen iyiliklere ve inkılaplara eski saffet ve kuvvetini tekrar kazandırmak, Atatürk heyecanını ve bilhassa o şuuru ve dinamizmi yeniden aşlamak olmuştur.

Ancak 27 Mayıs hareketini, bu istikamette atılan ilk adım telakki etmek, tam hedefe ulaşınca kadar buna yeni yeni hamleler katarak geliştirmek ve zenginleştirmek, bu heyecanı ve şuuru asla kaybetmemek icap ettiğini düşünmek ve bunu bir an hatırdan çıkarmamak da lazımdır. Aşılması beklenen engellerin ve yenilmesi gereken güçlüklerin azımsanamıyacak kadar çok olduğu meydandadır. Gerici ve bozguncu unsurların ve hususiyle bulanık suda balık avlamayı kendilerine meslek edinip de işlerin artık tam bir açıklık, berraklık ve doğruluk çerçevesinde düşünölmeye ve görölmeye başlaması ile menfaatleri bozulan ve tufeyli yaşamaları aksayan zümrelerin inkılap hareketine zarar getirebileceğini daima hesaba katmak ve buna göre davranmak, aynı zamanda, milletin gerçek fayda ve yararını sağlayacak tedbirlerin alınmasına yılmadan, yorulmadan devam etmek, millî selametın emrettiğı, en başta gelen bir husustur. Diğer yandan, bu hareketi tarihî bir fırsat bilerek Türk devlet ve cemiyet hayatında köklü bir zihniyet inkılabı yapmak, Batı medeniyetinde cari olan prensipleri gerçek anlamları ile, eksiksiz bir şekilde hâkim kılmak da gerekmektedir. İlk önce, ilim ve ihtisasa saygı göstermek ve önem vermek, sonra da bütün resmî ve özel kuruluşlarda ve müesseselerde ilim zihniyetini, çağımızda her yerde tatbik edilen geniş ve objektif

ilim anlayışını, dar ve bencil görüşlere, köhne usul ve geleneklere yer vermeyecek surette, yerleştirmek ve kökleştirmek zorundayız. Yapıcı ruh, bütün noksanların düzeltilmesinde, her iyi, doğru ve ilmî görüşü tereddütsüz uygulamakta birinci amil olacaktır.

Önceden verilmiş hükümlerle revaç gören ve alışılmış sâkim usullerden, medeni dünyada asla uygulanmayan görüşlerden vazgeçmek, ileri çağdaş aleme tamamen ayak uydurmak ilk hedeflerimiz arasında bulunmalıdır. Bugün, Birleşmiş Milletler topluluğu, Avrupa Birliği, Asya-Afrika Milletler Birliği vesaire gibi mefhumlarda ifadesini bulan mütemadi gelişmelerin, insanları ve milletleri birbirleri ile daha sıkı bir iş, menfaat ve ideal birliği içinde yaşamaya sevk ettiği bir devirde bulunduğumuza göre, millî egemenliğimiz üzerinde hassas olmak, millî hareketlerimize tamamen sadık kalmak ve bunu daha da geliştirmekle beraber, çevremize ve mensup olduğumuz medeni camiaya daha çok yaklaşmak, onlarla birlikte ilmin ve medeniyetin ilerlemesinde, insanlığın refah ve tealisi yolunda daha sıkı bir işbirliği zihniyeti için de yaşamamızın başlıca şart olduğunu, bu hususun sağlanmasının da aynı zamanda yurdun ve milletin gerçek yararına ve selametine hizmet edeceğini daima göz önünde bulundurmak lazımdır. Vatanımızın iyice gelişmiş ve zengin bir memleket olabilmesinin, millet ve devletimizin, tarihte asırlar boyunca elinde tuttuğu, büyük ve kuvvetli devlet vasfını tekrar kazanabilmesinin, bir yandan, bütün millet fertlerinin durmadan çalışması, fakat, metotlu ve verimli çalışması, devlet ve hükümet mekanizmasının ise

düzenli, adil, her türlü baskıdan, iltimas ve yolsuzluklardan tamamen uzak bir ruh ve tempoda işlemesi toplum hayatında sınıflar arasında sosyal adaleti gerçekleştirmesi, yoksul tabakalarda hayat ve geçim standardının mütemadiyen yükseltilmesi ve bunun Batı milletlerindeki seviyeye ulaşması ile mümkün olabileceğini, diğer yandan da, millî menfaatler göz önünde tutulmak şartıyla, milletlerarasındaki dayanışma ve işbirliği ruhunun geliştirilmesi ve karşılıklı yardım sayesinde sağlanabileceğini düşünmek icap eder.

Dünyanın iki büyük bloka ayrıldığı ve bunlardan her birinin kendi akide, meslek ve siyasetini takip etmekle beraber ilim, teknik ve medeniyetin terakkisini gaye edinerek hummalı bir çalışma içinde yaşadıkları bugün, Türk milletinin tarihî misyonuna uygun şekilde, aynı suretle, birtakım tarihî ve kültürel bağlarını da mahfuz tutarak aklın ve ilmin emrettiği yolda yürümesi, alışılmış sabit fikirlere ve basmakalıp düşüncelere saplanmadan geniş ve toleranslı hareket tarzını ileri, mütekamil batılı zihniyetini benimsemesi, Atatürk inkılaplarındaki şuur ve dinamizmi, cehalet, gerilik ve ahlak bozukluğu gibi kötü ve batıl unsurlara karşı muzaffer kılması, başta son millî devrimin gerçekleşmesine manen ortak olan, bu harekette uzaktan yakından bir şeref payı bulunan bütün aydınların ve gençliğin olmak üzere, Türk milletinin tarihî vazifesi ve kaderidir.

“MİLLÎ İRADENİN
HER GÜÇLÜĞÜ
YENECEĞİNDEN
BAHSEDİYORDU!”

10 Kasım 1960

(İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda)

M. Tayyib GÖKBİLGİN

Ölümünün yirmi ikinci yılında Atatürk, Türk milleti için ve Türk cemiyetinde daha ulvî, daha kutsal ve daha manalı bir mahiyet almış ve bir varlık olmuştur. Onun manevî şahsiyetini, kurtuluş mücadelesinde, büyük Türk inkılaplarının türlü merhaleleri içinde, taşıdığı ulu mertebeyi, bu vesile ile de milletçe hatırlar ve yakın mazimize seri bir göz gezdirirken Atatürk'ün eserlerini, onun bize emanetini ne dereceye kadar muhafaza ve ikmal edebildiğimiz bir muhasebesini yapmak da hepimiz için kaçınılmaz bir ihtiyaktır. Zaten, Mustafa Kemal'i anma ihtifallerinin başlıca hedef ve gayeleri de fani Atatürk'ü ebedî Atatürk'e bağlamak ve millî camia içinde onun ve eserlerinin yerini ve önemini tayin ve tespit etmektir. Aynı zamanda, bu muhasebenin cemiyet ve millet hayatımızda ne kadar faydalı ve yapıcı bir tesir yarattığını, genç Türk nesillerine nasıl taze bir ruh

ve enerji aşıladığını bilmek ve anlamak da o derecede mühimdir. Bugün yurttta teneffüs ettiğimiz kuru ve sert realiteler havası, inkılabımızın son otuz senelik tarihini kaplayan ve yer yer zaman zaman azamet ve haşmet taşıyan bir mazinin sonra da çok daha yakın bazı hadiselerin soğukkanlılıkla ve objektif bir şekilde muhasebesini yapmak imkânını bize verebilmektedir. Türk milleti her zaman olduğu gibi bugün de o büyük adamın yolunda ve izindedir. Bu yolda ne kadar imkânsızlıkların bertaraf edildiğini, makus talihin ne çetin engellerle çarpışılarak kaç defa yenildiğini bir kere daha hatırlamaktadır. Şurası gün geçtikçe daha iyi anlaşılıyor ki Atatürk, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da nesiller boyunca ebediyete kadar Türk milleti için tükenmez bir enerji ve iyimserlik kaynağı olarak kalmaktadır. Her şeyden evvel o, son iki asırlık tarihimizde Türk milletinin karşı karşıya kaldığı güç durumların, büyük problemlerin ve bunları çözmek için harcanan binbir gayretin ve fedakârlıkların mesut bir sonucu, emsalsiz bir başarı merhalesi olmuştur.

Şark Orta Çağından ve skolastiğinden kurtulma, müsbet ve ileri batı camiasına ve zihniyetine eşit hak ve şartlarla dahil olma teşebbüs ve mücadelesi bu millî kahraman ile hedefine vasil olmuştu. Tanzimat ve meşrutiyet devirleri boyunca bu Orta Çağ düşüncesinden usul ve ananelerinden sıyrılma, kurtulma teşebbüs ve gayretleri daima yarıda kalmış, özlenen hasreti duyulan muasır medeniyet şartları ve imkânları bir türlü elde edilememişti. Zaman zaman beliren ümitler çabucak sönüyor ufukta görünen ileri düşünce

ve terakki önderleri, hürriyet kahramanları Türk vatanını ümran ve refaha Türk milletini layık olduğu yüce mertebeye ulaştırmaya muktedir olamıyorlardı. Birbirini kovalayan hayaller ve hüsranslar Mustafa Kemal'e kadar sürdü. Son haile Birinci Dünya Harbi idi. Bir taraftan millet şuuru bu son sıkıntılı ve ızdıraplı devirde kendi sentezini bulur gibi oluyor, harap vatanın enkazı arasında ilk defa olarak belirli bir hedefe doğru ilerliyorken diğer taraftan baştan başa harp yangını ile tutuşmuş yurdun şurasında burasında Türk'ün yeni hamaset destanları tarihine yazılıyordu. İşte bunlardan biri Türk milletine genç bir kahramanın efsanevi hayalini tanıttı. Çanakkale müdafaalarında bir sihirli adam peyda oldu ve Türk ordusunun artık birkaç asırdır mahrum olduğu bir zaferin gururunu temin ediyor, Türk milletine bunun şevk ve heyecanını tattırıyordu. O, son yüzyıllar içinde, Osmanlı devletini korkutmak için saraya ve Babıali'ye küçük bir tehdit işareti yapması kâfi gelen koca imparatorluk ordularını her türlü mahrumiyet içinde bulunan bir avuç Anadolu çocuğu ile mağlup etmişti.

Aradan birkaç sene daha geçti. Yeni felaketler yeni kayıpları takip etti ve yeni yeni ıstıraplar meydana getirdi. Nihayet 1919 Mayıs'ının sonlarında hakiki manzara onun ifadesiyle şöyle idi:

“Osmanlı devletinin dahil bulunduğu grup Harp-i Umumi'de mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir mütareke imzalanmış, büyük harbin uzun seneleri esnasında millet fakir, yorgun ve yaralı düşmüştü. Millet ve memleketi böyle bir harbe

sürükliyenler kendi hayatları endişesine kapılarak memleketten kaçmışlar, saltanat ve hilafet mevkisini işgal eden zat mütereddi şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği aşâğılık tedbirler araştırmakta. Hükûmet âciz, hakikatsiz, korkak, ancak padişahın iradesine tabi ve onunla birlikte şahıslarını koruyabilecek herhangi bir vaziyete razı.”

İşte bu sırada Anadolu kasabaları, onun imzasını ateşli bir vatan beyannamesinin altında görmüş, bütün endişeli ve mustarip çehreler bunun ne büyük bir ümit kaynağı olduğunu sezmişti. O zamanın siyasi kanaatleri itibariyle İttihatçı olsun, İtilafçı olsun veya bitaraf olsun her Türk aydını beyannameleri kutsal bir muska gibi taşıyor, birbirine okuyordu. Bunların her cümlesinde yeni bir ruhun, yepyeni bir hakikatin ve bambaşka bir düşünüşün sırrı ve hikmeti keş olunuyordu. Sivas’ta çıkan *İrade-i Milliye*, *Mücadele-i Milliye*, Erzurum’da intişar eden *Albayrak* gazeteleri Mustafa Kemal’in birbirinden ateşli beyannamelerini, bu ihtilal günlerinin tarihî kararlarını neşrederken her tarafa bir vatanperverlik ruhu, bir heyecan ve itimat havası aşılama idi. Duyan ve düşünen her Türk bu beyannameleri okurken kendi vicdanı dile gelmiş sanıyordu. O, “*Hiçbir kuvvet mazlum Türk milletinin kendi hakkını kendi eliyle istih-salden menedemeyecektir*” diyordu. Emperyalist devletlere, medeniyet dünyasına Türk’ün hak ve hürriyetlerini hatırlatıyor, millî iradenin her güçlüğü yeneceğinden bahsediyordu.

Bu sözlerde sanki, bütün Türk milleti onun ağzından konuşmaya başlamış gibi idi. Yurt müdafaası için fertlerin kendi gölgesinde ayrı ayrı besledikleri ümitler, verdikleri kararlar onun ifade ve iradesinde en kati şeklini buluyordu. Perişan yoksul bir cemiyet, dağınık ve mühim gayeleri ile bir tek adamın şuurunda ve iradesinde birleşip müttehit ve imanlı bir kitle haline geliyordu.

Gerçekten, Atatürk'ün hakiki dehasını, memleketin yaratıcı kaynaklarını birleştirmesinde bütün bu hareketleri nâzım bir fikir etrafında toplayabilmiş bir insan olarak görüyoruz.

Küçük çaptaki birçok cereyan ve temayüllerin toplandığı birinci Büyük Millet Meclisi'nde fikirler ve gruplar çeşitli idi. Mustafa Kemal türlü siyasi meslek ve akideler arasında uzlaşma temin etmiş, hepsini müşterek bir ideal etrafında birleştirmek ehliyet ve dirayetini göstermişti.

Atatürk, her inkılapçı lider gibi mazi ile istikbal arasında yer almıştır. Ancak cemiyetin yaşadığı şartları gayet iyi tanıdığı için bilhassa inkılap ile tesis edilen cemiyet ve hukuk nizamında içtimai kaynak ve unsurlardan, dinamik kaidelerden istifade etmesini bilmiş, maşeri vicdanın ihtiyaçlarını siyasi sahada büyük bir isabetle manalaştırmıştı. O, cihaşümül bir devlet telakkisi olan ve ilahi hukuka dayanan bir imparatorluk rejimi içinde Türk'ün mevkisinin, hürriyetinin ve menfaatlerinin hakkıyla korumasının ne derece güç olduğu anlaşıldıktan sonra bu hususlara millî devlet formülü ile gerçekleştirmek istedi. Türk milleti ile Osmanlı

İmparatorluğu ihya edilmeyecek, fakat demokratik bir Türk devleti kurulacaktı. Bu keyfiyet, aynı zamanda, devrin telakkisine, zamanın icaplarına da uygun düşüyordu. Yeni Türk devletinin kurulmasında, daha sonra inkılap programının tahakkukunda olduğu gibi, her şeyden önce başvurulacak tek kuvvetli vasıta, asırlardan beri ihmal edilmiş, son zamanlarda methiyesi yayıldığı halde bu yolda harekete getirilmemiş olan Türk milletinin ruh kudreti ve akılselimi olacaktı. Birçok siyasi doktrinler karşısında imparatorluk camiasından millî hakimiyete müsteni bir Türk devletine geçiş hareketini, Mustafa Kemal, “*millî siyaset*” diye vasıflandırmıştı. Türk milletine istinat eden yeni bir devlet kurmak için, asıl mesele, eskiyi yıkarken yeniyi tesis kudretinin Türk milletinde bulunup bulunmaması idi. Fakat, onun, millete iman derecesine varan güveni, hakiki manasıyla milliyetçiliği, inkılabın asıl hareket ve hız noktasını belirtmekte idi. Mustafa Kemal’in eski ve yeni düşünceler arasında bir köprü vazifesini görmesi ve bütün intikal yükünü omuzlarında hissetmesi mesut bir vakıa. Yalnız mecliste değil, bütün millette hilafet ve saltanat hayatına alışmış zihniyetleri, millî hakimiyet kalıbına dökmeğe muvaffak olmuş ve bu intibak kolaylıkla vuku bulmuştur. Halkın hakimiyetini ve idaresini hedef tutan realist fakat tam bir milliyetçi görüşle Mustafa Kemal, İstiklal Savaşı ile gerçekleştirmek istediği millî devlet bünyesinde milletini anlamak ve Türk milletine sonsuz bir itimat beslemek vetiresini hâkim kılmıştır. Onun bu sahada yaratıcılığı adeta bir keşiftir.

Atatürk, Türk milletinin engin ruhunda saklı, derinliklerinde mevcut hasletleri süzübulmuş? inkılap devletinin bütün müesseselerini bu millî ruhla vücuda getiren meziyetlerle doldurmuştur. Ona göre

“Türk milletinin karakteri yüksektir, Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir, birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilir. Çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu medeniyet ve terakki yolunda, başında tuttuğu meşale müspet ilimdir.”

Bu türlü meziyetlere sahip Türk milleti, Atatürk’ün memleketin bütün yaratıcı kuvvet ve kaynaklarını merkezileştirmesi ve seferber etmesi sayesinde, inkılabı başaracak ve müşkülatsız saltanattan Cumhuriyete geçebilecekti. Fakat dikkatli olmak gerekiyordu bu derin kavil, ismiyle “*Meşru müdafaa*” mahiyetinde ve ilk zamanlarda “Hilafet ve saltanatın kurtarılması” parolasına bürünmüştü. Çok geçmeden bu tez “Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti” geçidinden Türkiye Cumhuriyeti’ne tahavvül edecekti. O milletin vicdanında ve istikbalinde keşfettiği büyük anlayış ve ilerleme istidadını, bir millî sır gibi kalbinde taşımakta idi. Bu gayeye ancak millî sarfın ifadesi olacak millî siyaset ile erişmek mümkündü. Millî siyasetin dayanacağı milliyetçilik, muhakkak bir şekilde bir kuvvetin ifadesi olmayacak, millî hakimiyete, milletin kendisini idare etmesini temel edinen bir rejime varacaktır. Atatürk şahsen değil milletle el ele vererek, müşterek bir eserin tahakkukunu emel sayan yüksek bir adamdır. O, hiçbir zaman, millî ruhun sırf kuvvetle şu veya bu yola sokulabileceğini kabul etmemiştir.

Milleti teşkil eden fertler, hürriyete sahip, manevi meşguliyetlerini müdrük kimselerdir. Onları kendi siyasi mukadderatlarına sahip olmaktan hiçbir kuvvet menedemez. Kuvvet, hiçbir suretle siyasi hakimiyetin mesnedi olamazdı. Çünkü medeni ve mütekamil bir cemiyette halk kitlesine dayanmayan bir otoriteyi hiçbir maddî kuvvet ayakta tutamamıştır. Hakimiyetin devamı ve kullanılması kati bir şekilde, büyük kitlenin reyine ve muvafakatine bağlı kalmıştır.

Atatürk kendini milletin üstünde değil, daima içinde görüyordu. Kendini millî camia dışından gönderilmiş bir insan addetmiyor, bütün yüksekliğini ve kuvvetini millet mensubiyetinde, milletin bir ferdi olarak içine karışmakta buluyordu.

Zaten Birinci Büyük Millet Meclisi'nin şahsi idare sistemlerine karşı duyduğu hassasiyet bunun bir tezahürü idi. Bu halkçı, keyfi ve şahsilikten uzak millî bünye, millet realitesi, müşterek eserin tek istinatgâhı oldu. O, Sakarya Beyannamesi'nde "*zaferi Anadolu halkına medyunuz*" diyerek vaziyeti bütün şümulü ile millete mal ettiği gibi 1923'te de ideolojisinin ana hatlarını şöyle belirtmişti:

"Türkiye devletinde ve Türkiye devletini kuran Türkiye halkından tacidar yoktur, diktatör yoktur ve olmayacaktır. Çünkü olamaz. Bütün cihan bilmelidir ki, artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır. O da millî hakimiyettir. Bu ise milletin kalbi, vicdanı ve varlığıdır."

Keza Cumhuriyet’in ilanından bir sene sonra da şöyle söylüyordu:

“Türk milletinin tabiat ve şiarına en mutabık olan idare, Cumhuriyet idaresidir. Bir senelik hayat bu hakikati bütün vuzuhu ile ispat etmiştir. Türk milleti hakimiyetini en şümüllü surette tecelli ettiren yeni idareye kavuşuncaya kadar daima mevcut müessesat-ı siyasiyeye yabancı kalmıştır. Bunda ne kadar haklı olduğunu anlamamış kimse yoktur zannederim. Çünkü mazinin müessesatı başından sonuna kadar milletin başında yumruk tutan bir sürü müstebitler kadrosundan başka bir şey değildir.” Mefkûreyi daima dimağında daima canlı bulunduranların attığı kuvvetli ve maddi hatveler esersiz kalmamıştır. Fakat her hatveyi kısa ve nakâfi görerek, her an daha uzun ve mütevali esaslı hatvelerle ileriye yürümek bütün vatandaşlarca esas meslek addedildikçe, israf olunan uzun asırların zayıyatını az zamanda telafi kabil olmaktadır.”

Atatürk, milletin hislerine ve bünyesine uygun olarak ve milletle beraber, Cumhuriyet’i kurduktan sonra, Türk cemiyetinde muasır hukuk nizamlarının yerleşmesini ve tam manasıyla bir hukuk devleti kurulmasını ülkü edinmiş ve bu inkılabı millete mâl etmiştir. Onun bu husustaki düşüncelerini daha 1925’te söylediği şu sözlerden öğrenmek kabildir:

“Millet, beynelmilel umumi mücadele sahasında, sebep-i hayat ve sebep-i kuvvet olacak ilim ve vasıtanın, ancak muasır medeniyette bulunabileceğini, bir hakikat-i sabite olarak, saydığım tehavvulat ve inkılabatın tabii ve

zarurî icabı olarak, idare-i umumiyesinin ve bütün kanunlarının ancak dünyevi ihtiyaçtan mülhem ve ihtiyacın tebeddülü ve tekâmülü ile tebeddül mütemadiyen tebeddü ve tekâmül etmesi esas olan dünyevi bir zihniyet-i idareye mabihil hayat addeylemiştir.”

Bunu başlıca bir prensip ve hareket noktası itibar ederek Türk milletinin hakiki kurtuluşu için, cemiyet hayatından bütün gerilik unsurlarını ve vasıtalarını kati bir şekilde bertaraf etmeği, inkılaplara köklü ve esaslı bir mahiyet vermeyi şiar edinen Atatürk, batı medeniyet ve metodunu, Yeniçağ Avrupa’sının tekniğini ve milletlerarası yaşayış usulünü, her türlü engellerden temizlenmiş bir bütünlükle, yekpare bir inkılap hareketi halinde Türk cemiyetine yerleştirmeyi başardı ve Türk milletine gerçek kurtuluş yolunu açmış oldu.

Artık Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinin yarı şeri ve yarı nizamî mahkemesi yoktu. Yarı mektep, yarı medrese kalmamıştı. Medeni ileri dünyanın medeni kisvesini giymek mecburiyetini vazetmekle, sadece şuursuz bir taassuba dayanan zihniyeti ortadan kaldırdı. Vicdan hürriyetine dokunmayı asla hatırından geçirmemekle beraber, milletin dinamizmine menfi tesirleri olan tehlikeli bir vasıta haline gelebilen tekke ve zaviyeleri kapattırdı. Türk kadınının sosyal hayata girmesi meselesinde cezri ve en salim bir istikameti gösterdi. Türk ülkesini dünyanın en ileri ve en mesut bir parçası haline getirmek için Türk milletine lüzumlu olan bütün vasıtaları temine muvaffak oldu. “Atatürk inkılapları” dediği-

miz reformları Türk cemiyetinde hâkim kıldı. Açtığı en birinci mücadele cehle, taassuba ve zulme karşı idi. Hiçbir zaman vicdanlara tahakküm etmeden kötü taassubu ortadan kaldırmak yolunu aradı, buldu. Türk'ün Şarklı ruhu ve metin karakteri üzerinde batının ileri ve metotlu görüşünü, muasır medeniyetini tespit etmek Atatürk'ün inkılaplarının birinci hâkim umdesi oldu. Rönesans'tan beri yalnız Avrupa'ya münhasır kalmış riyazi kafa ve Garp kültürü Atatürk inkılaplarıyla Türk vatanına yerleşme yolunu tuttu.

Atatürk büyük bir Türkçü ve bir milliyetçi idi. Fakat onun milliyetperverliği sadece ananeye ve şarklı mistiğine dayanan bir milliyetperverlik değildi. O kendisini modern bir adam hissettiği ve Türk milletinin canlı ve ileri batı cemiyetinin bir parçasını teşkil edeceğini bildiği için Türkiye'yi sadece şark orijinallliği içinde görmek isteyenlere iltifat etmez, ehemmiyet vermezdi. Onun realist ve pratik yaradılışı, mistik bir milliyetperverliğe uygun düşmüyordu. Bu emsalsiz hareket adamı, Türk vatanını yeni baştan inşa etmek için, ileri hamleler atabilmek için bir müddet mazi ile bağları kesmek ihtiyacını duymuş ve milliyetçilikte de realizmden mülhem olmuştu. Fakat bir gün geldi ki, belli başlı inkıapların ikmal edildiğine kanaat getirdiği vakit vücuda gelen yeni Türk âleminin; yeni Türk devlet ve cemiyetinin manevî hudutlarını mümkün olduğu kadar engin bir tarihî ufuk, bir tarihî genişlik içine almak Türk'ün parlak ve muhteşem mazisi içinde bunu mütalaa etmek ıztırarını duydu.

Atatürk'ün Türk milletinin menşeinin *prehistuvara* (Pre-histoire'a) dayanan en uzak kaynaklarına kadar gitmeğe lüzum görüşü ispat eder ki bu Türk Rönesansı hadisesine daha çok ve derin ve daha çok ilmî bir izah tarzı bulmak lazımdır.

Asırlardan beri Avrupa tarihçiliği Türk milletine yalan yanlış isnat ve iftiralarda bulunmuştur. Onların tefsir ettikleri gibi Türkler, insanlık tarihinde yalnız akın ve fütuhât yapmış, yalnız yıkıcı bir rol oynamış bir millet değildir. Bunun tamamen aksine olarak her tarafta teşkilatçı, kurucu ve medeni bir unsur olmak kabiliyetini göstermiştir.

Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu gibi bir müesseseyi kurup ona her teşekkülün ve her teşebbüsün üstünde bir kıymet ve önem verişinin, ölüm yatağında bile, onun yaşamasını ve inkişafını düşünüşünün birinci sebebi münhasıran ilmi bir hareketi teşvik arzusu ile birlikte, millî şuuru, millî gururu ve Türk milletinin kendi nefesine olan inan ve güvenini kuvvetlendirmek endişesidir.

Diğer taraftan Atatürk, Türk inkılaplarının, medenî dünyanın gözünde, yalnız kendi azim ve kararı ile meydana gelmiş, zoraki ve köksüz bir hareket ve hadise şeklinde kalmasını istemiyordu. Millî tarihimizin hudutlarını enginleştirmek, Osmanlılıktan çok daha derinlere çıkarmak hareketiyle hem Kemalist inkılabın en şümüllü bir izahını yapmak hem bu inkılabın köklerini, üstünde yaşadığımız toprağın en derin tabakalarına ulaştırmak, aynı zamanda da Türk

milletinin asaletini, büyüklüğünü, şüphe götürmez delillerle, şecerelerle ispat etmek lazımdı. Diğer taraftan, askerî ve siyasi istiklal teminat altına alındıktan sonra ikinci safhanın hedefi olarak maarif ve kültür sahasındaki istiklal temin edilmeli idi. Bunu elde etmedikçe, Türk milleti muasır medeniyet dünyasının ilim, sanat ve teknik alanlarındaki seviyesine erip yeni bir zafer kazanmadıkça medeni milletler hiyerarşisindeki yüksek mevkisini alamıyacak. Daima madun muamelesi görmeğe mahkûm kalacaktı. Atatürk asaletini, faziletini, ahlak ve zekâsını, kabiliyet ve enerjisini diğer bütün milletlerin manevî değerlerinden üstün saydığı Türk milletinin birinci derecede büyük devletler sırasında tutamayacağını tarihi kaderin aksi bir seyrine atfediyordu. Gece gündüz bütün düşüncesi, bütün hırsı bunu bir an önce değiştirmek gaye ve endişesine matuftu. Devletler sırasında noksanlarımızı araştırmak çarelerini aramak, fakir memleketi zengin, mamur ve ferah bir hâle getirmek, milleti yüksek seviyeli, bilgili bir dereceye ulaştırmak ve bunun için de durmadan, fakat şuurlu ve planlı, batılı kafası ile çalışmak lazımdı. Atatürk'ün büyük milletine o kadar derin bir güveni vardı ki, yeni Türk nesillerinin bütün dünya rekortlarını elde edeceğine inanıyordu. Onun her vesile ile bu millet benim gibi daha binlerce Mustafa Kemal çıkarır.” demesi inancın bir ifadesi idi.

Aziz gençler, Türk milletinin bugünkü medeniyet dünyasında varlığını koruyabilmesi için Atatürk inkılaplarına bütün azim ve samimiyeti ile sarılmaktan başka çaresi yoktur. Halbuki, çok yakın bir mazide bu inkılapların parça parça,

gizli veya açık bir şekilde, nasıl feda edildiğini gerilik ve taassup cereyan ve temayüllerine ne türlü tarizler verildiğini elemle gördük. Atatürk'ün inkılapları başlıca ruh ve mesnedimizi teşkil eder. Batılı ilim, zihniyet ve ahlakının vatanımızda ne büyük tehdit ve tehlikelere maruz kaldığını, hasis emeller ve şahsi menfaatler uğruna bunların ne şekilde israf edildiğini üzüntü ve ızdırıp içinde müşahede ettik. Vaktiyle kendilerini demokrasi ve terakki liderleri, hürriyet kahramanları olarak tanıyan ve arz eden kimselerin ne derece yanlış yollara ve metotlara saptığını, hürriyet, medeniyet, adalet ve hakikatlerden gittikçe ne kadar uzaklaştıklarını, bütün çıplaklığı ile andık.

O zaman Atatürk emanetinin bekçileri olan Türk gençliği milletçe korkunç bir şekilde sürüklendiğimiz sakim ve tehlikeli yoldan, doğru ve aydınlık bir istikamete doğru yönelmemiz uğrunda bütün meziyet ve faziletlerini pervasızca ortaya koydu. Atatürk inkılaplarını ve bunların feyizli eserlerini, artık gaflet ve dalaletle saplandıkları gün gibi aşikâr olan dahili bedhahlara karşı, hayatlarını kanları bahasına savundu ve ananevi şanlı mefahiri ile Türk milletinin daima bir güven ve gurur kaynağı olan Türk ordusu ile de el ele vererek Türk yurdunu temiz ve berrak bir havanın açıklığına kavuşturdu. Böylece 27 Mayıs inkılabı vuku buldu. Çünkü aydın Türk gençliği biliyordu ki Atatürk'ün meydana getirdiği inkılaplar yeni yapının ancak temelini teşkil etmektedir. Ve onun başladığı inkılap eserini her şeyden evvel korumak sonra da tamamlamak şarttır. Bu vazife ile

Cumhuriyet devrinde yetişmiş olan nesillere terettüp etmektedir.

Aziz Arkadaşlar!

Atatürk'ün emanetini, Cumhuriyeti ve inkılapları ve elle-rine ve omuzlarına alan gençlik bu mevcudiyeti, bu ruhu ve bu imanı dinamik bir halde yaşatmak, daha iyileştirmek ve yükseltmek mevkisindedir. Bugünkü millî birlik hareketini teşkil eden Türk cemiyeti içinde bu birliği bozmak isteyenler, millet fertlerinin birbirine inanç ve güven birliğini gevşetmek, sarsmak isteyenler ancak bedhahlar ve bedbahtlar olabilirler. Bugün millî emniyetimizin en büyük silahı ve kuvvet kaynağı millî birliktir. İşte dışta ortalığa güvenilir bir düzen gelinceye kadar, Türk yurdunu bütün endişelerden uzak tutmanın tek şartı millî bütünlüğümüz üzerine en titiz bir dikkat ve hassasiyetle titrememiz, aydın üniversite gençliğinin daima uyanık ve şuurlu olmasıdır. Bugünkü ve yarınki vazifemiz, sayacağınız ve sarılacağımız tek kıymet millî kaymaşmağı ve birliği korumaktan ibarettir.

Aziz gençler, sizler hürriyet aşığı olduğunuzu çok yakın bir mazide gösterdiniz. Atatürk ülkülerine sadık olarak aynı zamanda adaletin, faziletin hakiki demokrasinin ve Cumhuriyeti'n ve tek kelime ile batı medeniyetinin de rehberleri ve öncüleri olmak mevkisindesiniz. Türkiye'nin idealist, karakter ve fazilet sahibi, çalışkan ve üstün vasıflı yapıcı kuvvetlere ihtiyacı hâlâ pek çoktur. Yarınki mamur, zinde ve müreffeh bir Türkiye bütün millî kuvvetleri devamlı bir

şekilde birbirine dayanarak ve yardımlaşarak çalışıp yükselen Türk milletinin ve bilhassa aydın Türk gençliğinin eseri olacaktır. Ölümünün yirmi ikinci yıldönümünde, Atatürk inkılaplarının emanetlerinin bekçileri, ona layık olmaya üniversite ve gençlik olarak onu huzur, itminan ve huşu içinde anıyoruz.

Ebedî istirahatgâhında müsterih uyu Atatürk!

Ö L Ü M S Ü Z A T A ¹⁹

10 Kasım 1961

Atatürk, Cumhuriyet ordularına gönderdiği son mesajında şöyle demektedir:

“Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini, dahili ve harici her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifesini her an ifaya hazır ve amade olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam bir inan ve itimadımız vardır.”

İnsanlık tarihi, milletlerin hayatında türlü yönlerden fevkaladelik gösterenlerin yaptıkları ve yarattıkları ile mensup olduğu millete büyüklük, şan ve şeref getirenlerin, bir kelime ile kahramanların hayat menkıbeleri ve bunların canlı, hareketli ve mana dolu eserleri hakkında geniş yer ayırmıştır. Tarihin derinliklerinden kopup gelen ve zengin mazisi ve ananesi olan milletler, kahramanlarının şahıs ve eserleri üzerine eğilip onların aynasında kendilerini teşhis ettikten sonra, yeni bir yaşama zihniyeti, hız ve enerjisi alırlar, gele-

¹⁹ M. Tayyib Gökbilgin, “Ölümsüz Ata” *Vatan Gazetesi*, 10 Kasım 1961.

ceklerine doğru, arada ufak tefek duraklamalar ve sarsıntılar olsa bile, daha büyük bir azim, cesaret ve gururla ilerlerler.

Türk milleti gibi tarih ve coğrafya bakımından eşsiz bir zenginliğe malik olan bir millet, eski kahramanlarına ilaveten, son asırda kazandığı kelimenin tam manasıyla büyük bir adam ile, engin tarihinin şanlı menkıbelerini yeniden yaşamış gibi bahtiyar ve müftehir oldu ve gerçekten Türk tarihindeki sayısız ebedi kahramanlar zincirinin son halkasını Büyük ve Ölümsüz Atatürk teşkil etti.

Asker Atatürk'ten, Devlet Başkanı Atatürk'e kadar onun kişiliğini ve niteliğini meydana getiren unsurlar, bize çok zaman basit ve sade bir görünüş altında da harikulade ve kahraman bir varlığın bütün özelliklerini tanıtmıştır. Atatürk, henüz otuz yaşında bulunduğu, kendi tabiri ile “naçiz bir Kolağası” olarak “Derne Osmanlı Kuvvetleri Kumandanı” olduğu sırada bile bakınız nasıl bir kahraman yaşayış ve düşünüşünü gösteriyordu: O, bu münasebetle gönderdiği bir mektupta diyordu ki:

“Buradaki vaziyet ve mukavemetimizle şanı millete muatabık bir netice istihsali ümidi pek kavi iken son zamanlarda memleket dahilinde zuhuryafte olan elemli levhalar bizi meyuş etti. Menfaatperestliğimizin derecesi malum idi. Fakat bunun hıyanet, denaet, rezalet derecesine çıkabileceğini katiyen ve kâtibeden tasavvur etmiyorduk. İhtirasat, cehalet ve mantıksızlık yüzünden koca Osmanlı devletini mahvedeceğiz. Kuvvetli bir Osmanlı

İmparatorluğu vücuda getirmeği tasavvur ederken vaktinden evvel sefil, rezil olacağız... Zaman ve hadisat her türlü hakayiki ispat ve izhar eder, eder, fakat bazan böyle darbe-i mühlike indirerek.”

Derne Osmanlı Kuvvetleri Kumandanı Mustafa Kemal, bu sözleri, Trablusgarp harbi sırasında, İkinci Meşrutiyet devrinin buhranlı ve vahim bir devresi başladığı, ufuklarda bulutların karardığı, o zamanki idarecilerin millet ve memlekete felaket ve musibetler getirecek anlaşmazlıklar ve sakim tedbirler içinde bulunduğu esnada söylüyordu. Bize, bugünlerdeki durumumuz için dahi bir ibret ve intibah dersi verecek olan, bu acı hadiseler, genç hayat ve hareket dolu Mustafa Kemal’in kafasında, o zaman, layık olduğu ciddiyetle muhakeme ve münakaşa konusu oluyor, hele, en nazik bir anda mevkisini terk eden Harbiye Nazırı’nın hareketini bir türlü mazur göremiyordu.

“Harbiye Nazırı’nın terki mevki edişini ağrep bulurum. Hamiyetli ve fedakâr idiyse ve ötede beride savurduğu gibi kellesini koltuğuna almış idiyse asıl ibrazı hamiyet ve fedakârlık ve sebat zamanı şimdi idi. Zaafı kalp göstermeğe ne hacet vardı. Daha on ay evvel benim gibi naçiz bir Kolağasını mecburu sükût ve duçarî atalet etmeğe ve maksadı hafiyesini temin için etrafını saran bir sürü beyinsizlere kafa sallamakla demgüzar olmağa ve budala gibi kukla vaziyetinde entrika cereyanlarına bir alık gibi teslimi nefis eylemeğe rıza göstermektense daha o zaman makamını ehline terk etmek elbette daha doğru olurdu. Meslek hareketi doğru idiyse şimdi göstereceği vaziyete

sebat ve fedakârlık olacaktı. Umuru mehamı devleti çocuk oyuncağı mı zannediyordu.”

Sözlerinin sonunda Atatürk, Libya sahrasında bir avuç Türk kahramanının müstevlilere karşı sebatla mukavemet eylediğini, ancak, asıl meselenin siyaset adamlarının gözlerini dört açması lazım geldiğini bildirerek ilk alarm işaretini vermektedir:

“Bizim vaziyeti askeriyemizde tebeddül yoktur. Siyasetimiz müsait ise biz talep olunduğu kadar sebat ve mukavemete muktediriz. Yalnız erbabı siyasetin memleketi büsbütün tarumar olmaktan sıyanet için gözlerini dört açması lazımdır.”

Atatürk, daha genç bir zabıt iken, kendi vazifesini mükemmel bir şekilde başarmakla beraber, millet ve memleket meselelerini en büyük bir dikkat, vukuf ve hassasiyetle ve bu şekilde takip etmekte idi. Sonraları bizzat devlet idaresinin en yüksek ve en sorumlu kademelerinde vazife aldığı zamanlarda ise asıl mesleğinin ve ihtisasının şuuru ve heyecanı içinde yaşamaktan asla fariğ olmamıştır. Onun bu unutulmaz ve erişilmez vasfıdır ki, bugün de yarın da millet hayatımızda daima “Ölümsüz Atatürk” bizimle beraber ve hâkim olacaktır. Günün birinde, kendisini daima bir ferdi saydığı, Türk ordusunun en basit ihtiyaçları ile meşgul olduğu görülmüş, bir vilayetin küçük bir askeri sanat okulunu ziyaret ettiği zaman, “Memleketlerin feyizli topraklarından, sayısız faziletlerinden, çeşitli ve zengin kaynaklarından kimseye muhtaç olmaksızın hakkıyla istifade edebil-

mek için, ve binaenaleyh milletimizi mesut ve müreffeh, ordumuzu tamamen ihtiyaçtan müstağni ve kavi yaşatabilmek için” hayati önem taşıyan sanattan bahsetmiş, başka bir zaman da, bir münasebetle ordu kumandanlarına, düşünce ve ihtisaslarını şöyle ifade ettiği olmuştı:

“Cumhuriyet orduları tarihe yazdığı büyük zaferlerin neşesinden ancak daha âli vazifelerin ifasında lazım evsaf ve askeri meziyetleri her gün arttırmak için istifade etmektedir... Milletimiz, kemali azimle içtimai ve fikrî tekâmülüne çalışırken, onu yolundan alıkoyacak dahili ve harici maniaların karşısında kuvvetli, kudretli, yüksek vazifelerini müdrîk kahraman ordumuzun hazır bulunduğu düşünerek müsterih olabilir...”

Atatürk’ün, Türk ordusuna güveni pek büyüktü. Fani hayata veda ettiği günlerde, Cumhuriyet ordularına son mesajı, bu inanç ve güvenin en belîğ bir şahididir: *“Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber medeniyet nurlarını taşıyan kahraman Türk Ordusu!”* hitabıyla başlayan bu mesajda, şahsen kalbi şükranlarını beyan ve ifade, büyük milletimizin iftihar hislerine de tercüman olduğunu bildirirken Türk ordusunun yüksek vazifelerine bağlılığı ve ona itimadının derecesini şöyle bildirmektedir:

“Memleketini en buhranlı ve müşkül anlarda zulümden, felaket ve musibetlerden ve düşman istilasından korumuş ve kurtarmış isek, Cumhuriyet’in bugünkü feyizli devrinde de askerlik tekniğinin bütün modern silah ve

vasıtaları ile mücehhez olduğun halde vazifeni aynı bağlılıkla yapacağına hiç şüphem yoktur... Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini, dahili ve harici her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifeni her an ifaya hazır ve amade olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam bir inan ve itimadımız vardır.”

Ölümünün yirmi üçüncü yıl dönümünde de “Ölümsüz Atatürk”e bin nimet ve şükran!

“ATATÜRK, ŞEREFLİ
TÜRK MİLLETİNİN
MEŞALESİDİR!”

10 Kasım 1961

(İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu)

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

Türk tarihinin engin ve muhteşem akışı içinde öyle devirler olmuştur ki, bu devirlerin, birçok yönlerden, insanlık ve medeniyet tarihine yeni değerler kazandırdığı, Türk milletinin yaşadığı zaman ve bulunduğu mekân içinde, yapıcı, olumlu ve manalı bir manzara ve renge bü-ründüğü görülmüştür.

Tarih yapmış ve çeşitli hizmetleriyle çok defa önder rolü oynamış milletlerin hayatından görüldüğü gibi, Türk mil-letinin de tarih boyunca, sık sık, ikbal ve nikbet devirleri birbirini takip etmiş, ekseriya hâkim ve her şeyi iradesine ram etmiş iken, bazan da talihin zabunu olmuş, acı hüsrana-lara ve inkisarlara uğramıştır.

Umumi Türk tarihinin son yüzyıllardaki seyri, daha çok, bu makûs istikamette cereyan etmiş, bilhassa asrımızın ilk

yıllarından itibaren maddi manevi sahada, üst üste uğradığımız acı kayıplar, bu saf cevherli temiz milletin kadrinde onulmaz yaralar açmıştı.

İşte bu haileler arasındadır ki, Türk milleti her şeyi alt üst edecek, kendisine kurtuluş ve yükseliş yollarını yeniden açacak ve gösterecek kahramanı, Mustafa Kemal'i buldu, ona dört elle sarıldı, engin tarihinin şanlı menkıbelerini yeniden yaşamış gibi bahtiyar ve müftehir oldu. Ve gerçekten, Türk tarihindeki sayısız ebedi kahramanlar zincirinin son halkasını büyük ve ebedi Atatürk teşkil etti.

Atatürk'ün hayat menkıbesini, fani varlığının hikâyesini, millet hayatında ve şuurunda nasıl efsaneleşmiş bir hale geldiğinin bütün safhalarını hepimiz çok iyi biliriz. Zira, asker Mustafa Kemal'den Devlet başkanı Atatürk'e kadar onun hüviyet ve şahsiyetini meydana getiren unsurlar, bize, çok defa basit ve sade bir görünüş içerisinde dahi, harikulade ve kahraman bir varlığın bütün özelliklerini tanıtmıştır.

Ancak, ölümünün yirmi üçüncü yıl dönümünde, bugün bile, onu yeniden tahlile, teşhise, bugünün realitelerinin ışığı altında, daha iyi anlaşılmağa muhtaç özelliklerini, kuvvet kaynaklarını, millet fertlerini birleştirici ve tek bir millî ülkü etrafında birbirlerine daha sıkı bağlanmalarını sağlayan emsalsiz kudretini tanıyıp öğrenmeye çalışıyoruz ve bunu temel varlığımızın bir teminatı sayıyoruz.

Kumandan Mustafa Kemal'in, evvela, hareket noktası, Türk milletin tam bir özgürlük ve egemenlik içerisinde

yaşadığı ve ilelebet yaşayacağı gerçeğini dosta düşmana kabul ettirmesi ve Türk yurduna göz dikmiş müstevlileri vatanın harim-i ismetinden artması atması olmuştu. Bunu, zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan her zaman zaferle beraber medeniyet nurlarını taşıyan kahraman Türk ordusu başaracaktı. Fakat, bu zafer, Türk milletinin asırlardan beri ihmale uğramış benliğini yüzüstü bırakmış varlığını köklü bir kurtuluşa götürecek yeterlikte değildi. Onu, her yönden özgürlüğe kavuşturmak, gelişme ve yükselmesine engel teşkil eden bütün bağları koparmak, batının aydın kafasını ve müsbet ilmini bütün icapları ile Türk toplum hayatına nakletmek ve yerleştirmek lazımdı. İşte önder Atatürk'ün, ikinci merhalesi bu oldu. Ve o, Türk devrimlerini bu ülkü ile gerçekleştirdi. Evet Türk millî hayatı için, artık, doğunun skolastik zihniyeti doğu yaşayış görüşü ve metotları Türk toplumuna uygulanamazdı. Türk cemiyetinde, hayat ve enerji kaynaklarını harekete geçirmek, ona daimi bir dinamizm içinde yükseltici bir vasıf kazandırmak, Türk milletini batının ileri medeni seviyesine, refahlı yaşayışına ulaştırmak kaçınılmaz bir şarttı. Bunu başarırken de Türk'ün temiz cevheri, ona musallat olan tufeyli elamlardan ayıklanmış, saf ve duru bir hale getirilmiş olacaktı.

Atatürk, hukukta, sosyal hayatta, ekonomide ve millî hayatın birçok diğer sahalarındaki inkılapları bu hedeflere varmak, Türk cemiyetini her manada batılı seviyeye yükseltmek için yaptı ve bu devrimler ise Türk'ün maşerî vicdanında hakiki bir mekes buldu.

Onun üzüldüğü mamur ve refahı Türk vatanına, bütün fertleri ile müsbet düşünüşlü ve medeni seviyesi yüksek Türk milletine erişmek bu milletin dünya milletler ailesindeki şerefli ve önemimi yerini tekrar almayı mümkün kılmak, ancak ve sadece, Türk inkılaplarının feyizli ve kurta- rıcı sonuçlarına bağlı idi. O, henüz birinci Cumhuriyet'in arifesinde Türkiye'yi nasıl kalkındırmak, inkılapları Türk cemiyeti ne uygulamakta nasıl bir yol takip edilmesi lazım geldiğini uzun uzun düşünmüş, tartışmasını yapmış, ve neticede bu milletin ta Tanzimat'tan itibaren başladığı Batılı- laşma hareketinin seyrini, zikzaklarını tereddütlerini, klasik mücadelelerini, türlü ilerleme-gerileme olaylarını nazara alarak "Bu milletin önünde o kadar geniş zaman yoktur, devrimleri süratle yapmak, muasır medeniyet seviyesine bi- ran evvel ulaşmak zorundayız!" demişti. Onun bu gerekli tarihî nutkunda, 1927'de şöylece ifade ettiğini görüyoruz:

"Milletin maddi ve manevi teceddüt ve inkişafı yo- lunda afal ve icraatla söz ve nazariyata takaddüm etmeyi tercih ettik."

Atatürk büyük bir idealist olduğu kadar aynı derecede bir aksiyon adamı idi. Süratli bir fiil ve hareket olarak uygula- dığı inkılâplarının felsefesinin, gerekçesinin Türk milleti- nin son üç-beş asırlık tarihinden tamamen uğranılmasının kabil olduğunu biliyordu ve aynı zamanda istidat ve asil ruhlu Türk'ün mayasına cevherini, onun her türlü terakki ve ilerleme hamlelerine elverişli hatta teşne olduğunu iyice anlamıştı. Bu inanç şuurladır ki en cesur inkılap eserleri, batı ilim ve tekniğinin, insanca yaşayışının temeli olan Batı

zihniyetine teveccüh eden ve ona yaklaşmayı, erişmeyi amaç edinen her güzel ve ileri hareket, Türk milletinin sinesinde, şuur ve vicdanında en müsait anlayışı, mukaveleyi gördü.

Aziz Üniversiteler,

Atatürk tam otuz dört sene evvel, Cumhuriyet'i, onun faziliyetlerini asil Türk gençliğine emanet ettiğini açıkça bütün dünyaya ilan etmişti. O zaman, henüz, kendi devrinin inkılapları bile tamamlanmamıştı. Ondan sonra daha on bir sene yaşadı ve bu emanetlerine yeni yeni değerler ilave etti. Bugün, hepimiz, bütün aydınlar, bütün Türk gençliği ve topyekûn Türk milleti bu kutsal emanetlerin bekçisiyiz. Sadece bunlara nekhıban olmak değil, zedelenmelerine, la-kayt kalmamak, değerlerinden hiçbir şey kaybetmelerine bilakis, daha fazla kıymetlendirmelerine ve toplum hayatında en verimli hale gelmelerine, getirilmelerine de dikkat ve itina etmek vazifesindeyiz.

Atatürk, tarihin derinliklerinden kopup gelen büyük vasıfları zengin ve şerefli Türk milletinin meşalesidir, sembolüdür.

Bu meşale nesillerden nesillere devredilecek, Türk inkılapları sağlam ve zinde bir halde mesut yarınlara ulaştırılacaktır. Atatürk emanetlerinin şerefini ve aynı zamanda büyük sorumluluğunu taşıyan Türk gençliği, Türk aydınlara dün ve bugün olduğu gelecekte de ağır ve başarılması mutlaka lazım vazifeler karşısında bulunduğunu bilecektir. Bu vazife ve şuur hedefimiz olan ileri, mamur, refahlı ve kudretli

büyük Türkiye'nin yaratılmasıdır. Sefil ve perişan köylerimizi, bakımsız ve verimsiz servet kaynaklarınızı, dağınık in-sicamsız ve geri zihniyetli birtakım müesseselerimizi kalkındırmak, işletmek ve tam bir intizam ve mükemmeliyete kavuşturmak Atatürk ülküsünün, Atatürk devrimlerinin hepimize ve bilhassa Üniversite gençliğine tevdi ettiği birinci ve mukaddes vazife ve emanettir. Ölümünün yirmi üçüncü yıl dönümünde, Atatürk, ... sizlere şu hitabı yükseltmektedir.

“Ey aziz Türk gençliği, çok çalışmak, dikkatli, şuurlu ve metotlu çalışmak, milletlerarasındaki hayat ve terakki yarışında sen de şerefli ve başarılı bir yer almak zorundasın. Hasis ve şahsi menfaat hislerine kapılmadan sen-ben mücadelesine girişmeye tenezzül etmeden, bütün kudret meziyet ve değerlerini toplayarak, birleştirerek, bunlara ahenkli ve verimli bir hale koyarak, gerilik, kayıtsızlık ve laubalilik zihniyetine asla iltifat etmeden, ilerleme ve daima yükselmek mecburiyetindesin.

Kaybedilecek bir anın bile yoktur.

İkinci, Cumhuriyet'i kurmakta harcadığın emeklerin daha mesut ve itibarlı bir Türkiye'nin vücut bulması uğrunda gösterdiğin hassasiyetin ve vazife şuurunun güzel neticelerini alabilmen, ancak, daha ileri ve olgun bir Türk toplum hayatına kavuşma mücadelesinde var kuvvetinle çalışma, vaktini boş ve lüzumsuz yere israf etmeme itiyadını kazanmanla mümkündür.

Türk milleti, refahlı, sosyal-politik ve ekonomik müesseseleri düzenli ve verimli bir şekilde çalışır hale gelinceye, Türk vatanı mamur bakımlı ve zengin bir mevkiye yükselinceye, fertleri arasında millî bağların kardeşlik duygularının içtimai tesanütün ve sosyal adaletin en sağlam bir şekilde teessüsünü görünceye, bir kelime ile muasır medeniyet seviyesi üstüne çıkıncıya kadar inkılap meşalesini, terakki parolasını elinden bırakmayacak ve daima Türk olmanın, hür ve müstakil olmanın şerefini, gururunu duyacaksınız. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur!”

Aziz gençler,

Atatürk’ün bugün içinde bulunduğumuz şartlara ve ihtiyaçlara da uygun düşen bu lahuti hitabı Türk gençliğinin en aziz düsturunu, hareket ve düşünüş tarzını tayin etmektedir. Atatürk’e layık, onun emanetlerini tam bir ehliyet ve sadakatle muhafazaya muktedir, daima iyiye, doğruya ve yükseğe erişen bir Türk cemiyeti istikbalimizin en kuvvetli bir teminatı olacaktır.

Büyük Türk milletinin, millî birliği ve dayanışmayı kuvvetlendirmek ve her müspet işi gerçekleştirmek için, dün olduğu gibi bugün de yarın da Atatürk’e büyük ihtiyacı mevcut kalacaktır.

Onun şahsında, inkılaplarında ve mukaddes ülkesinde, Türk milleti kendini, şanlı mazisini, millî arzu ve ihtiyaçlarını bulmakta mesut istikbalinin müjdesini görmektedir.

Atatürk'ü, ölümünün yirmi üçüncü yıl dönümünde Türk üniversiteleri olarak Türk gençliği olarak, bu inanç ve iman ile, bu vazife şuuru içinde, derin bir emniyet, huzur ve huşu içinde anıyor, ona verdiğiniz sadakat yeminini bir defa daha tekrarlıyoruz.

Sana bin minnet ve şükran Büyük Atatürk!

“EBEDİ ATATÜRK‘LE DAHA
FAZLA KAYNAŞTIĞIMIZ
10 KASIM GÜNÜ...”

10 Kasım 1964

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

Yirmi altıncı ölüm yıl dönümünde Atatürk’ü, bütün milletçe minnet ve şükran duyguları ile anıyor ve aziz hatırası önünde huşu ile eğiliyoruz. Bu anma onu, ilkelerini ve ülküsünü daha iyi anlamak ve tanımak anlamına da gelmektedir.

Bundan başka, fani Atatürk’ten ayrıldığımız, fakat ebedi Atatürk’le daha fazla kaynaştığımız 10 Kasım günü, bize geçen bir yılın ve bir günümüzün bir muhasebesini yapmak, sorumluluğumuzu ölçmek imkânını veriyor. Geleceğe ait programlar üzerinde uzun uzun düşünmek vesilesini hazırlıyor ve onsuz geçen yılların büyük matemim yanında, Atatürk’ün ülküsünün heyecanını yeniden yaşamak mutluluğuna bizi kavuşturuyor. İşte, yirmi altıncı yıl dönümünde de onun bize bıraktığı kutsal ülkünün niteliği, yurdun genel tablosu ve Türk milletinin bugünkü içinde bulunduğu şartlar ve durum, böyle bir düşünceye ihtiyaç göstermektedir.

Mustafa Kemal'in, ta çocukluğundan beri tam manasıyla özgür bir vatan ve mutlu bir millet hasretini özlediği bu topraklar üzerinde, bütün hayatı boyunca takip ettiği inkılap hamlelerine, ilk defa 125 yıl önce Tanzimatçılar tarafından başlanılmış ve taassup, geriliğe ve bilgisizliğe karşı açılan büyük manevi savaş ilk olarak o zaman bir başarıya ulaşmıştı.

Bir tesadüf olarak bu sene Türk milleti ve aydınları, bu birinci medeniyet ve inkılap hamlesinin 125. yıl dönümünü kutlarken ve başta Büyük Reşit Paşa olmak üzere, Tanzimat ıslahatçılarının hatırasını taziz ve tebci ederken, bu harekette Atatürk devrimlerinin ve Atatürk'ün ülküsünün bir başlangıcını görmüş, onun bir gerekçesini ve izahını bulmuş ve Tanzimat hareketini bu niteliği ile de değerlendirmiştir. Ancak, onların ve daha sonrakilerin bu yönde kifayetsiz ve başarısız kalmaları neticesindedir ki, inkılap meşalesini ve ruhunu Mustafa Kemal ele almış, açtığı çığırda bu ruh ve hamleler en büyük ve müstesna bir ifade ve anlam kazanmıştır. O, gerçekten yakın Türk tarihinin binbir ilham veren kara ve acı olaylarını bir kaynak ve ibret dersi gibi kullanarak, ileri ve yüksek bir medeniyet davasının önderi olmuştu.

Mustafa Kemal, daha büyük zaferin ferdasında, 30 Ağustos 1924'te, Dumlupınar'da bu gerçeği en veciz bir şekilde dile getirmişti. Diyordu ki:

“Medeniyet yolunda muvaffakiyet yeniliğe bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomik hayatta, ilim ve fen alanında

başarı elde etmek için biricik tekâmül ve ilerleme yolu budur. Hayata ve maişete hâkim olan hükümlerin zamanla değişmesi ve olgunlaşması zaruridir. Medeniyetin buluşları, köhne zihniyetlerle, yurdun ve ulusun yükselmesi mümkün değildir.”

Bu sözlerde yine onun, geri ve sakim usulleri, denenmiş fakat hiçbir faydası görülmemiş, üstelik çağdaş anlayışa aykırı istikametteki halkı ve zihniyeti mahkûm etmek istediği görülüyordu.

Atatürk, yirminci yüzyıl düşüncelerinin hâkim olmasını, halkın ve büyük kitlenin uyanmasını ve kalkınmasını hedef tutan çağdaş uygarlık ilkelerinin Türkiye’de de zafere ulaşmasını öngörmüştü.

Yeni bir Türkiye yaratmak yolunda bir dava adamı vasfıyla, o da ruhunda kutsal bir ateş duymuş, bu iman ve şuuru da vazgeçilmez bir gaye, bir ülkü olarak büyük Türk milletine mal etmişti. Yine bu Atatürk ülküsüdür ki, milletimize Şark Orta Çağından ve skolastiğinden kurtulmayı, eşit hak ve şartlarla müspet ve ileri Batı uygarlığına ve zihniyetine girme misyonunu vermiş, bu istikamette kesif bir teşebbüs ve mücadele yolunu açmıştı. Bu Atatürk prensibinin ışığı altında ve bu istikamette bütün maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmek gerekmekte idi. Bu birleşmeden doğacak fayda ve menfaatler muazzam bir değer ve nitelik taşıyacaktı. Bu türlü bir gerçeğe göz yumarak umumi efkâra yanlış düşünceler ve istikametler gösterenlerin ne kadar cahil bir davranış içinde bulunduklarına işaret

eden Atatürk, buna engel olacağını düşündüğü için bir münasebetle Ankara Halkevi'nde şöyle demişti.

“Türk gençliği gayeye, bizim yüksek idealimize durmadan, yorulmadan yürüyecektir.”

Atatürk devrimlerinin ruhu, heyecanı ve manası içinde muhteşem ve büyük Türk yurdunun tam bir özgürlük havası ortamında ve açılan temiz yolda millî birlik, yurt ve millet menfaatlerinin her şeyin üstünde tutularak yürünmesi, Atatürk ülküsünün birinci şartıdır.

Bu temiz ve ümitli yolda milletçe yurdun selameti ve refahı uğrunda daha uzun zaman, büyük bir azim ve şevkle yürümek, her türlü iç ve dış meselelerimizi halletmek, zorluklarımızı yenmek ve tamamen aydın, parlak bir geleceğe ulaşmak durumundayız ve öylesine önemli millî bir vazife karşındayız. Türk sosyal hayatına Atatürk tarafından getirilen inkılaplara ve ileri hamlelere gerçek anlamını ve kuvvetini erkence kazandırmak, Atatürk devrimlerinin heyecanını, yapıcı karakterini ve dinamizmini şuurlu ve ilmi bir şekilde duymak, duyurmak ve genç nesle aşılamak hepimizin hizmet ve vazife anlayışı çerçevesindedir.

Aşılması gereken engellerinin, yenilmesi zorunlu güçlüklerin azımsanamayacak kadar çok ve çeşitli olduğu meydandadır. Özellikle sosyal ve ekonomik meselelerimizin, davalarımızın ağırlığı ve giriftliği Atatürk ülküsünü taşıyanlara büyük ödevler yüklemektedir. Atatürk bu münasebetle 1937'de bu problemi şöylece ortaya koymuştu:

“Ekonomik kalkınma, Türkiye’nin hür, müstakil, daima daha kuvvetli daima daha refahlı ileri Türkiye idealinin bel kemiğidir. Üniversiteleşmek de en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. İşlemesi ve yaşaması için ilk elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayi kuracağız ve işleteceğiz...”

Atatürk bu ihtiyacın müeyyidesini de şöyle anlatıyordu:

“Türkiye bu kalkınmada iki büyük kuvvete dayanmaktadır. Topraklarının zenginliği ve başlı başına bir servet kaynağı olan coğrafi durumu ve bir de Türk milletinin millî olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda tarihinin akışını değiştirir celadette tecelli eden yüksek sosyal benlik duygusu...”

Atatürk bu gerekçelere değinirken, memleketimizin en fazla muhtaç olduğu bir sahada hızlı bir ilerlemeyi, ekonomik seviyenin bir an önce yükselmesini ön görmüştü. Sosyal meselelerle birlikte düşünülecek ve kalkındırılacak ekonomik durumun Türkiye’mizin çehresini nasıl değiştireceğini iyi biliyordu. Ona göre halkın yararına çalışmak, asırlardan beri aciz ve zebun düşmüş geniş halk kitlelerini, köylüyü, esnafı ve işçiyi maddeten ve manen yükseltmek demek olacaktı. Onların emeklerinin israf edilmedikleri, çağdaş uygarlık seviyesinin gerektirdiği sosyal üstünlüğe ve ekonomik potansiyele sahip oldukları takdirde, yurdun ne derecede muammer ve refahlı olacağına, Türk milletinin ne kadar büyük bir kıymet ve kudret iktisap edeceğine ümidi ve bir var olma prensibi olarak ortaya koymuş, bir ülkü olarak da genç Türk kuşaklarına emanet etmişti.

Şu halde, bugün de Batı uygarlığında yürürlükte olan ilkeleri gerçek anlamları ile ve eksiksiz bir şekilde Türk toplum hayatında hâkim kılmak, başarılması gereken büyük bir vazifedir. Ölümünün yirmi altıncı yıl dönümünde bütün Atatürk'ün kutsal bir vedası olan bu ülkünün, çeyrek asır içinde ne nispette gerçekleştirilmiş bulunduğunu her Türk aydını kendi kendisine sormak ve buna bir cevap aramak zorunluğundadır. Türk yurdu, çağdaş Batı uygarlığının sağladığı nimetlerden henüz mahrum ise, geniş halk kitlelerinin sosyal ve ekonomik seviyesi yeter derecede yükseltilememişse, siyasi hayatı, her sektördeki müesseseleri, teşkilatı ve sosyal bünyesi istenilen ve beklenen randımanı vermekten uzaksa, Türk aydınlarını ve Türk gençliğini hâlâ büyük çalışmalar ve çabalar beklemektedir.

Her yerde ve her kademede ilim zihniyeti, Batı metotlarını ve çalışkanlığını tesis etmek ve yaymak, köhne usul ve düşüncelere yer vermemek zorundadır. Yapıcı bir ruh, bütün noksanların tamamlanmasında, yanlışların düzeltilmesinde, her iyi, doğru ve ilmî görüşü tereddütsüz uygulamakta birinci amil olacaktır.

Önceden verilmiş yargılarla revaç gören ve alışılmış sakim usullerden, medeni dünyada artık tatbik sahası bulmayan görüşlerden vazgeçmek, tamamen ileri çağdaş uygarlığa ayak uydurmak ilk hedeflerimiz arasında yer almaktadır ve bu bize, Atatürk'ün emanet ettiği kutsal ülküdür.

Memleketin en uzak ve talihsiz köşesinde bile tek bir yoksul, sefil ve hasta, geri bir Türk kızı kalmayıncaya kadar,

Türk vatani az gelişmiş ve adam başına millî geliri en az olan dünya yüzündeki sayılı memleketler kategorisinden kurtuluncaya kadar, ilim, teknik ve medeni vasıtaların ilerlemesini gaye edinerek ve milletler arasındaki bilim ve sanat yarışmalarında en güzel ve yüksek sonuçları elde etmeyi hedef tutarak, aklın ve ilmin emrettiği yolda, hummalı bir çalışma şevk ve azmi içinde yürümek Atatürk ilkelerinin ve ülküsünün birinci şiarıdır.

Atatürk devrimlerindeki anlam ve dinamizm ise, bugün Türk üniversitelerinin, ilim kadrolarının ve aydın Türk nesillerinin büyük bir hassasiyetle izlediği birinci ilkedir, aziz gençler.

Daha canlı ve zinde bir yurt, refahlı bir milleti yaratmak yolundaki bu Atatürk ülküsüdür ki, millî inkılabın ve onun birer parçası olan sosyal adaletin, sosyal güvenin ve her sahadaki reformların gerçekleşmesinde bütün aydınları ve gençliği yılmadan ve yorulmadan, feragatle bu misyonda devama çağırmaktadır.

Atatürk'ün, içinde bulunulacak ahval ve şeraitin müsaadesizliği ve hatta imkânsızlığını hesaba katarak bu emanetlerin bekçisi ve koruyucusu olmak vazifesini verdiği Türk aydını ve gençliği de Türk milletinin tarihi vazifesine ve kadrine kefil ve tercüman olarak tamamen bu şuura sahip bir davranıştıdır ve böyle kalacaktır.

İşte bu inançla ve güvenle, aziz Atatürk'ü bugün de şükran ve minnet duyguları ile anıyor ve ona ebedi istirahatinde

tanrıdan bir sıhhat ve huzur diliyoruz. Büyük Türk milleti
var olsun, yolu açık olsun!

ATATÜRKÇÜLÜK VE FELSEFESİ²⁰

Günümüzde Türk toplumunda her çeşit politik, sosyal ve ekonomik görüş sahibi aydın ve siyaset adamı Atatürkçü olduğu iddiasındadır. Sağ, orta ya da sol fikirleri savunanlar Atatürk'ün yolunda yürüdüklerini, devrimlere bağlı olduklarını ileri sürerler ve kendilerini gerçek Atatürkçü, karşıındakileri de sahte Atatürkçü olarak vasıflandırırılar. Bunların dışında, Atatürk ve devrimlerini bütünü ile ya da kısmen benimsemiyenler, fakat, hal ve şartlar elverişli görünmediği ve kanuni müeyyideler de bulunduğı için, bunu açıklamaktan çekinen kimseler ve çevreler, sayıları az da olsa, mevcuttur. Fazla önem verilmeyecek bu gibileri söz konusu etmeden, sadece, çeşitli Atatürkçüler üzerinde durmak ve gerçek Atatürkçülüğün kıstasını (criterium) tespit etmek, böylece, Atatürkçülüğün ve Atatürk devrimciliği felsefesinin izahını yapmak, öyle sanıyoruz ki, bugün toplumumuzun çok ihtiyaç duyduğu bir keyfiyettir. Çünkü, bugün koyu kapitalist bir düzeni şiddetle savunan, devletçiliği tasfiye etmek isteyen, yurt kalkınmasının bu is-

20

M. Tayyib Gökbilgin, "Atatürkçülük ve Felsefesi" *Ulus Gazetesi*, 18 Mart 1967.

tikamette gerçekleşeceğine inanan, sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerin etkisi ile iktidarı almış siyasi bir kuruluş, daha çok kendisine başarı sağlayan sermaye çevrelerinin ve büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını koruduğu, bu davranışını da herhalde, şükran borcunun yerine getirilmesi saydığı görüşüne rağmen, halkçılığı, devletçiliği ve devrimciliği Türkiye Cumhuriyeti'nin esas umdeleri sayan ve hayatının sonuna kadar bunları en kesin bir şekilde uygulayan Atatürk'ün yolunda olduğunu, Atatürkçü bulunduğunu iddia ettiği gibi, Müdafaa-ı Hukuk cemiyetlerinden başlayarak, siyasal, ekonomik ve her türlü bağımsızlığı büyük bir taassupla savunan CHP içinde son zamanlarda meydana çıkan yeni bir siyasi görüşte, sol ve ileri devrimci fikirlere karşı adeta bir cihat ilan ederken, gerçek Atatürkçü bir yolda olduğunu ileri sürmektedir.

Her şeyden önce bilmek gerekir ki, Atatürkçü olmak onun devrimci vasfını samimiyetle kabul etmek ve buna bağlı kalmakla mümkündür. Atatürk 1925'te Kastamonu'da şöyle demişti:

“Türk Milleti çok büyük vakalarla ispat etti ki, ilerici ve devrimci bir millettir. Önceleri de teceddüt yolları üzerinde yürümeye, sosyal devrimlere teşebbüs etmemiş değildir. Fakat gerçek meyveleri alınamadı, bunun sebebi ise esasından, temelinden başlanmış olmasıdır.”

Yine aynı sene Balıkesir'de belediye önünde toplanan halka söylediği şu sözler de onun mütemadi bir devrimcilik felsefesini izlediğini açıkça ispat etmektedir:

“Bütün cihan bilmelidir ki, Türk milleti artık mazinin bin türlü kötülüklerinin eseri olarak dimağında yer tutan pası tamamen silmiştir. Gözleri önünde her gün biraz daha fazla tekasüf ettirmek istenen bulutları katıyen dağıtmıştır. Artık bütün manasıyla ve çıplaklığıyla hakikati görüyor ve anlıyor. Bu milleti bütün varlığı ile temas ettiği gerçeklerden, hakikate doğru yürümekten menetmek imkân ve ihtimali kalmamıştır. Türk milletini kendi nefsini bile anlamaktan meneden seller ve engeller imha edilmiştir, yıkılmıştır ve mütemadiyen imha edilecektir, yıkılacaktır... Attığımız medeniyet ve yenilik adımlarına kendilerini uydurmak istemiyenler ne bedbahttırlar, bu gibiler hala milleti aldatacaklarını ümit ediyorlarsa bu ümitleri kendilerinin hüsrانlarından başka bir netice vermiyeceğine şimdiden emin olabilirler.”

Gaye

Görülüyor ki, millî ülkü kalkınma yolunda devamlı bir devrim hareketidir, yenilik zorunluğu vardır, bunun karşısına çıkacaklar yıkılacak ve yenileceklerdir. Bu, aynı zamanda, insanlığın kaderi ve gelişmesinin gereğidir, beka ve tiresidir. Diğer yandan, Atatürk asla oportünist değildi ve kurduğu, yönettiği siyasi teşekkülün de bugünkü hizipçilerin davranışları şeklinde, nabza göre şerbet vermesini hiç istemezdi. İşte, İzmir’de 1931’de CHP Kongresi’nde söylediği şu sözler bunu açıkça göstermektedir ve kendilerinin saf Atatürkçü kaldıklarını, muarızlarının ise Atatürk’ü sosyalist istikamette yorumlamakla suçlayan kimseleri hiç de doğrulayacak nitelikte görünmemektedir:

“Gayemiz, bütün hayatımızı hakiki hedeflere sevk etmek ve en nihayet millete bir gün eli ile tutacağı gerçek maddi eserler vermektir. Partimizin sözleri herkesin hoşuna gidecek sözler değil, fakat milleti yükseltecek hakikatler olacaktır.”

Cumhuriyetin kurucusu ve bugünkü Türkiye’nin baş mimarı Atatürk Türk milletine, her zaman ve ancak sırası geldiği zaman, gerçekleri açık ve cesur bir şekilde söylemiş ve daima birer hayal gibi görünen en ileri hedefleri işaret etmiştir. Ülkü, o gün bütün millet için, toplum bünyesini mümkün olan en yüksek hızla değiştirerek halkçı anlayışa, halk yararına uygun hale getirmektir. Bugün de böyledir. Halkın özellikle köylü ve işçinin, bütün aldatmacı siyasi edebiyata rağmen gelişmemiş bir memleketin perişan ve cefakeş yurttaşın kalkınmasını ve refahını sağlayacak bilimsel yol, Atatürk’ün olduğu gibi bizim de ülkemüzdür. Bu yol şu ya da bu türlü toplumcu bir karakterde olsa bile... Atatürk sosyalist değildi demek tarihî gerçeklere tamamen uygun bir görüş sayılamaz. Hele onun partisi asla sosyalist olmayacaktır diye bir iddiada bulunmak bir kehanetten ileri geçemez ve tarihî tekâmülü inkâr etmek ve tarihin akışına, gidişine karşı çıkmak demek olur. Bütün dünya o istikamette mesafe alırken bizim çok denenmiş, fakat bariz bir başarı gösterememiş metotlarla, statükocu bir ekonomik ve sosyal politikanın savunmasını yapmamız ve yerimizde saymamız ne dereceye kadar kabili müdafaadır? Bundan birçok sene evvel 1954’te Paris Louvre Müzesi’ni gezerken

yaşlı ve tecrübeli bir Fransız işçisinin, Türk olduğumu öğrendikten sonra, bana söylediklerini ve Atatürk'ten büyük bir heyecan ve sempati ile söz edişini daima hatırlarım. Adam ya sosyalistti ya da komünist; fakat onun gözünde Türk devrimlerini yapan, ihtilalci metotları Atatürk toplumuna çok kısa bir süre içinde modern ve ileri bir çehre veren onu yarı sömürme olmaktan kurtaracak tam bir bağımsızlığa kavuşturmuş kimse, insanlık tarihinin saygıdeğer simalarından biri idi.

Şimdi düşünüyorum da Atatürk'ü sadece 1920-1938 şartları ve imkânları içinde bile anlamak istemiyenleri ve onun devrimci felsefesini kavramaktan aciz olanları “gaflet ve dalale” içinde görmek acaba yanlış bir görüş müdür? Tarih ilerliyor, kervan yürüyor ve yaşayan görecektir.

MİLLÎ MÜCADELE VE DEVRİMCİLİĞİMİZİN TARİHİ²¹

Son zamanlardaki Millî Mücadele ve Atatürk devrimleri ile ilgili tarih neşriyatını ve ciddi etütleri gördükçe bu konuda bitmez tükenmez bir çalışma ve araştırma sahası bulunduğunu, sayısız belgeleri kapsayan arşiv kaynaklarının ve hazinelerin varlığını daha iyi anlıyoruz. Geçen senelerde çıkan Lord Kinross'un kitabı kompilasyon niteliğinde olmak ve arşiv belgelerine derin bir şekilde nüfuz edememekle beraber bu konuya birtakım yeni çizgiler ve görüşler getirmiş, Atatürk ve Millî Mücadele ile ilgili literatüre yeni bir katkıda bulunmuştu.

Bu yıl İstanbul'da Erol Ulubelen tarafından bir inceleme mahiyetinde yayınlanan *İngiliz Gizli belgelerinde Türkiye* adlı eseri de bu listeye eklenmiş bir ilave sayabiliriz. Zira, 1919-1920 senelerine ait birçok İngiliz belgelerinin ya tamamen ya da kısmen tercümelerini ihtiva etmektedir. Gerçekten, ulusal kurtuluş savaşımızda Kuvayı Milliye ve Mustafa Kemal'in karşısında başta İngiliz emperyalizmi görünüyordu ve Yakındoğu sorununa dair ilişkiler birinci plan

²¹ M. Tayyib Gökbilgin, "Millî Mücadele ve Devrimciliğimizin Tarihi" *Ulus Gazetesi*, 18 Ekim 1967.

da Londra'dan yönetiliyordu, ki en yetkili ve önemli tarihi belgelerin orada bulunması gerekmektedir.

Bilindiği gibi, İkinci Dünya savaşında, 1944'te, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Eden, Hariciye (*Foreign Office*) arşivinde bulunan ve 1919-1939 senelerini kapsayan siyasi müzakerelere ait vesikaların neşrine müsaade etmiş ve bu suretle Paris dolaylarında akdedilen barış anlaşmalarının tarihinin daha iyi anlaşılmasına hizmet etmişti. Bu harekette İngiliz devlet adamının elbette politik bir maksadı da vardı, fakat asıl mesele, Birinci Dünya Savaşı'nın tasfiyesi ile ilgili bütün belgelerin meydana çıkmasının tarihçilik bakımından taşıdığı büyük önem idi. Böylelikle, bu devre ait birçok monografi ve içlerinde Lloyd George ve Churchill'inkiler de dahil olmak üzere, mühim hatırat muhteviyatının doğrulanması ya da düzeltilmesi yapılabilecekti. Nitekim bu karar uygulanmış ve bu konuya ait önemli belgeler çeşitli seriler ve ciltler halinde yakın senelere kadar muntazaman yayınlanmıştı. Bu konuda diğer önemli bir adım da bugünkü İngiliz Başkanı Wilson'un geçen 1966 senesi başlarında verdiği bir emirle *Foreign Office* arşivlerindeki belgelerden 1922 senesi sonuna kadar olanlarının tarihçilerin ve araştırmacıların incelemelerine açılması oldu. İşte bu kararlardan sonra meydana çıkan ve çıkarılan açık ya da gizli belgelerin ışığı altında Millî Mücadele tarihimizin birçok yönlerine daha da aydınlık ve berraklık gelmiştir diyebiliriz. Bu alanda, Kurtuluş Savaşı'mız ve devrim tarihimiz üzerinde tanınmış otorite tarihçi ve bizim Türk Tarih Kurumu'nun

şeref üyesi sayın Prof. [Dr. Gotthard] Jaeschke'nin hazırladığı ve yayınlanmasını ümit ettiğimiz *Millî Mücadele ile İlgili İngiliz Vesikaları* adlı etüt ve belgeler külliyyatını da büyük bir kazanç saymaktayız.

Yine bu cümleden olarak, *Millî Mücadele ve Fransız kamuoyu* adlı Fransa'da Nancy Üniversitesinde kabul edilmiş ve değerli bir gencimiz tarafından hazırlanmış bir doktora tezini de bu arada zikredebiliriz. Bununla beraber Millî Mücadele ve Atatürk devrimleri üzerinde en yetkili belgelerin yine de bizim arşivlerimizde bulunduğunu kabul etmek mümkündür. Nitekim 1952'den itibaren on beş senedir muntazaman Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi tarafından çıkarılmakta olan *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi* çok değerli ve önemli tarih malzemesini gün ışığına çıkarmaktadır. Bu müessesenin yayınladığı diğer bu konu ile ilgili monografiler de (Mondros Mütarekesi ve tatbikatı, Batı cephesi, Doğu cephesi, Güney cephesi vb.) tamamen orijinal belgelere dayanmak bakımından pek büyük bir önem taşımaktadırlar.

Ancak, henüz Babıali ve Hariciye nezareti arşivlerinde sayısız ve çok değerli vesikalar araştırma, inceleme ve yayınlanma beklemektedir. Mesela, bizim bir süre önce yayınladığımız²² Meclis-i Vükela Mazbataları özetleri gibi, Babıali'nin bütün Millî Mücadele esnasındaki tüm faaliyetleri

²² M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011).

ve özellikle Hariciye Nezareti'nin İngiliz Yüksek Komiserliği ile teati ettiği noktalar (Fransızca orijinal metinleri ile birlikte). Karadeniz İngiliz Kumandanlığı nezdindeki teşebbüslerin ve alınan cevapların yayınlanması ve bunların bilinmesi çok lüzumludur. Meclis-i Vükela'nın birçok iç ve dış sorunlara ait aldığı kararların Hariciye Nezareti arşivinde bulunması icap eder. Ankara'daki İngiliz büyükelçiliği arşivinde bulunması muhtemel İngiliz yüksek komiserliği arşivinden henüz faydalanılamadığına göre Babıalı Hariciye Nezareti arşivi belgelerinin önemi ve değeri bir kat daha artmaktadır. Diğer yandan, Birinci Büyük Millet Meclisi gizli oturum tutanaklarının da artık araştırmacılara açık tutulması hatta yayınlanması zamanının geldiğine inanıyoruz. Bu konuda değineceğimiz sevinilecek bir olay da son günlerde yayın hayatına atılan ve yetkili tarihçi arkadaşlarımızdan kurulu bir heyet tarafından çıkarılan *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*'nin büyük bir vaat taşıması ve bu konuda bir ümit uyandırmasıdır. İlk sayısında gördüğümüz "Atatürk ile ilgili üç belge," bize, bu hususta güzel bir işaret ve gelecekte yayınlanacak tarih belgelerinin bir müjdecisi gibi, görünmektedir. Temenni edelim ve bekliyelim.

ATATÜRK ‘Ü ANLAMAK²³

Cumhuriyet’imizin kırk dördüncü yıl dönümünü kutlayacağımız şu günlerde Cumhuriyet’in kurucusu, Türk ulusunun ve yurdun karanlıklardan kurtulması uğrunda atılan devrim hamlelerinin yaratıcısı Atatürk üzerinde düşünmek, onun tuttuğu gerçek yolu iyice belirtmek, yöneticilerin ve politikacıların olduğu kadar aydınların da başlıca ödevi olduğu şüphesizdir. Atatürk ilkeleri dediğimiz ve belli başlı Türk devrimlerinde anlamını ve ifadesini bulan tarihi olayların gerçek yönünü bulabilmek ve onları değerlendirebilmek için biz, her şeyden önce Atatürk’ü, onun fikir ve duygularını, sözlerini, yaptıklarını, hatta, yapmak istediklerini objektif bir şekilde incelemek, devrimci ruhundaki özlemleri duymak ve onu gerçekten anlamak gerektiğine inanıyoruz. Bu bakımdan, Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’nı takip eden ve devrimleri yaptığı yıllara ait bazı düşüncelerini ve davranışlarını hatırlamak bu konuda yeteri kadar bilgi kazanmaya ve onu akılcı ve gerçekçi yönü ile anlamaya imkân vermektedir.

Onun, her zaman laik, halkçı, devletçi, milliyetçi, Cumhuriyetçi ilkeleri ile birlikte inkılapçı yani devrimci bir ülkü taşıdığını, yeni Türkiye devletinde bu vasıfların değişmez

²³ M. Tayyib Gökbilgin, “Atatürk’ü Anlamak” *Ulus Gazetesi*, 29 Ekim 1967.

bir mahiyet kazandığını açıkça ve her vesile ile söylediğini hep biliriz. Daha Cumhuriyet'in ilanı senesinde Türk milletin hayat davası olarak asri, medeni ve müteceddit olmayı gösteriyor ve "Teceddüt vadisinde duracak değiliz!" diyordu.

Bunun anlamı nedir? Daima devrimci olmak, bozuk düzeni düzelterek iyiye, doğruya ve yükseğe doğru ilerlemektir. Bunun gerekçesini de şöyle belirtmiştir. Atatürk: "Dünya müthiş bir cereyanla ilerliyor, biz bu ahengin dışında kalabilir miyiz?" Şu halde, 1923'te söylenen bu sözlerin 1967'de taşıdığı anlam üzerinde düşünmek her aydının vazifesi olmak gerekir.

O, büyük nutkunda da inkılap taraftarlarının mefkûrelerini herhangi bir suretle, ihtilalle ya da inkılapla veyahut muteber sayılabilecek bir şekilde tatbik edeceklerini ve bunun mefkûre inkılapçıların bir vazifesi olduğunu, buna karşı birtakım aleyhtarların da "itirazlar, yaygaralar ve irticakarane teşebbüslerde" bulunmaktan geri durmayacaklarını söylememiş miydi? Atatürk, Cumhuriyetin birinci yıldönümü münasebetiyle de devrimci karakterini belirtmiş, "Her hatveyi kısa ve nakâfi görmek, her an daha uzun ve mütevali esaslı hatvelerle ileriye yürümek..." parolasını veriyor ve böylelikle de "İsraf olunan uzun asırların zayıfına nispeten az zamanda telafi kabil olacağı" kanaatini açıklıyordu.

En Büyük Çaba

Atatürk'ün en büyük çabası aydınların halka doğru inmesi, yolunda çalıştığımız büyük mefkûreyi halka anlatması idi. Halka anlatılacak şey, elbette, bizzat halkın çıkarlarını koruyacak ve onun gerçek hakimiyetini sağlayacak düzenin kurulması, yerleşmesi idi. Atatürk'e göre birtakım kelimeler vardır ki "sık sık telaffuz edildiği halde, hatta münevverlerimiz arasında, onu tamamıyla anlayan çok değildi." Halkçılığın ne olduğunu, esaslarının neden ibaret bulunduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler yüklenmek zorunluğunda bulunduklarını madde madde izah etmek lazımdı, bu gerçekler yüksek sesle söylenmeli idi; zira, yine onun ifadesi ile yüksek esasları göremiyerek veya görmek istemiyerek milletin bütün düşünce ve duygularını teşvişe ve taklide çalışanlar vardı. O yine diyordu ki,

"Bütün hayatımızı gerçek hedeflere sevk etmek ve en nihayet millete bir gün eliyle tutacağı hakiki ve maddi eserler vermek lazımdır."

ve ilave ediyordu;

"Bu sözler herkesin hoşuna gidecek değildir, fakat milleti yükseltecek hakikatler olacaktır."

Atatürk'ün 1931'de Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerine verdiği bu direktifi ve İzmir'de Parti Kongresi'nde söylediği sözleri hatırlarken bugünkü hazin durumu düşünmemek, ikisi arasında ister istemez bir paralellik bulmamak acaba mümkün mü?

En Çok İnandığı

Atatürk'ün devrimcilik ve Türk devrim ilkeleri konusunda en çok güvendiği, şuurlu ve imanlı bildiği kimse İsmet İnönü idi. 1935'te Mülkiye Mektebi'nin kuruluş yıldönümü münasebetiyle ona gönderdiği yazıda bunu şu veciz cümlelerle belirtiyor ve devrimciliğin özünü dile getiriyordu:

“...ancak şununla müteselliyim ki, senin hakikati, asaleti, millet ve devlet için gönülleri ateşlileri benim kadar ve belki benden daha parlak görür olduğunu bildiğimdir... Arkadaşlara söyleyiniz ki, Türk milletine, Türk Cumhuriyeti devletine karşı mecbur olduğumuz ödevler bitmemiştir ve bitmiyecektir.”

Burada ifadesini bulan asla bitmiyecek ödevler nelerdir? Atatürk'ün, bu dünyadan geçerek Türk milletine veda edeceklerin çocuklarına son sözleri olarak nitelediği “Türk Cumhuriyetine, Türklüğün istikbaline ait vazifelerim bitmemiştir, siz onları tamamlayacaksınız, siz de sizden sonrakilere benim sözlerimi tekrar ediniz.” yolundaki düşüncelerini onun ölümünden yirmi dokuz sene sonra, bugünkü Türkiye durumu, şartları ve ihtiyaçları karşısında nasıl yorumlamak mümkündür? Atatürk'ün yine ölümünden bir sene önce gençlere hitaben söylediği

“Yeni Türkiye'nin genç evlatları yorulsanız dahi beni takip edeceksiniz... Türk gençliği gayeye, bizim yüksek idealimize durmadan yorulmadan yürüyecektir.”

sözlerinin, bugün, her alandaki bozuk düzeni ortadan kaldırmaya matuf hamleler ve ilerlemelerde ancak devrimci bir ruh ile, şuurlu bir şekilde akılcı ve gerçekçi bir istikamete

yönelmeyi hedef almak anlamında başka biçimde yorumlamak imkânı var mıdır? İşte, bize göre, Atatürk'ü anlamak bu noktada toplanmış ve düğümlenmiş görünmektedir.

ÖLÜMÜNÜN YIL DÖNÜMÜNDE DEVİRİMCİ ATATÜRK²⁴

Atatürk'ün ölümünün yirmi dokuzuncu yıl dönümünde, onun büyük hizmetlerini ve Türk milletine armağan ettiği devrimlerini anarken, her şeyden önce, Atatürk'ü devrimci niteliği ile düşünüyor, daima dinamik, ilerici ve hamleci bir Türk gençliği yaratmak hususundaki ülküsünü değerlendirmek istiyoruz. Geçen yazımızda da değindiğimiz gibi, Atatürk'ü gerçek hüviyeti ile anlamak, bize göre, ancak bu niteliğini diğer bütün meziyetleri ve vasıfları yanında özellikle belirtmekle mümkün olur. Gerçekten, Atatürk'ün hayatını ve eserlerini inceliyen çağdaş tarihçiler, araştırmacılar, O'nun devri ve inkılapları üzerinde, büyük ya da küçük, bir monografi yazmış olanlar, bilhassa devrimci Atatürk hakkında tahliller izah ve tefsirlere girişirler: Asker Atatürk, devlet adamı Atatürk, siyaset adamı Atatürk, halk adamı Atatürk ve benzer niteliklerinin üstünde ve Türk devrim tarihinde derin bir etki yapmış olan devrimci Atatürk vasfını belirtirler.

²⁴ M. Tayyib Gökbilgin, "Ölümünün yıldönümünde Devrimci Atatürk" *Ulus Gazetesi*, 10 Kasım 1967.

Başlangıç Tarihi

Atatürk, devrim hareketlerine hemen Kurtuluş Savaşı'nı izleyen yılda, 1923'te başlamıştır. Onun, ikinci dönem Büyük Millet Meclisi'ni açarken söylediği şu sözler, bu bakımdan, çok büyük bir önem ve anlam taşımaktadır. Atatürk, tamamen reformist bir karakter taşıyan bu konuşmasında “Hayat namına, ümran namına her mazhariyetten mahrum bir siyah toprak sahasından ibaret bırakılmış” Türk vatanından ve bunun defineler ve hazineler ile dolu olduğundan bahsettikten sonra der ki:

“...Dünyanın belli başlı milletlerini esaretten kurtararak hakimiyetlerine kavuşturan büyük *fikir cereyanları*, köhne müesseselere ümit bağlayanların, çürümüş idare usullerinde reha kuvveti arayanların amansız düşmanıdır.”

Burada kastettiği fikir cereyanları, elbette, eskinin yerine yeniyi, çok bozuk işliyen bir mekanizmanın yerine sağlam ve güçlü, aynı zamanda tümü ile Türk halkını kurtuluşa götüren bir nizam idi ve cihanın ekonomik, sosyal ve siyasi icaplarından doğan bir “netice-i tekâmül” olmak gerekiyordu.

Radikal Devrimci

Atatürk toprak reformu konusunda her zaman radikal bir devrimci hüviyetinde görünmüştür. 1936'da Büyük Millet Meclisi'nin beşinci dönem ikinci toplantısını açarken şöyle diyordu:

“Toprak kanununun bir neticeye varmasını Kamutay’ın [Meclis’in] yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması behemehal lazımdır. Vatanın sağlam temeli ve imarı bu esastadır.”

Atatürk toprak reformu üzerinde bundan sonra ısrarla durdu. Ertesi yıl, 1937’de yine kasım başındaki konuşmasında, yurttta topraksız çiftçi bırakılmamasını, hükûmete direktif olarak telkin ederken, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebeple ve hiçbir şekilde bölünmez bir mahiyet alması gereğini de belirttikten sonra şöyle diyordu:

“...Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işleyebilecekleri arazi genişliği, o toprağın bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprağın verim derecesine göre *sınırlandırmak* lazımdır.”

Görülüyor ki, Atatürk, radikal bir devrimci sıfatıyla, büyük toprak sahiplerinin arazilerinin makul bir derecede olmasını, sınırlandırılmasını, yani, yeterinden fazlasının elinden alınarak topraksız çiftçiye verilmesini, bir türlü sosyal adalet sağlanmasını düşünüyor ve istiyordu.

Toprak Rejimi

O, şüphesiz ki, Türkiye’de toprak rejiminin tarihî seyrini iyi biliyor, özellikle Tanzimat’tan bu yana devlet topraklarının nasıl gasp ve yağma edildiğini, türlü

kanunla kanunsuz yollardan haksız iktisap suretiyle güçlü ellerde nasıl toplandığını ve böylece bir sömürü düzeninin kurularak sosyal adaletten uzaklaşıldığını seziyor, bunun için de gözünü daldan budaktan sakınmıyarak bu konudaki devrimci görüşünü açık seçik ortaya koyuyordu. Atatürk, sağlığı mükemmel olarak daha bir süre hayatta kalsaydı, halkın yararına, o çıkarıcıların ve sömürücülerin aleyhine hareketle ve bir ihtilalci, devrimci hüviyeti ile, elbette, bu sorunun da en uygun bir biçimde çözümlenmesine çaba harcayacak, diğer devrim hareketleri gibi bunu da başaracaktı. Böylece biz de, bugün, O'nun ölümünden otuz sene sonra hâlâ bir problem halinde ortada duran, gerçek halkçılar ile çıkarıcı çevrelerin çatışmalarına yol açan hazin bir konudan ve deritten kurtulmuş olacaktık. Öyle görünür ki, şimdi, gerçek Atatürkçü olduklarını ileri sürenler ve başkalarını da devrimci Atatürk'ü yanlış yorumlamakla ve değerlendirmekle suçlayanlar, bu konuda büyük bir sınav karşısındadırlar ve devrimci, halkçı, sosyal adaletçi, yabancı emperyalizme olduğu kadar iç sömürüye karşı da ileri bir düzeni savunduğu kendi sözleriyle ispatlanmış olan Atatürk'e, hayırlı halefler ve onun emanetlerine hakkıyla sahip çıkmış kimseler olup olmadıklarını göstermek zorundadırlar.

“AZİZ HATIRASI ÖNÜNDE SAYGI İLE EĞİLİYORUZ.”

10 Kasım 1969

(Yıldız Mühendislik ve Mimarlık Akademisi)

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

Atatürk’ü, otuz birinci ölüm yıl dönümünde bütün milletçe minnet ve şükran ile anıyor, aziz hatırası önünde saygı ile eğiliyoruz.

Bu anma töreni de bundan öncekiler gibi onu, ilkelerini ve devrim ülküsünü daha iyi anlamak, daha iyi değerlendirmek ve tanımak anlamını taşımaktadır. Ayrıca, fani Atatürk’ten ayrıldığımız, fakat ölmez Atatürk ile bütün Türk gençliğinin yansıttığı ölümsüz Atatürk’ler ile daha fazla kaynaştığımız 10 Kasım günü bize geçen yılların ve bugününümüzün bir muhasebesini yapmak imkânını veriyor. Yarınlarımıza ilişirken plan ve programlarımız üzerinde uzun uzun düşünmek vesilesini hazırlıyor, bir yandan onun yokluğunun acısını duyarken, diğer yandan da Atatürk devrimlerinin ve ilkelerinin tatlı heyecanını bir defa da yaşamak mutluluğuna bize kavuşturuyor.

Gerçekten, Mustafa Kemal Atatürk’ün manevi kişiliğini, kurtuluş mücadelesinde, devrimlerin çeşitli aşamaları

içinde taşıdığı üstün mevki, milletçe tekrar tekrar hatırlamak, bu vesile ile dünkü ve bugünkü durumumuza bir göz atmak, yarınımızın projelerini hazırlamak artık bir gelenek haline gelmiştir.

Bu geleneğin millet ve toplum hayatımızda ne kadar faydalı ve yapıcı bir etki yaptığı, genç kuşaklara nasıl taze bir ruh ve enerji aşıladığını söylemek gereksizdir.

Bugün yurttan teneffüs ettiğimiz kuru ve sert realiteler havası, Atatürk devrimleri ve ilkeleri dediğimiz devri kaplayan parlak bir mazinin objektif bir şekilde ve soğukkanlılıkla yorumlanması, değerlendirilmesi imkânını artık bize verebilmektedir.

Yine bugün ibretle görüyoruz ki, Türk milleti her zamandan ziyade bugün Atatürk'ün izinden yürüyüp, onun devrimlerine ve ilkelerine tamamen sahip çıkarak seri hamleler yapmak ihtiyacındadır. Milletçe ve özellikle tüm Türk aydınları, Mustafa Kemal'in ne türlü imkânsızlıkları yendiğini, milletin makus talihini ne çetin engellerle karşılayarak yendiğini bir kere daha hatırlamak zorunluğundadır.

Atatürk, kendisini unutmayanlar için tükenmez bir enerji ve iyimserlik kaynağıdır ve onu unutturmamak, vatan savaşında tesadüfen onu inkâr eden nankörler çıkarsa onlara gerçekleri en sert ve haşın şekilde kabul ettirmek, başta onun emanetinin bekçileri ve zinde güçler, Türk gençliği olmak üzere hepimizin kutsal vatan borcudur.

Mustafa Kemal'in maddi hayatını en küçük ayrıntılarına kadar biliriz. Onun imparatorluğun savunması için Trab-lusgarp'a nasıl koştuğunu, Çanakkale'de Türk kahraman-lığının ve şecaatinin en parlak örneklerini vererek Başkent'i nasıl kurtardığını hatırlarız.

Fakat bütün bunlar nihayet acı kaderi değiştirmemiş ve im-paratorluk çökmüştü. İşbirlikçi bir padişah ve halife, hain sadrazamın yönetimindeki hükümet aciz, korkak, haysiyet-siz, sadece şahıslarını ve özel çıkarlarını koruyacak nitelikte ve her türlü şerefsizliği kabule razı bir durumdadırlar.

Bu vaziyet karşısında, Mustafa Kemal'in kararı "Millî haki-miyete dayanan kayıtsız ve şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak" idi ve bunun gerekçesi ise, "Türk milleti-nin haysiyetli ve şerefli ve her bakımdan bağımsız bir millet olarak yaşaması esası" prensibinden ibarettir.

Zira dünya tarihi ve insanlık tarihi ispatlamıştı ki, ne kadar zengin ve refahlı olursa olsun siyasi ve ekonomik istiklalden yoksun bir millet, medeni insanlık muvacehesinde uşak ol-mak mevkisinden yüksek bir muameleye layık görülemezdi. Mustafa Kemal'in ta çocukluğundan beri tam anlamıyla özgür bir vatan, mutlu bir millet hasretini özlediği bu top-raklar üzerinde büyük zaferi gerçekleştirdikten sonra me-deniyet savaşına, devrim hamlelerine yönelişi bu gerekçeye dayanmakta idi. O iyice biliyordu ki, memleketimiz 18. yüzyıl başlarından başlayıp Millî Mücadele'ye kadar devam eden ve geriliğe, taassuba karşı maddi-manevi bir savaş aç-mıştı.

Bu, madde ve zihniyetçe üstünlüğünü bize kabul ettirmiş olan Batı dünyası ile kendi görüş ve müesseselerini düzelterek bir uzlaştırma gayretleri, ıslahat dediğimiz çabalar ile hazırlanan bir zemin üzerinde Batı uygarlığına yönelmiş hareketi idi.

Fakat bu çabalar, her zaman yarım, noksan ve yetersiz olmuştu. Mustafa Kemal, Doğu dünya görüşünden Batı'nın akılcı, laik ve milliyetçi anlayışına toptan yönelişi gerçekleştiriyordu ki, bu Atatürk'ün devrimleri dediğimiz devrimler idi. Bu alanda müspet ilimler, yani tabiata hâkim olma çağının doğurduğu ekonomik gelişmedeki geriliğimizi gidermek ihtiyacı ön planda geliyordu.

Gerçekten, Atatürk yakın Türk tarihinin binbir ilham aşılayan kara ve acı olaylarını bir ibret dersi ve bir kaynak gibi kullanarak ileri ve yüksek bir uygarlık davasının önderi olmuştur.

Büyük zaferin hemen akabinde 1924'te bu gerçeği şöyle dile getirmişti:

“Uygarlık yolunda başarı köklü yeniliğe, devrime bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomik hayatta, ilim ve teknik alanında başarı elde etmek için tek ilerleme yolu budur. Hayata hâkim olan hükümlerin, değerlerin zamanla değişmesi ve olgunlaşması zaruridir. Medeniyetin buluşları, teknik harikalar dünyanın çehresini her gün değiştirdiği bir devirde, köhne zihniyetlerle ve tutucu toplumun kurulu düzenini koruyucu düşüncelerle yurdun ve ulusun yükselmesi mümkün değildir.”

Atatürk'ün bu sözleri ile geri ve çağa aykırı eski usulleri, o zamana kadar bin defa denenmiş fakat hiçbir faydası görülmemiş, üstelik çağdaş gidişe sapık düşen telakki ve zihniyeti mahkûm etmek istediği görülmüyordu. Mustafa Kemal, yirminci yüzyıl düşüncelerinin hâkim olmasını, halkın ve büyük kitlenin uyanmasını, cehaletten kurtulmasını ve kalkınmasını hedef tutan çağdaş uygarlık ilkelerinin Türk yurdunda da zafere ulaşmasını ön görmüştü.

Yepyeni bir Türkiye yaratmak yolunda bir dava adamı vasfıyla o, ruhunda bu tür kutsal bir heyecan duymuş, bu iman ve şuuru da vazgeçilmez bir amaç, bir ülkü gibi Türk milletine mal etmişti.

Arkadaşlar, Aziz Gençler,

Atatürk'ün önderliği altında girilmiş ve başarılan çeşitli devrim ve kültür hareketleri vardır. Öğrenim müesseselerinde birlik, öğrenimin sadece millî karaktere yönelmesi, Türk hukukunun skolastik mihverinden çıkarılarak modern ve medeni bir niteliğe kavuşturulması, bu arada medeni kanun ile kadınlara sosyal ve kültürel hayatta aktif bir rol verilmesi, kadın haklarının tanınarak siyasi haklara sahip ve her alanda erkekler ile eşit bulunmaları, nihayet Türk dili ve Türk tarihi sahalarında başarılan devrim hareketleri birinci planda sayılabilecek olanlardır.

Diğer yandan halkçılığın, halka inmenin ve ona bizzat egemen olma şuurunu aşılamanın bir demokrasi ve kültür devrimi niteliğini taşıdığını söylemek gerekir. Yine aynı suretle toplumda dinamizm yaratma, Türk toplumunun devrimci,

reformist bir karakter almasını sağlamak, kısaca devrimcilik felsefesini toplum hayatında hâkim ve geçerli tutmak, Atatürk ilkelerinin başında gelmektedir. Gerçekten Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndan hemen sonra, devletin ve onun icra organlarının yönetiminde derhal devrimcilik, o zamanki deyim ile inkılapçılık ilkesini de diğer ilkeler gibi (Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik) yurdun ve Türk milletinin yüksek menfaatlerini sağlayacak bağlayıcı bir prensip olarak ilan etmesi ve hayatta bulunduğu sürece bu ilkeye tamamen sadık kalması bir vakıadır. Onun ölümünden sonra da bu ülkü çok defa tatbikat sahasına konulmuş, böylece Türk toplumunda devrimcilik dinamizminin her zaman mevcut kalması sağlanmıştır.

Mustafa Kemal, “Teceddüt vadisinde hiç duracak değiliz!” derken ve bunun gerekçesini de “Dünya müthiş bir ceryanla ilerliyor, biz bu ahengin dışında kalabilir miyiz?” sözleriyle belirtirken devrimcilik felsefesini özetlemiş oluyordu. Yine onun bir münasebetle söyledi şu sözler de bu gerçeği başka bir biçimde ifade ediyordu:

“Devrimcilik ülküsünü dimağında daima canlı bulunduranların attığı kuvvetli ve maddi adımlar esersiz kalmamıştır. Fakat her adımı kısa ve yetersiz görmek, her an daha uzun ve esaslı adımlarla ileriye yürümek bütün vatandaşlarca asıl meslek addedildikçe israf olunan uzun asırların kayıplarını nispeten kısa zamanda telafi etmek mümkün olacaktır.”

Demek oluyordu ki, her adımı kısa ve kifayetsiz görmek, devamlı ve uzun adımlarla ileriye yürümek herkesçe benimsenmesi gerekli bir hayat görüşü sayılmalı ve bu hedeften sapılmamalı idi. Devrimcilik ülküsü ve ilkesi topluma hâkim olmalı idi. Hukuk alanındaki kültür devrimlerinde de devrimcilik psikolojisini ve felsefesini görmekteyiz. Cumhuriyet devrine gelinceye kadar ki bütün reform hareketlerinde görüldüğü gibi, Atatürk devrimlerinde de tutucu ve gerici güçler, devrimci hareketlere karşı binbir güçlük ve engeller çıkarmak istemişlerdir, bazı tutucu ve menfaat çevrelerinin devrimcilik ruhuna ve gerçek ihtiyaçlara karşı cephe almaları ve milleti aldatan tutumları Gazi Mustafa Kemal'i, 1925'te Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışı sırasında şöyle bir konuşmaya sevk etmişti:

“Umumi hayatımızın yeni hukuki esasları teoride ve uygulamada gerçekleşinceye kadar geçecek zamanı sağlayan bizzat milletimiz ve onun devrim ruhundaki yorulmaz ve yıpranmaz kuvvet olacaktır.”

Şu halde bizzat Türk halkı, Türk toplumunda yeni hukuk düzeninin gerçekleşmesinde, devrimci zihniyetle ve yorulmaz, yıpranmaz kuvvetiyle teminat sayılmakta idi ve böylece bu kültür devriminde devrimcilik karakteri bütün millete mal edilmiş oluyordu.

Arkadaşlar, Aziz Gençler,

Her devrim bir aksiyon olduğuna göre, toplumda küçük veya büyük tepkiler uyandırır; her devrimin bir taraftarı

vardır, bu bir devrimcidir, devrim ruhu onda bir ülkü halindedir.

Bir de devrim aleyhtarı vardır, bu ise devrimcilerin ülkülerini herhangi bir suretle gerçekleştirdikleri zaman itirazlar ve irticai teşebbüslerde bulunmaktan geri durmazlar. Bu realiteyi belirten Atatürk, devrim lideri sıfatıyla devrimciler için “büyük mefkûre” dediği bu ödevi Türk gençliğine emanet etmiştir. Ona göre, devrimciliğin ve devrimcilerin bir vazifesi de kültür devrimleri içinde yer alan demokrasi fikrinin, mefhumunun ne olduğunu halka anlatmak idi. 1930’da İstanbul’da bir konuşma sırasında demişti ki:

“Birtakım kelimeler vardır ki, sık sık söylendiği halde, hatta aydınlar arasında bile onu iyice anlayanlar çok değildir. Halkçılığın ne olduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler yüklenmek zorunluğunda kalacaklarını teker teker izah etmek, açıklamak lazımdır.”

Atatürk bu gerçekleri yüksek sesle söylemeyi de öğütlüyordu. Çünkü bilinen bir gerçektir ki, “yüksek ses” inancın ifadesi olduğu vakit daha fazla etki yapardı.

Atatürk bu gerçeklere değinirken, memleketimizin en fazla muhtaç olduğu bu sahada hızlı bir ilerlemeyi, ekonomik seviyenin bir an önce yükselmesini öngörüyordu. Sosyal meselelerle birlikte düşünülecek ve yükseltilecek ekonomik durumun Türkiye’mizin çehresini nasıl değiştireceğini iyi biliyordu. Halkın yararına çalışmak, yüzyıllardan beri zebun ve zayıf düşmüş geniş halk yığınlarını, köylüyü ve

emekçiyi kalkındırmakla olacaktı. Onların emeklerinin israf ve heba edilmediği, kendileri çağdaş uygarlık seviyesinin gerektirdiği sosyal üstünlüğe ve ekonomik potansiyele sahip olduğu takdirde, yurdun ne derecede mamur ve refahlı, Türk milletinin ne kadar büyük bir güç kazanacağına emindi ve bunu bir ülkü olarak ortaya koymuş, genç Türk kuşaklarına emanet etmişti.

Şu halde bugün, Batı uygarlığında da yürürlükte olan ilkeleri gerçek anlamları ile ve eksiksiz bir şekilde hâkim kılmak, Atatürk devrimlerinin takipçisi olanlar için başarılması gereken büyük bir vazifedir.

Arkadaşlar, Aziz Gençler,

Ölümünün otuz birinci ölüm yıl dönümünde, Atatürk'ün kutsal bir emaneti olan bu ülkünün, çeyrek asırdan fazla bir zaman içinde ne ölçüde gerçekleştirilmiş olduğunu, bundan sonra da nasıl gerçekleştirmek mümkün olabileceğini, her Türk aydını, kendi kendine sormak ve buna bir cevap aramak zorundadır.

Türk yurdu çağdaş Batı uygarlığının sağladığı nimetlerden henüz yeteri derecede yoksun ise, geniş halk kitlelerinin sosyal ve ekonomik seviyesi tatminkâr olmaktan çok uzak ise, her sektördeki müesseseleri, teşkilatı ve sosyal bünyesi istenilen ve beklenen randımanı vermiyorsa, Türk gençliğini ve Türk aydınlarını hâlâ büyük gayretler ve çalışmalar beklemektedir, demektir.

Her yerde ve her kademedede ilim zihniyetini, Batı metotlarını ve çalışkanlığını yerleştirmek, köhne, modası geçmiş usul ve düşüncelere yer vermemek zorundayız. Yapıcı bir ruh, bütün eksiklerin tamamlanmasında, bozuk düzenin düzeltilmesinde, her iyi, doğru ve güzel görüşü tereddütsüz uygulamakta birinci etken olacaktır. Önceden verilmiş yarğılarla revaç gören ve alışılmış sakim usullerden, medeni dünyada artık uygulanmayan görüşlerden vazgeçmek, tamamen ileri ve çağdaş uygarlığa ayak uydurmak ilk amaçlarımız arasında bulunacaktır ve bu bize Atatürk'ün emanet ettiği kutsal ülküdür.

Ta ki, memleketin en uzak köşelerinde yoksul, sefil, hasta tek bir Türk kalmayınca, Türk yurdu az gelişmiş, yani adam başına millî geliri en az olan dünya yüzündeki sayılı memleketler kategorisinden kurtuluncaya kadar, ilim, teknik ve medeniyetin ilerlemesini gaye edinerek ve milletlerarasındaki ilim ve sanat yarışmalarında en güzel ve başarılı sonuçları elde etmeyi hedef tutarak, aklın ve ilmin emrettiği yolda, hummalı bir çalışma şevk ve azmi içinde yürümek Atatürk devrimlerinin ve Atatürk ülküsünün ilk şartıdır. Bu devrimlerdeki bilinç ve dinamizm ise aydın Türk gençliğinin, ilim ve teknik kurumlarının büyük bir titizlik ve hassasiyetle izlediği birinci ilkedir.

Daha zinde bir yurt ve refahlı bir millet yaratmak yolundaki bu Atatürk ülküsüdür ki, devrimlerin ve onun bir parçası olması gereken sosyal adaletin ve her sahadaki reformların gerçekleşmesinde bütün gençliği ve aydınları yılmadan ve yorulmadan bu vazifede devama davet etmektedir.

Zaten Atatürk'ün, içinde bulunulan ahval ve şeraitin imkânsızlığını düşünmeyerek Cumhuriyet'in, tam bağımsızlığın ve devrimlerin bekçisi ve koruyucusu olmak misyonunu verdiği Türk gençliği ve Türk aydını da Türk halkının tarihî vazifesine ve kadrine tercüman ve tamamen bu şuura sahip olarak hareket etmektedir ve bundan sonra da böyle hareket edecektir.

İşte bu inançla ve güvenle aziz Atatürk'ü ölümünün otuz birinci yıl dönümünde Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Toppluluğu olarak burada şükran ve minnet duyguları ile anıyor ve ebedi istirahatgâhında ona tanrıdan rahmet ve huzur diliyoruz.

Büyük Türk milleti var olsun, yolu açık ve güneşli olsun.

CUMHURİYET 47 YAŞINDA!²⁵

İngiliz Hariciye Nazırı Curzon, İstanbul'daki temsilcisine “Sultanın saltanatından ayrılmaması için bütün kuvvetinizle tesir ediniz” diye talimat gönderiyor, “İngilizler, hakiki manasıyla bir Kemalist hükûmetinin iktidara gelmesine müsaade edemeyecektir.” diyordu. Yeni açıklanan belgeler Padişahın da Kemalistleri “Bolşevik” olarak vasıflandırdığını göstermektedir... Cumhuriyet, bütün bu direnişleri aşarak gerçekleştirilen, Türkiye'nin bir ilerleme ve değişme hamlesidir...

Cumhuriyet 47 Yaşında

Son iki yüzyıllık tarihimizde Türk milletinin karşılaştığı güçlüklerin, çeşitli problemlerin ve bunları çözmek uğrunda harcanan binbir çaba ve fedakârlıkların mutlu sonucu ve büyük bir başarı hamlesi 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı hareketidir. Doğu Orta Çağı'ndan ve skolastiğinden kurtulmak, müspet ve ileri Batı uygarlığına ve düşünce yapısına, eşit hak ve şartlarla girmek, ortak olmak teşebbüs ve savaşı, Cumhuriyet'le ilk amacına ulaşmış sayılabilirdi. Tanzimat ve Meşrutiyet devirleri boyunca bu

²⁵ M. Tayyib Gökbilgin, “Cumhuriyet 47 Yaşında” *Milliyet Gazetesi*, 29 Ekim 1970. Milliyet Gazetesinin “Düşünenlerin Düşünceleri” başlıklı köşesinde yayımlanmıştır.

Orta Çağ düşünüş, usul ve geleneklerinden sıyrılma, kurtulma çabaları daima yarıda kalmış, bir özlem halinde Türk ilerici ve aydın kitlesini saran, hasreti günden güne daha fazla duyulan çağdaş uygarlık şartları ve imkânları bir türlü elde edilememiştir.

Zaman zaman beliren ümitler çabucak sönmekte, birbirini kovalayan hayaller ve hayal kırıklıkları sürüp gitmekte idi. Son haile, Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen mütareke devresinin yüreklere çarpıntı, gönüllere eziklik ve burukluk veren manzarası oldu. Derken, Millî Mücadele'nin bütün ısıtıcı ve endişeli çehrelere ümit veren ateşli günleri belirdi. Erzurum'da yayınlanan *Albayrak*, Sivas'ta çıkan *İrade-i Milliye*, *Mücadele-i Milliye* gazetelerinin heyecanlı yazıları, Mustafa Kemal'in imzasını taşıyan ve kurtuluş ilkelelerini kapsayan ateşli beyannameleri yeni bir ruhun, yepyeni bir hakikatin, özgürlük ve bağımsızlık parolasının sır ve hikmetini ortaya koymakta, her tarafa emsalsiz bir vatanperverlik aşkını, heyecanını ve geniş bir güven havası yaymakta idi.

Curzon: "Padişah Tahtı Bırakmasın!"

Kurtuluş Savaşı böyle bir atmosferde cereyan etti, vatan binbir badireden aşılıp selamete kavuşturuldu, bundan sonra da bir Türkiye davası ortaya kondu. Bu dava bir menfaat ve siyaset pazarlığında değil, inanç, ahlak, ilim ve medeniyet yörüngesinde ve devrim doğrultusunda yürütülecekti. Bunun ilk şartı ise, 22 Temmuz 1922'de İstanbul'daki işgal ordularının bir temsilcisi olan de Robeck'in

bir raporunda, “Bir hayatiyet göstermemekte, kayıtsız ya da kurnazca hareket etmekte” olan “nasyonalist bir hükûmet iktidara geldiği takdirde saltanattan feragat edeceği hususunda çok açık konuşan” Padişahın ve saltanatın kaldırılarak, Türk milletinin başına dert olmaktan kurtarılması olacaktı. Kaldı ki, bu Padişah ve halifeye emperyalist bir devlet arka çıkıyordu. İngiliz Hariciye Nazırı Lord Curzon, İstanbul’daki temsilcisi de Robeck’e 16 Ekim’de “Sultanın saltanatından ayrılmaması için bütün kuvvetinizle tesir ediniz!” diye talimat gönderiyor, dört gün sonra ise, “İngilizler hakiki manasıyla bir Kemalist hükûmetinin iktidara gelmesine müsaade edemeyecektir.” diye hükûmetinin görüşünde ısrar ediyordu.

Sultan, Kemalistlere “Bolşevik” Diyor

Sayın Profesör [Gotthard] Jaschke’nin *İngiliz belgelerine göre Millî Mücadele* adıyla yayınladığı son eserinde verilen şu ilginç rapor, Cumhuriyet tarihine, Cumhuriyet’in kabulü ve ilanı olayına geniş ölçüde ışık tutacak niteliktedir:

“Ertesi günü (6 Kasım 1922) Padişah Rumbold’e derdini şöyle yandı: Sultan beni Mr. Riyan ile yalnız görünce, özel kabullerine has şahsi hususiyetlerini tamamen ortaya koydu. Bolşevik olarak vasıflandırdığı Kemalistlerin içinde bulundukları durumu yeniden gözden geçirdi. Onların bir çeşit silahsız hükûmet darbesi yaparak, hükûmeti devirdiklerini anlattı, Kemalistlere muhalefet eden ve Müslüman olmıyan tebaasının kötü durumundan bahsetti. Bütün bu

halkın himayesini bize bırakmak mecburiyetinde olduğunu söyledi. Uzun uzadıya hilafet konusunu ele aldı. Oradaki (Ankara’da) insanların sadece kendisinin memleketindeki geçici nüfuzunu değil, aynı zamanda Türkiye dışındaki bütün Müslümanların haklarını ayakları altına aldıklarını söyledi. Kendisinin Türkiye tahtından vazgeçmesini temin etmek için her türlü çareyi araştırdıklarını, böyle bir hareketi düşündüğü zamanlar (1919-1920) olduğunu, fakat şimdi böyle bir vazifenin bırakılmasının düşünülemediğini, yakın bir tehlikenin tahttan feragati mazur gösterebileceğini, ama bunun dışında ehliyetli bir halef olmadan makamını bırakmayacağını, vazifelerini bir Meclis lehine asla terk etmeyeceğini söyledi. Daha sonra müttefiklerin bu meseledeki vaziyetleri üzerinde uzun boylu konuştu. Kemalist darbe görünüşte milletlerarası bir iştir. Ama gerçekte ise müttefikleri büyük ölçüde ilgilendirir. Ortada iki mesele var: Birincisi, müttefikler Ankara hükûmetinin meşruluğunu tanıyacaklar mı? İkincisi, barışın neticelenmesine kadar Ankara hükûmetinin İstanbul’a ait iddialarını kabule yanaşacaklar mı? Kemalistlerin azınlıkta oldukları üzerinde ısrarla durdu...”

“Millî Hakimiyet”

İşte sade bu sözler bile saltanatın ne kadar boş ve anlamsız bir müessese olduğunu ispatlamaya yetiyordu. Birinci Büyük Millet Meclisi’nin bütün faaliyeti süresince şahsi hakimiyet sistemine karşı duyduğu hassasiyet, bunun bir belirtisi sayılabilirdi. Keyfilikten, şahsılıktan uzak halkçı millî bünye, millet realitesi müşterek eserin en güçlü

dayanağı olmalı idi. Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'in ilanı senesinde,

“Türkiye devletinde ve Türkiye devletini kuran Türkiye halkında tacidar yoktur ve olmayacaktır... Bütün cihan bilmelidir ki, artık bu devletin ve milletin başında hiçbir makam yoktur. Yalnız tek bir kuvvet vardır. O da millî hakimiyettir, bu ise milletin kalbi, vicdanı ve varlığıdır.”

demesi bu yüzdendi. Bir sene sonra da Cumhuriyet rejiminin tamamen benimsenmesi üzerine söyledikleri de tamamen gerçeğe uygundu:

“Türk milletinin tabiat ve şiarına en mutabık olan idare, Cumhuriyet idaresidir. Bir senelik hayat bu gerçeği bütün vuzuhu ile ispat etmiştir. Türk milleti, hakimiyetini en şümüllü surette tecelli ettiren yeni idareye kavuşuncaya kadar daima mevcut siyasi müesseselere yabancı kalmıştır. Bunda ne kadar haklı olduğunu anlamamış kimse yoktur, zannederim. Çünkü mazinin müesseseleri başından sonuna kadar milletin başında yumruk tutan bir sürü müstebitler kadrosundan başka bir şey değildir.”

Ata ve Demokrasi

Daha sonraları O'nun bu konudaki düşüncelerini kendi el yazılarından takip edebiliyoruz: (Prof. Afet[-]İnan *Atatürk'ten yazdıklarım*, Ankara[: Millî Eğitim Bakanlığı,] 1969.)

“Demokrasinin bütün manasıyla ideali milletin heyeti umumiyesinin aynı zamanda, idare eden vaziyette bulunabilmesini, hiç olmazsa devletin son iradesini yalnız

milletin ifade ve izhar etmesini ister... Demokrasi prensibinin en asli ve mantıki tatbikini temin eden hükûmet şekli Cumhuriyettir.”

Bu rejim değişikliği elbette köklü ve bir anlam taşıyan önemli bir devrim hareketi idi. Cumhuriyet idaresi, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin kuruluşunda hatta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri örgütlerinin kuruluş felsefesinde hâkim olan prensiplere, hak ve kuvvet ilkelerine dayanıyordu. İnsanlık tarihinde öteden beri ideal bir yönetim şekli olarak bilinen ve uğrunda ihtilaller, kanlı savaşlar yapılan Büyük Fransız Devrim hareketinde, Amerika’da çok eskiden beri toplumda geçerli bir hale getirilen insanın doğal hakları düsturuna uygundu. Millî siyaset bu rejim içinde en iyi bir şekilde izlenebilirdi. Devletler camiasında şerefli, haysiyetli bir yer işgal etmek ve bağımsızlığına kesin olarak ve titizlikle riayet ettirmek, Cumhuriyetin faziletlerinden biriydi.

Osmanlı İmparatorluğu’nun enkazı üzerinde o zamandan beri Orta Doğu’da vücut bulan, evvela sömürge veya manda şeklinde idare edilen, daha sonraları bağımsızlıklarına kavuşan devletlerde devamlı huzursuzlukların, karışıklıkların, insan hakları ilkesini en iyi bir biçimde gerçekleştirdiği muhakkak olan demokratik bir Cumhuriyet idaresine kavuşamamaları, ya da çeşitli sebep ve faktörlerin etkisiyle uygulayamadıkları yüzünden olduğu görülünce, Atatürk’ün liderliğinde 1923’te kabul edilen Türk Cumhuriyet idaresinin, bu köklü devrim hareketinin anlamı ve

önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu suretle Türk toplum hayatından bütün gerilik unsur ve vasıtalarını söküp atmak, devrimlere köklü bir nitelik kazandırmak, Batı uygarlığını ve metotlarını, Yeniçağ Avrupa'sının tekniğini ve milletlerarası yaşayış usulünü, her türlü engellerden arınmış bir şekilde, bir seri devrim hareketleriyle Türk toplumuna yerleştirmek, hülâsa Türk milletine gerçek kurtuluş yolunu açmak imkânı kazanılmış oluyordu.

Millî Karakter ve Dünya İşbirliği

Hiç şüphe yok ki, temelinde fazilet, akıl ve ilim bulunan Cumhuriyet rejimi, Atatürk devrimlerine ilham kaynağı olmuş ve bunlarla bir bütün olarak Türk milletinin ayrılmaz, parçalanmaz, koparılmaz farik bir vasfı haline gelmiştir. Ancak bu rejimde, Batı uygarlığında cari olan prensipleri gerçek anlamlarıyla eksiksiz bir şekilde hâkim kılmak gerekmektedir. Her şeyden önce ilim ve ihtisasa saygı göstermek, resmî ve özel bütün kuruluşlarda, çağımızda her yerde tatbik edilen ilim, zihniyet ve anlayışını, dar görüşlere, köhne usul ve alışkanlıklara yer vermeyecek surette yerleştirmek zorundayız. Yapıcı ruh, bütün noksanların düzeltilmesinde, her iyi, doğru ve ilmi görüşü tereddütsüz uygulamakta birinci amil olmalıdır. Peşin hükümlerle sakim usullerden tamamen vazgeçmek, ileri çağdaş toplumlara ayak uydurmak ilk amaçlarımız arasında bulunmalıdır.

Bugün Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Topluluğu, Asya Afrika Milletleri Birliği gibi kavramlarda ifadesini bulan, insanları ve milletleri birbirleriyle daha sıkı bir iş, menfaat

ve ölkü birliği içinde yaşamaya sevk eden bir devirde bulunduğumuza göre, millî egemenliğimiz üzerinde hassas olmak, millî karakterimize tamamen bağlı kalmak ve bunu daha da geliştirmekle beraber, çevremize ve üyesi bulunduğumuz medeni camiaya daha çok yaklaşmak, onlarla birlikte ilmin ve medeniyetin ilerlemesinde, insanlığın refah ve yükselmesinde daha sıkı bir işbirliği zihniyeti içinde yaşamamızın şart olduğunu ve bu hususun sağlanması için da aynı zamanda yurdun ve milletin gerçek menfaatine ve selametine hizmet edeceğini daima göz önünde bulundurmak gerekir.²⁶

“ON KASIM ‘DA VİCDAN MUHASEBESİ”

10 Kasım 1970

Yıldız (Mimarlık Mühendislik Akademisi)

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

Atatürk’ün otuz ikinci ölüm yıl dönümünde, onun manevi huzurunda yine toplanmış bulunuyor, aziz hatırası, eserleri, devrimleri üzerinde geçen bir senenin muhasebesini gözden geçirmek istiyoruz.

Evet, 10 Kasım 1969’da burada toplandığımız ve şimdiki gibi bir muhasebe yapmadığımızdan beri yeni bir sene daha geçti. Bu zaman süresi içinde, Türk Yükseköğrenim gençliği olarak, Türk milleti olarak Atatürk’e, onun devrimlerine ve ortaya koyduğu ve gerçekleştirdiği ilkelere bağlılığımızı ne dereceye kadar koruduğumuzu, bu eserlere nasıl bir katkıda bulunduğumuzu düşünmek istiyor, Türkiye davasının hangi merhalesine vardığımızı anlamak, bunları birbirimize duyurmak ve anlatmak, bundan sonraki çalışmalarımızı için de yeni bir hız almak, tekrar ve kuvvetle bilinçlenmek ihtiyacını hissediyoruz.

Ben, bu sene de bu müstesna günde her birimizin kendi kendimizi yapmaya zorunlu olduğumuz nefis muhasebesine, vicdan muhasebesine başlarken Atatürk'ün, bize bugün bir ders olabilecek nitelikteki bazı irşat edici sözlerini burada bu vesile ile sizlere hatırlatmak istiyorum.

Atatürk, her milletin devrimcilerini, sosyal çevrenin ihtiyaçlarına ve baskısına tabi olarak, aynı zamanda devrimin vuku bulduğu zamana göre hareket ettiklerini söylüyor. Devrimcilik ilkesinde birtakım faktörlerin daima etkisi bulunacağını tespit ediyordu.

Devrimlerin birçok hallerde tepkiler yarattığını da bilmekte idi. Bu türlü menfi davranışlar, Atatürk'ün ifadesi ile “Milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmayacak kimseler” tarafından gösteriliyordu. Bu sebeple 1931’de devlet ve idare adamlarına verdiği direktifte bu noktaları belirttikten sonra diyordu ki:

“Yüksek esasları görmeyerek veya görmek istemeyerek milletin bu tür düşünce ve duyguları bulandırılmaya, karıştırılmaya çalışılmaktadır.”

Şüphesiz ki, burada işaret edilen “yüksek esaslar” milleti çeşitli engelleyici, köstekleyici bağlardan kurtaracak sosyal, ekonomik ve kültürel devrim hareketleri idi ve bunları görmeyen kısır ve dar görüşlülerin, milletin fikir ve duygularını bulandırmaya, karıştırmaya, mugalata yapmaya kalkışınlar bulunduğu açıklanmak isteniyordu.

Mustafa Kemal, aynı sene zarfında ve yeni seçimler münasebetiyle Türk milletine yayınladığı beyannamede inkılapçılığı, devrimciliği devletin değişmez ve bariz bir vasfı olarak ilan etmişti. Halkçılığı, laikliği, devletçiliği de aynı değerde ve hayati ilkeler sayarken bir noktayı daha belirtmekte idi.

Diyordu ki:

“Mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamurluğa eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerle, özellikle ekonomik ve endüstriyel sahada devleti filen alakadar ve faal kılmak”

lazımdır. Şimdi de onun, Cumhuriyet’in onuncu yıl dönümünde söylediği bazı önemli sözlerini hatırlatalım:

1 Kasım 1933’te Büyük Millet Meclisini açarken, şöyle başlamıştı sözlerine:

“Bu sene Cumhuriyet’in onuncu yılını kutlamakla bah-tiyar olduk. Milletimizin gösterdiği taşkın sevinçler, gönüllерimizi iftiharla doldurdu. Cumhuriyet’in feyizleri, ülkenin her bucağında canlandırıldı. Millet geçen on senelik Cumhuriyet eserlerini, topluca gözden geçirdi ve gerçekten sevinmeye ve övünmeye hakkı olduğunu gördü.”

Sonra şöyle devam ediyordu:

“Geçen on sene gelecek devirler için bir başlangıçtan başka bir şey değildir. Şimdi, milletin engin tezahüratın-

dan ilhamlar olarak çalışmaya başlıyoruz. Karşılaşacağımız zorlukları yenmek için, gayretlerimizin ve fedakârlıklarımızın geniş olmasına, azim ve irademizin sağlam bulunmasına ihtiyacımız gittikçe daha çok olacaktır. Ekonomik cihazımızı kurmak lüzumu, her gün daha mübrem ve müstacel bir mahiyet alıyor”.

Atatürk’ün otuz yedi sene önce söylediği bu sözler üzerine bugün de uzun uzun düşünmek çok yerinde olur. Devrimciliğin bir ilmî prensip olarak, ilim, teknik ve kültün müesseselerinde de Türk gençliğine bir vazife gibi tevdi edildiğini belirten şu tipik örneği de burada kaydedeceğim:

1935 senesinde Mülkiye Mektebi’nin (şimdiki Siyasal Bilgiler Fakültesi) kuruluş yıl dönümü münasebetiyle devrin başbakanı İsmet İnönü’ye gönderdiği yazıda diyordu ki:

“Genç arkadaşlara söyleyiniz ki Türk milletine, Türk Cumhuriyeti devletine karşı mecbur olduğumuz ödevler bitmemiştir ve asla bitmeyecektir. Bu dünyadan geçerek Türk milletine veda edecek insanların çocuklarına ve kendilerinden sonra yaşayacaklara son sözleri: Benim Türk milletine, Türkiye Cumhuriyeti’ne, Türklüğün istikbaline ait vazifelerim bitmemiştir. Siz onları tamamlayacaksınız; siz de sizden sonrakilere benim sözümü tekrar ediniz, idealidir.”

Görülüyor ki, Atatürk, bu ödevlerin tamamlanması için Türk gençliğinden daima bir dinamizm, devamlı ve başarılı hamleler istemektedir ve beklemektedir.

Atatürk, aynı sene içinde başka bir vesile ile bu konuda Türk milletine, Türk gençliğine şu direktifi vermekte idi. Diyordu ki:

“Yüksek ve inkılapçı bir kültür seviyesine varmak için, önümüzdeki yıllarda daha çok emek vereceğiz. Müspet ilimlerin temellerine dayanan güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, faziletli, kudretli bir nesil yetiştirmek ana siyasetimizin açık dileğidir.”

Gerçekten, bu umdeyi başlıca bir prensip ve hareket noktası yaparak, Türk milletinin gerçek kurtuluşu için, toplum hayatından bütün gerilik unsur ve vasıtalarını kesin bir şekilde yok etmeyi, devrimlere köklü bir nitelik kazandırmayı ülkü edinen Atatürk, Batı uygarlığını ve metotlarını, Yeniçağ Avrupa’sının tekniğini ve milletlerarası yaşayış usullerini, her türlü engellerden ve taklitlerinden temizlenmiş, arınmış bir bütünlükle, tek bir devrim hareketi halinde Türk toplumuna yerleştirmeyi başardı ve Türk halkına gerçek kurtuluş yolunu açmış oldu.

Vicdan özgürlüğüne dokunmayı asla hatırından geçirmemekle beraber, milletin dinamizmine olumsuz etkileri olan irtica yuvalarını birer siyasal ve sosyal nüve halinde köhne bir zihniyeti yaşatmaya ve sürdürmeye çalışan ve bazı cahil ve fanatik kimselerin elinde tehlikeli bir vasıta haline gelebilen tekke ve zaviyeleri kapattırdı. Türk kadınının sosyal hayata girmesi meselesinde ciddi ve en salim bir istikameti gösterdi. Türk ülkesini dünyanın en ileri ve en mutlu bir bölgesi haline getirmek için, Türk milletine gerekli pek çok

vasıtaları sağlamaya muvaffak oldu ve kısaca Atatürk devrimleri dediğimiz reformları Türk toplumunda hâkim kıldı. Onun açtığı birinci ve büyük savaş cehle, taassuba ve zulme karşı idi. Hiçbir zaman vicdanlara tahakküm etmeden, kötü taassubu ortadan kaldırmak yolunu aradı, buldu. Türk'ün Şarklı ruhu ve metin karakteri üzerinde Batı'nın ileri ve metotlu görüşünü, çağdaş medeniyeti tespit etmek, Atatürk devrimlerini birinci hâkim umdesi oldu. Rönesans'tan beri yalnız Avrupa'ya münhasır kalan müspet ve matematik kafa ve zihniyet ve Batı kültürü bu devrimler ile Türk yurdunda da yerleşmek yolunu tuttu.

Atatürk büyük bir Türkçü ve bir milliyetçi idi. Fakat onun milliyetçiliği geleneğe ve Şarklı mistik görüşüne dayanan bir milliyetçilik değildi. O kendisini çağa göre bir adam hissettiği ve Türk milletinin canlı ve ileri Batı toplumunun bir parçasını teşkil edeceğini bildiği için, Türkiye'yi sadece Şark orijinallliği içinde görmek isteyenlere önem vermezdi. Onun realist, pratik yaratılışı mistik bir milliyetçiliğe uygun düşmüyordu. Bir süre mazi ile olan bağları kesmek ihtiyacını duyduktan ve belli başlı devrimlerin Türk toplumuna yerleştiğini gördükten sonradır ki, yeni Türk devlet ve cemiyetinin manevi hudutlarını mümkün olduğu kadarengin tarihi bir ufuk, tarihi bir genişlik içine almak ve Türk'ün parlak, muhteşem mazisi içinde bunu mütalaa etmek lüzumunu duydu.

Atatürk'ün, Türk milletinin menşeinin menşeinin *prehistuvara* (Pre-histoire'a) dayanan en uzak kaynaklarına kadar gitmeye lüzum görüşü ispat eder ki, bu Türk Rönesansı

olayına daha derin ve daha ilmî bir izah ve gerekçe bulmak lazımdır.

Yüzyıllardan beri Avrupa tarihçiliği Türk milletine yalan yanlış isnat ve iftiralarda bulunmuştu. Türkler, onların iddia ettikleri ve yorumladıkları gibi, insanlık tarihinde yalnız akın ve fütühat yapmış, sadece yakıcı, tahrip edici bir rol oynamış bir millet değildi. Bunun tamamen aksine olarak, her tarafta teşkilatçı, kurucu, imarcı ve medeni bir unsur olmak kabiliyetini ve varlığını göstermişti.

Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu gibi bir müesseseyi kurup ona her teşekkülün ve her teşebbüsün üstünde bir kıymet ve önem verişinin, ölüm yatağında bile bu kurumun yaşamasını ve gelişmesini düşünüşünün birinci sebebi, münhasıran ilmi bir faaliyeti teşvik arzusu ile birlikte millî şuuru, millî gururu ve Türk milletinin kendi nefesine olan inanç ve güvenini kuvvetlendirmek endişesidir.

O asaletini, faziletini, ahlak ve zekâsını, kabiliyet ve enerjisini diğer bütün milletlerin manevi değerlerinden üstün saydığı Türk milletinin bir gün birinci sınıftaki büyük devletler sırasında yer tutamayışını tarihî kaderin makus bir seyrine atfediyordu. Gece gündüz bütün düşüncesi, ihtirası bunu bir an önce değiştirebilmek gaye ve endişesine takılmıştı. Eskileri araştırmak, çarelerini aramak ve bulmak, fakir memleketi zengin, mamur ve refahlı bir hale getirmek, halkı yüksek seviyeli, bilgili bir dereceye ulaştırmak ve bunun için de durmadan, planlı, şuurlu ve bir Batılı gibi çalış-

mak lazımdı. Aynı zamanda onun milletine ve Türk gençliğine o kadar derin ve güçlü bir güveni vardı ki, yeni Türk nesillerinin dünya ölçüsünde her sahada yüksek başarılar kazanacağına inanıyordu.

Aziz Gençler,

Türk milletinin bugünkü dünyada ilim, teknik, kültür, spor ve her sahada bir yarış halinde bulunan milletler ve devletler ailesi içinde varlığını koruyabilmesi, şerefli, haysiyetli yaşayabilmesi için her şeyden fazla Atatürk ilkelerine ve devrimlerine bütün azim ve samimiyeti ile sarılmaktan başka çaresi yoktur. Atatürk'ün emaneti, Cumhuriyeti ve devrimleri ellerine ve omuzlarına alan Türk gençliği de bu varlığı, bu imanı ve bu ruhu dinamik bir halde yaşatmak, daha da yükseltmek mevkisinde ve zorundadır. Bugün güvenliğimizin en büyük silahı ve kuvvet kaynağı budur ve millî dayanışmadır.

Türk yurdunu bütün kaygılardan uzak tutmanın, Türk halkını mutlu kılmanın tek şartı, Atatürk devrimlerine ve ülküsüne en titiz bir dikkat ve hassasiyetle titrememiz, aydın üniversite ve yükseköğrenim gençliğinin daima uyanık, şuurlu olması ve tek cephede yer almasıdır.

Aziz Gençler,

Sizler bu bilince sahip ve devrimlere sadık olarak, sosyal güvenliğin, sosyal adaletin, faziletin, demokratik Cumhuriyet'in, gerçek halk egemenliğinin, tek kelime ile bugünkü

Batı uygarlığının rehberleri ve öncüleri olmak zorundasınız. İsrâf edilecek ne zamanımız ne de tek bir ferdimiz yoktur. İleri ve zengin ülkelerden ve milletlerden her sahada geri kalmış durumda bulunan Türkiye'mizin idealist, çalışkan, kendini milletine adanmış fazilet ve karakter sahibi ve üstün vasıflı yapıcı kuvvetlere ihtiyacı pek çoktur. Bugünkü otuz altı milyonluk Türkiye'nin yarın mamur, teknik güç ve imkânları haddi azamiye çıkarılmış, bütün kaynakları halkın refahı uğrunda işletilmiş, büyük Türkiye haline gelebilmesi ancak, birbirine dayanan ve yardımlaşarak yükselen Türk milleti ve özellikle ilerici, aydın Türk gençliği, ilim ve teknik ordusu sayesinde olacaktır. Bu inanç ve güven içinde ölümünün otuz ikinci yıl dönümünde Atatürk'ün manevi huzurunda, Atatürk devrimlerinin ve emanetlerinin bekçileri ve ona layık olmaya çalışan yüksek tahsil gençliği olarak, bir defa daha derin saygı ve minnet duyguları içinde onu ve aziz hatırasını anıyoruz.

Ebedi istirahatgâhında huzur içinde, müsterih uyu aziz Atatürk!

30 AĞUSTOS²⁷

10 Kasım 1971

(Yıldız)

M. Tayyib Gökbilgin

Millet hayatında bazı hadiselerin ve bilhassa bazı zaferlerin ehemmiyeti ve manası başlı başına bir tarih teşkil eder. Bu gibi zaferlerin tesirleri ve neticeleri itibariyle tarih sayfalarında hiç unutulmayacak derecede derin ve şümüllü izler bırakır. O millete tükenmeyen bir ilham kaynağı olur, bir şehamet ve celadet abidesi olarak daima kalplerde ve gönüllerde yaşar. İşte 30 Ağustos böyle bir gündür. Müstevli düşmanlara kati ve öldürücü darbenin indirilerek onların vatanın harim-i ismetinde boğulduğu bir tarihi ifade eder.

Bu zafer beklenmeyen bir mucize, olağanüstü bir hadise sayılamazdı. Bilakis ancak Türk milleti gibi ezelden fatih doğmuş, gazi yaşamış ve tarih sayfalarına daima parlak zaferler kaydetmiş, Malazgirt'ler, Niğbolu'lar, Mohaç'lar yaratmış bir milletin vücuda getirebileceği muazzam ve dasitani bir hamaset eseri idi. İstiklal ve hürriyet gibi bir ölüm ve hayat

²⁷ M. Tayyib Gökbilgin'in 30 Ağustos 1959 tarihinde Dumlupınar'da icra ettiği konuşmanın 1971'de tekrar okunan metnidir.

mücadelesinde çok yüksek irade kudreti, tazyik altında ezilmeye ve mahkûm edilmeye zorlanan bir milletin muazzam hamlesi bu zaferi meydana getirmişti. Bu milletin yaşadığı yurt Anadolu, gaziler vatanı, gönülleri hicran ve hasret dolu büyük Türk milletinin büyük evladı Atatürk'ü kaybedişimizin otuz üçüncü yıl dönümündeyiz. Cumhuriyet'imizin kurucusu, milletimizin önderi, eşsiz kahraman Atatürk'ün aziz hatırası önünde bugün bütün milletçe eğiliyor, onun eserleri, devrimleri, prensipleri ve bize emanetleri hakkında millî bir muhasebe yapıyoruz. Zira o, Türk tarihinin, Türk şeref ve gururunun, Türk ideallerinin en büyük sembolü, en büyük armağanıdır.

İnsanlık tarihinin en eski devrelerinden biri şan ve şerefle yaşayan, medeniyetler kuran, imparatorluklar yıkıp, imparatorluklar kuran hâkim ve fatih milletimizin sinelerinden hemen daima cihangirler, büyük devlet ve ilim adamları, büyük dehalar çıkmıştır. Zaten büyük adamları büyük milletler doğurur sözünü dünya tarihi ispat etmiştir.

Mustafa Kemal adının da genel tarihin, Türk tarihinin çerçevesinde mütalaa edildiği zaman, aynı benzerliği, aynı eşitliği gösterdiğini görmemek, son yüzyılda dünya tarihine istikamet verecek kabiliyette yetişen ve Türk dehasının büyük Türk milletine has olan büyüklüğü ve hasletleri temsil ettiğini sezmek mümkün değildir. Milletinin yüksek vasıflarına inanan her Türk ise bundan ancak gurur ve iftihar duyar.

Mustafa Kemal, o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir vilayeti olan Selanik'te 1881'de doğmuş, ilköğretimini yaptıktan sonra askeri rüştiyeye girmiş, askeri idadiyi ve harbiyeyi bitirdikten sonra 1904'te kurmay subay olarak önce Suriye'de vazife almıştı. Orada devrim hareketlerinde çalıştıktan sonra sırasıyla 1911'de Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı mücadele etmiş, Balkan savaşlarından sonra Sofya'ya ataşemiliter olarak gönderilmiş, Birinci Dünya Savaşı çıktığı zaman ise Çanakkale müdafaasında temayüz etmişti. Gelibolu Yarımadası'ndaki savaşlarda Anafarta kahramanı unvanını alan Mustafa Kemal imparatorluğun en seçkin kumandanları arasında yer alıyordu. Bundan sonra büyük ve güç vazifelerin başarılması ona tevdi edildi. Bitlis ve Diyarbakır bölgesinde Ruslara, Suriye'de İngilizlere karşı, gittikçe artan güçlükler içinde ve ümitlerin kırıldığı bir zamanda, Türk kumandanlarının mağlubiyet anlarında bile çok defa gösterdikleri müstesna kahramanlıkla savaştı. Mütarekeden sonra büyük bir yeis ve ümitsizliğin hâkim olduğu bir ortamda, yaklaşan felakete isyan etti. Fakat Damat Ferit Hükûmeti, endişeleri dağıtmak biraz da ondan kurtulmak üzere Mayıs 1919 ortalarında Anadolu'ya Üçüncü Ordu Müfettişi sıfatıyla gönderdi.

Mustafa Kemal'in o zamana kadar ki hayatı alelade bir askerin karşılaştığı olaylar idi. Hayatının olağanüstü ve millerimiz için hayırlı ve mutlu kısmı ancak bundan sonra başladı. Yurtta ve dışarıda herkes, Türkiye hakkında müttefikler tarafından, sade Osmanlı devleti için değil, aynı za-

manda Türk milletinin de muhakkak mahvına gidecek derecede meşum bir karar verileceğini hissediyordu. İşte böyle bir zamanda büyük Türk milletinin geleceğine ve kurtuluşuna inanan tek adam Mustafa Kemal'di ve o Anadolu'da imkânsız gerçekleştirmek kararı ile İstanbul'dan ayrılmıştı.

Mustafa Kemal gittiği yerlerde zayıf ve kudretsiz düşmüş cephe gerisi bölgeler, dağınık ve teşkilatsızlıktan doğan bir umutsuzluk içinde kıvranan insanlar buldu. Kendi ruhunun ateşi ile herkesi, kutsal gaye uğrunda alevlendirdi. Erzurum, Sivas kongrelerini topladı. Amasya Tamimi ile milletin yüksek hak ve menfaatlerini, şeref ve haysiyetini bütün dünyaya duyurdu. Anadolu ve Rum, Ermeni Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Türk'ün davasını onun dili ile onun bükölmek bilmez iradesiyle ortaya attı ve ele aldı.

Kurtuluş Savaşı'nın nasıl büyük mahrumiyetler, maddi güçlükler ve sıkıntılar içinde ne kadar muazzam fedakârlıklarla ve bütün milletin iştirakiyle yürütölmüş ve başarılımış bir mücadele olduğunu hep biliriz. İstanbul hükümeti tarafından mahkûm edilen Mustafa Kemal'in nefse hâkimiyeti, devlet adamı sıfatıyla yaptığı en önemli icraatında, iç nizamı kurmakta bariz şekilde görülür. Vakitsiz siyasi ve hukuki meselelerin millî birliği sarsmasına müsaade etmemiş, padişahın mahkûmiyetine ait kararı, ancak askerî ve siyasi zaferlere ulaştıktan sonra vermesi Mustafa Kemal'in büyük bir dehası eseridir.

Mustafa Kemal'in tahlil ettiğı cesur planları küçük mikyastaki parçalara bölerek gerçekleştirmek mümkün değildi.

Bunlar hararetli bir faaliyet isteyeceklerdir ve bu enerji ve azim bugün kemaliyle onda mevcut idi.

Atatürk'ün Türk milletinin kabiliyetlerini geliştirmek, gerçek hürriyet ve benliğini meydana çıkarmak konusunda yaptığı devrim hareketleri köklü olmuştur. Ve memleketin bünyesini, çehresini Şark Orta Çağı kalıntılarından kurtaracak şekilde değiştirmiş, millete yeni bir ruh, yeni bir heyecan, dinamizm ve şuur aşılamıştır.

Atatürk, Anadolu Türklüğünün Avrupa medeniyetinde kendi yerini almasını ve bu medeniyetin maddi, manevi bütün vasıtalarını ve şartlarını kabul ile kendine mal etmesini istemişti. Bu husustaki arzu ve çabalar ta Tanzimat devrin-den beri Türk aydınlarının ülküsü idi. Fakat onların kararlarında idare-i maslahatçılık hâkim olmuştu, bütünü ile bu ideali gerçekleştiren Atatürk oldu. Hayat sahasının, Atatürk'ün düşünceleri ve devrim hareketleri ile işlenmemiş hiçbir yanı yoktur. O şeref ve faydanın bütün milleti ilgilendirmesine ve halka mal edilmesine özel bir dikkat ve itina göstermiştir. Her şeyde milletin ihtiyaç ve arzusunu, iradesini kesin ve nihai saymıştır.

Atatürk başarmayı matematik ölçülerle göze aldığı devrimlerin muvaffak olacağından zerre kadar şüphesi olmayan bir adamdı. Şurada burada bu hususta şüphe besleyenlere karşı o diyordu ki

“Bir millet mevcudiyet ve istiklalini temin için tasavvuru kabil olan her teşebbüsü ve fedakârlığı yaptıktan sonra muvaffak olur, ya muvaffak olamazsa demek, o

milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Şu halde millet yaşadıkça ve fedakârlıkta devam ettikçe muvaffak olmamaya imkân yoktur.”

Atatürk’ün kısa bir süre içine sıkıştırdığı devrimler, ünlü Fransız devlet adamı Herio’nun dediği gibi çok azametli idi ve mantıki bir plan çerçevesinde sürdürülmek gibi bir özellik arz ediyordu. Herio, Türk devrimlerini mükemmel bir ruh eseri olarak görüyordu. Bu da devrimleri gerçekleştiren şahsiyet modern hayatın, siyasi ve sosyal meselelerin halli çaresini ancak ilimde bulabileceğini biliyordu. Milletleri sevk ve idare eden insanların ahlak yollarından ayrılmasının büyük bir ihtiyatsızlık olduğunu da bilmez değildi.

Atatürk devrimlerinin iki büyük prensibi, iki büyük ilkesi, diğer bütün faaliyet ve hedeflerin üstündeki iki ana umdesi Türkçülük ve Batılılaşmadır. Fakat bunlar ne Meşrutiyet devresindeki düşünürlerin ve aydınların telakkisi gibi Osmanlı Türkçülüğü ne de Osmanlı Garplılığı değildi. Her ikisi de devirlerini yaşamış ve imparatorlukla birlikte kaybolmuşlardı.

Atatürk ve bu iki kavram ve düşünce üzerinde büyük bir operasyon yapmış, çağdaş Türk bünyesinde yaşamaya müsait gördüğü bu iki mefhumun Osmanlılık devrindeki ölü taraflarını kesip atmıştı. Bu konuda Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinin çok ilerisinde bir görüşü memlekete hâkim kılmak istemiştir. Batı metodunu, Yeniçağ Avrupası’nın tekniğini ve milletlerarası münasebetlerini, şariat ve saltanat heyulalarından temizlenmiş bir bütünlükle, birbirleri

ile ilgili ve ahenkli devrim hareketleri halinde Türkiye'ye yerleştirmeyi bilmiş ve başarmıştır. Ancak, Atatürk devrimlerini tam hedefe ulaşıncaya yani onun Türk gençliğine ve aydınlarına emanet ettiği “çağdaş uygarlık seviyesine yükselmek” suretinin tamamen gerçekleşmesine kadar, buna yeni hamleler hazırlamak, geliştirmek ve zenginleştirmek, bu heyecanı ve şuuru asla kaybetmemek icap ettiğini düşünmek, bunu bir an hatırdan çıkarmamak da gereklidir. Aşılması beklenen engellerin ve yenilmesi gereken güçlüklerin azımsanamayacak derecede çok ve çeşitli olduğu meydandadır. Bazı hal ve şartların Atatürk'ün devrim ve ilkelelerine, Cumhuriyete zarar getirebileceğini daima hesaba katmak ve buna göre davranmak, aynı zamanda Türk ulusunun gerçek fayda ve yararını sağlayacak tedbirlerin alınmasına yılmadan, yorulmadan devam etmek millî selametini emrettiği başlıca bir sorunumuzdur.

İlk önce ilim ve ihtisasa saygı göstermek, buna önem vermek, ilim zihnini, teknik ilerlemeleri, çağımızda her yerde uygulanan geniş ve objektif anlamı ile benimsemek, dar ve bencil görüşlere, köhne usul ve alışkanlıklara yer vermeyecek surette yerleştirmek, kökleştirmek zorundayız.

Yapıcı ruh, bütün noksanların düzeltilmesinde, her iyi, doğru ve ilmi görüşü tereddütsüz uygulamak da birinci amil olacaktır.

Yurdumuzun tamamen gelişmiş ve zengin bir memleket olabilmesinin, millet ve devletimizin tarihte yüzyıllar boyunca elinde tuttuğu, büyük ve kudretli devlet ve millet

vasfını tekrar kazanabilmesinin bütün millet fertlerinin, özellikle yükseköğretim gençliğinin durmadan çalışması, fakat metotlu ve verimli çalışması ile sağlanabileceğini bu suretle de, toplum hayatında sosyal adaletin gerçekleştirilmesi, yurdun en uzak köşelerindeki vatandaşın yaşama ve geçim standardının yükseltilmesinin mümkün olabileceğini düşünmek doğru olur.

Atatürk, muvaffak olmayı prensip edinmişti. O, daima başarıların kaynaklarını iki esasta bulurdu: biri bilgi, ilim ve teknik, ikincisi yurt ve ulus sevgisi. O, manevi kuvvetlerin bu esaslardan beslendiğine inanıyordu. Bilgi ve muhakeme kudreti, insanlara selamet ve değer verirdi. Halbuki akıl, bilgi ve çalışmanın kudretiyle elde edilen başarıların devamlı olacağını biliyordu.

Aziz gençler,

Atatürk ilkelerine ve ülküsüne sadık ve hâdim olarak, aynı zamanda Cumhuriyet'in, adaletin, faziletin, gerçek demokrasinin ve tek kelime ile çağdaş uygarlığın rehberleri ve öncüleri olmak mevkiindeyiz. Atatürk'ün hepimize emaneti de bu anlamdadır. Yurdumuzun ülkücü, karakter ve fazilet sahibi, bilgili, çalışkan ve üstün vasıflı yapıcı kuvvetlere ihtiyacı pek çoktur. Yarınki yüksek seviyeli büyük Türkiye sizlerin eseri olacaktır.

Ölümünün otuz üçüncü yıl dönümünde bu ümit ve inanca Cumhuriyet'imizin banisine, ölmez Atatürk'e minnet ve şükranlarımızı bir defa daha tekrarlıyoruz.

23 NİSAN²⁸

23 Nisan'ın hakimiyet-i milliye düşüncesi ve prensibi Amasya Tamimi ile başlar, Atatürk Osmanlı devletinin hayatını tamamladığını ve yeni bir Türkiye'nin doğması gerektiği fikrini benimsediği için daha ilk zamanlardan itibaren kurtuluşu ve vatanın tamamiyet-i mülkiyesi ile tam bağımsızlığı milletin sinesinden doğan bir kudrette görüyordu. Damat Ferit Paşa hükûmeti de güven vermiyor, işgal kuvvetleri karşısında aciz ve itaatkâr bir tavır takınıyordu. Bunu Amasya Tamimi'nin birinci maddesinde "Yurt ve millet tehlikededir." diyerek tam bir teşhis koyduktan sonra hükûmet-i merkeziye millete karşı deruhte ettiği vazifeleri ve sorumlulukları yerine getirememekte ve bu hal milletimizi mahrum tanımaktadır demektedir. Daha o zamanlar millî heyet dediği Millet Meclisi'nin Anadolu'da toplanması fikri üzerinde durmaktadır. Memleketin her bakımdan emin bir yeri olan, hiçbir baskı ve tehdit altında bulunmayan bir yerde, mesela Sivas'ta süratle bir meclisin toplanarak ciddi kararlar almasını istemektedir ki, bu tez

²⁸ 19 Nisan 1972 tarihli 23 Nisan başlıklı bir müsvedde. *Milliyet Forma* notu bulunmasına rağmen 19 ve 23 Nisan 1972 tarihlerindeki *Milliyet Gazetesi'nde* Gökbilgin'in neşriyatı bulunmamaktadır.

merhale merhale gelişmiş ve hadiselerin tabii bir neticesi olarak 23 Nisan 1920'ye müncer olmuştur.

Atatürk meşruiyet prensibini daima birinci planda tutmuştur.

“Önce meclis, sonra ordu, ben kerameti meclisten bekleyenlerdenim. Bir devre yetiştik ki onda her şey meşru olmalıdır. Bu çölden hayat çıkarmak, bu ihtilalden bir teşekkül yaratmak lazım. Meclis nazariye değil hakikattir. Hakikatlerin en büyüğüdür, orduyu yaratacak olan millet, fakat millete niyabeten de millet adına meclistir. Millete sormak lazımdır. Sen esaret kabul eder misin? Ben onun vereceği cevabı biliyorum. Onun için korkmamalıyız.”

Mustafa Kemal çete değil, devlet kurucusu idi. O, fikir, kanun, meşruiyet ve nizam adamı idi. Celaleddin Arif Bey Ankara'ya geldikten sonra birtakım hukuki düşünceler ileri sürdü. Ona göre yeni hükûmet yeni devlet diye bir şey yoktur. Mademki kendisi Meclis-i Mebusan Reisi idi. O halde daha başka müdahalelere ne lüzum vardı. O, Atatürk'ün Büyük Millet Meclisi'nin mahiyet ve yetkileri hakkındaki görüşlerine hiçbir zaman katılmamıştır. Mustafa Kemal, Trablusgarp'ta düşmanla savaşırken Ayn-ı Mansur kargâhından İstanbul'daki bir subay arkadaşına Temmuz 1912'de yazdığı mektubunda kendilerinin oradaki mukavemetleri ile “şan-ı millete mutabık bir netice istihsali” ümidini izhar etmekte fakat o sırada “memleket dâhilinde

zuhuryâfte olan elemli levhaların” onları teyit ettiğini belirtmekte ve aynı zamanda o zamanki yöneticiler kadrosunun halini düşünerek şu görüşünü açıklamakta idi:

“Bizim ahlaksızlığımızın, menfaatperestliğimizin derecesi malum idi. Fakat bunun hıyanet, denaet, rezalet derecesine çıkabileceğini katiyen ve kâtibeten tasavvur etmiyorduk. İkrâsât, cehalet ve mantıksızlık yüzünden koca Osmanlı devletini mahvedeceğiz kuvvetli bir Osmanlı İmparatorluğu vücuda getirmeği tasavvur ederken vaktinden evvel esir, sefil, rezil olacağız.”

Ta o devirde istifa eden bir Harbiye nazırı hakkında söylediği şu sözler de onun memleket ve millet yolunda fedakârlık derecesinin olabileceğini göstermekte, korkaklığı affedememektedir.

“Harbiye nazırının terk-i mevki edişini garip huşu, hamiyetli ve fedakâr idiyse ve ötede beride savurduğu gibi kellesini koltuğuna almış idiyse asıl ibraz-t hamiyet ve fedakârı ve sebat zamanı şimdi idi zaaf-ı kalp göstermeye zehacci vardı.”

Halide Edip’ten:

“İnanıyorum ki, tarihin dramatik ve ani değişimleri çok zaman dinamik fertlerin eseridir.”

Mustafa Kemal diyordu ki:

“Bütün kudret halkındır, kudret bulunmaz, icral ve teşmili diye birbirinden ayrılmaz!”

Milletimizin kavi, mesut ve müstakar yaşayabilmesi için devletin tamamen millî bir siyaset takip etmesi ve bu siyasetin teşkilat-ı dahiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olması lazımdır.

Millî siyaset de ona göre şöyledir:

Hudud-i millîyemiz dâhilinde her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza-i mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve ümranına çalışmak... Medeni cihandan medeni ve insani muameleye ve mütekabil dostluğa intizar etmektir.

Hakikat, Osmanlı saltanatının ve hilafetin münkariz ve mülga olduğunu düşünerek yeni esaslara müstenit, yeni bir devlet kurmaktan ibaretti. Fakat durumu olduğu gibi söylemek, maksadın büsbütün kaybedilmesini mucip olabirdi.

Takrirdeki umdeler:

Hükûmet teşkili zaruridir, encümenler halinde çalışmaya aykırı olarak muvakkat kaydıyla bir hükûmet reisi tanımak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek kabil-i tecviz değildir. Mecliste mütekâşif irade-i milliyeyi bilfiil mukadderat-ı vatana vazîü'l-yed tanımak umde-i esasiyedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi teşri ve icrai salahiyetleri camidir.

Hatıra: Padişah ve halife cebir ve ikrahtan azade olduğu zaman meclisin tanzim edeceği esasat-ı kanuniye dairesinde vaziyetini ahzeder.

SİVAS MİLLÎ KONGRESİ

4 Eylül 1973

Sivas

M. Tayyib Gökbilgin

Muhterem Sivaslılar, aziz arkadaşlar,

Millet hayatında bazı hadiselerin ve özellikle bazı kararların önemi ve anlamı başlı başına bir tarih teşkil eder. Bu gibi kararlar tesirleri ve neticeleri bakımından tarih sayfalarında hiç unutulmayacak, daima şükranla hatırlanacak derecede derin ve şümüllü izler bırakır. Aynı zamanda o millete tükenmeyecek ilham kaynağı olur. Büyük bir yurtseverlik, fedakârlık ve feragat abidesi olarak daima gönüllerde yaşar.

İşte 4 Eylül Sivas Millî Kongresi, Türk Millî Mücadele tarihinde başlangıç olaylarından biri olarak böyle bir tarihî gündür.

Memleketin her tarafını istila eden düşmanları vatanın harim-i ismetinden kovmak, Türk milletini tam bir bağımsızlığa kavuşturmak, yaratıldığı günden beri fatih ve gazi yaşamış, tarih sayfalarına daima parlak zaferler kaydetmiş, milletin evlatlarını esaret veya himaye ve manda zilleti altında yaşatmamak için kutsal kararların alındığı gündür.

54 yıl önce bugün Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri Kongresi adı altında toplanan bu kongrenin toplanma sebep ve amillerini düşünürken görürüz ki Mustafa Kemal Paşa, mütareke devrinin acı günlerini İstanbul'da geçirdiği günlerde, o vakit orada geçen olayların etkisi ile böyle bir millî kongre fikrini benimsemiştir.

Gerçekten o, Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketlerine bir istinatgâh, bir başlangıç olmak üzere, bir millî kongre toplanmasını daha İstanbul'da iken tasarlamıştır. Çünkü o devrin hükûmetince dağıtılan ve yenisinin de seçilmesinden asla söz edilmeyen Meclis-i Mebusan'ın yokluğunu gidermek lazımdı. Memleketin Millet Meclisi'nden mahrum ve İngilizlerin arzularına uyularak yönetilmesi sarayın da işine geliyordu. Bu gidişi önlemek gerekiyordu.

Sivas Kongresi'ni daha da zorunlu kılan durum, bilindiği gibi Mustafa Kemal Paşa'nın Üçüncü Ordu müfettiş sıfatıyla ve olağanüstü yeniliklerle teçhiz edilmiş olarak Samsun'a çıkmasından sonra hasıl oldu. 22 Haziran'da Amasya'da yüksek kumanda heyeti ve bazı arkadaşları ile buluşup da memleket sorunlarını görüştüğü sırada, *vatanın tamamlığı [bütünlüğü], milletin bağımsızlığı tehlikeydedir* yargısına varıldığı zaman bu mecburiyet doğdu.

Zira merkezî hükûmet İtilaf devletlerinin tesir ve murakabesi altında bulunmakta ve yüklendiği sorumlulukların icaplarını ifa edememekte idi. Bu durum Türk milletini küçük düşürüyordu. Milletın bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktı. Türk milletinın haklı davasını

medeniyet dünyasına duyurmak için her türlü tesir ve murakabeden uzak bir millî heyetin vücudu çok lazımdı. Bunun için de Anadolu'nun en mühim yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin süratle toplanması kararlaştırılıyordu.

İşte Sivas Millî Kongresini ilham eden düşünce ve davet böyle başlamış, birçok acı olaylardan sonra bu kongre doğu illerimize büyük bir ümit ve ferahlık verdi. Erzurum Kongresi'nden sonra 4 Eylül'de Sivas'ta bütün memleketin mukadderatına tesir edecek kararların alınacağı böyle bir kongre idrak edebilmişti.

O senenin ağustos ayı çok sıkıntılı geçirilmişti. İstilacı düşmanlar her tarafta ve özellikle batı ve güney vilayetlerimizde yeni yeni tecavüz hareketlerinde bulunmakta idiler. O sırada Harbiye Nazırı bulunan zat ise resmi bir yazısında şöyle diyordu: "İslam unsurunu hicrete zorlamak, katil ve mahvetmek suretiyle istilacı düşmanlar maksat ve gayelerine yaklaşılmaktadırlar." Halbuki aynı hükümetin diğer bir nazırı, devrik Dahiliye Nazırı yine o sıralarda, yüksek bir makama yazdığı yazısında: Kuvayı Milliye hareketlerini, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının şahsî menfaatleri için yaptıkları hareketlerini gösteriyor ve şu türlü bir hezeyanı savunuyordu: "Anadolu'da devletin yüksek menfaatleri ile asla telif kabul etmeyen ve gayet aksülameller uyardırması kuvvetle melhuz bulunan serkeşçe harekete cüret edenler çoğalmakta ve devletin şu sırada zaten pek de zinde olmayan silah ve kuvveti Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Kazım Karabekir Paşa gibi birkaç kişi tarafından şöhret ve nüfuz temini yolunda suiistimal edilmektedir."

İktidarda bulunan bir kimsenin böylesine yanlış zihniyeti elbette onun bazı valileri tarafından da benimseniyordu. Nitekim Aydın valisinin, Eylül’de Sadaret’e gönderdiği yazısında bu sakim zihniyet açıkça görülmekte idi; Diyordu ki: “Bir zamanda beri Kuvayı Milliye namı altında devam eden hareketlerin siyaset adımızı ne derece tart ve zedelemiş olduğunu arza lüzum görmem.” Kuvayı Milliye’den fayda bekleyenlerin birazda siyasi hal ve mevkiimizi düşünerek hiç değilse İngilizlere karşı hoş olmayan bir vaziyet gösterilmesini menetmek şartlarını meydana getirmeye çalışmaları icap eder.

Sevgili Sivaslılar, aziz arkadaşlar,

İşte Sivas Kongresi dahili ve harici birçok menfi kuvvetlerin, gafil ve bedhahların memlekete olmaya çalıştıkları bir devirde toplanabilmiş ve memleketi kurtaracak, millete bir ümit kaynağı olacak kararları almıştı.

Sivas Lisesinde 4 Eylül’de açılan kongrenin gündemini Erzurum Kongresi’nin nizamnamesi ve beyannamesinin muhtevası, bir de Mustafa Kemal Paşa’dan önce Sivas’a gelmiş olan ve kongreye katılan yirmi beş kadar üyenin hazırladığı bir muhtıra teşkil ediyordu. Ancak her şeyden önce, o zamana kadar İstanbul hükûmetinin Kuvayı Milliye hareketlerine girişenleri, istismarcı, bozguncu ve memleket menfaatlerini baltalayan kimseler olarak göstermesi, eski İttihat ve Terakki Fırkası mensuplarını bir takım sergüzeşt ve maceralara atılmış kişiler olarak tanıtmaya kalkışması sebebiyle kongre üyeleri kendilerini, o devrin geçer akçesi gibi

sayılabilecek böyle bir ithamdan kurtarmak istemişler ve bu suçlamayı reddeden bir türlü yemin formolünü muhaliflerine ve memleket kamuoyuna bir teminat şeklinde duyurmaya lüzum görmüşlerdi.

Kongre, çalışmalarını düzgün bir şekilde yürüttü ve neticeye bağladı. Cemiyetin adı, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti şeklinde değiştirildi. “Heyet-i Temsiliye vatanın bütününü temsil eder.” ilkesi kabul olundu. Her türlü işgal ve müdahaleye karşı müttehiden müdafaa ve mukavemet esası kararlaştırıldı.

Hülasa, azimli, hakkına güvenen ve sahip çıkan bir milletin şerefli ve haysiyetli bir şekilde yaşamak için her şeyi göze aldığı bütün dünyaya ilan edildi.

Sivas Kongresi kararlarına geçmeyen, fakat çok hararetli müzakerelere konu olan bir mesele Amerika mandası meselesi idi.

Bu mesele o devrin ümitsizlik ve bedbin günlerinde İstanbul’da başlayan bir siyasi düşüncenin, siyasi bir cereyanın Sivas’a kadar uzanmış ve kongrede de hararetli taraftarlarınca müdafaa edilmiş yankıları idi. O çaresizlik günlerinde Amerikan mandasından, Amerika himayesinden medet uman, ümit bekleyen kimselere rastlanıyordu. Mandanın tarifi yapılıyor, lüzumu üzerinde duruluyor ve şartları tartışılıyordu. Bu tartışmalara, o zaman memleketimize gelmiş Amerikan gazeteciler de karışıyor, bunun korkulacak bir şey olmadığını, Cemiyet-i Akvam nizamnamesinde belirtildiği yolunda teminat veriliyordu. Ama özgür yaşamış bir

millet manda [ve] himaye sözünü bile duymak istemezdi. Nitekim kongrenin sağduyusu, böyle bir düşünceye iltifat etmedi, sadece Amerikan senatosunun, memleketimizi tarafsız bir gözle tetkik edecek bir heyet göndermesinin münasip olacağı görüşü benimsendi. Kongre, 11 Eylül’de son buldu, 12 Eylül’de Sivas halkının da huzuru ile bir açık oturum yapıldı. Millet hükümrânlığının ve bağımsızlık ruhunun daima Türk kalplerinde yaşayacağı ve Anadolu’nun her türlü direnişe hazır olduğu bütün dünyaya ilan edildi. Böylece Misak-ı Millî, milletin kutsal yemini belirleniyor, bir kere dahi teyit olunuyor, kongre bildirisinde geniş ifadesini buluyordu.

Sivas Millî Kongresi ve aldığımız kararlar, merkezi hükûmeti ve istilacı, emperyalist düşmanlara hoş görünmek, onların lütuf ve atıfetleri sayesinde ne kurtarılabilirse kârdır denerek gününü gün etmek isteyenleri telaşa düşürmüş, çileden çıkarmış ve şiddet hareketlerine sürüklemiştir.

Devrin Dahiliye nazırından emir alan o zamanki Elâzığ valisi Ali Galip’in Sivas’ı ve kongreyi basarak kongrecileri tutuklamak istemesi bunun neticesi idi. Bu haince teşebbüs, Sivas’ta ve memleketin her tarafında şiddetli bir etki ile karşılandı ve 9 Eylül’de, kongre genel kurulu millete bir beyanname yayınlayarak gerçekleri açıkladı.

Bugün bile ibret ile okunması gereken bu beyannamede ez cümle şöyle deniliyordu: “Din ve devletimizi mahvetmek isteyenlerle iş birliği yapmaktan utanmayan merkezi

hükûmet bugüne kadar yalnız milletin her türlü meşru hareketini alelade bir karışıklığa benzetmek ve bu hareketlere uyanları vatan haini şeklinde ilan etmekle kalmıyor, aynı zamanda bunların birer suçlu gibi tevkif olunmaları da emrediliyordu.”

Bu hıyanet şebekesi hüsrana uğradı ve millet, haklı davasında Mustafa Kemal’in önderliği altında buradan bu noktadan, Sivas Milli Kongresinden itibaren ilerlemeye başladı.

Sayın Sivaslılar, aziz arkadaşlar,

Sivas Millî Kongresinde, Mustafa Kemal millet davasını başarıya, zafere ulaştırmak hususunda kalbinde adeta kutsal bir ateş taşıyan, yurdu tam bir bağımsızlığa kavuşturma azim ve heyecanını, inanç ve bilincini duyan bir dava adamı vasfında idi.

Bu aynı zamanda millî bir irade idi, bu millî irade daha sonra yeni, zinde ve güçlü bir Türkiye yaratmaya yöneldi. Mustafa Kemal, Erzurum ve Sivas Millî Kongreleri ile bize ve gelecek Türk nesillerine halkı sevmeyi, halka güvenmeyi, halk ile bütünleşmeyi ve yalnız Türk milleti ile birlikte Türk yurdu için çalışmayı öğretmişti.

Bu kutsal tarihi olayın elli dördüncü yıl dönümünde bu kongrenin tarihini yazanlardan bir tarihçi sıfatıyla da ona ve bu kongrede büyük bir azim ve feragatle vazife ve hizmet almış vatanperver kongre üyelerine minnet ve şükranlarımızı, aziz hatıralarına derin saygı duygularımızı sunarken 4

Eylül'ün Türk milletine bütün güçlükleri yenmek hususunda daima ilham kaynağı olacağı inancımızı tekrarlarız.

Yaşasın büyük Türk milleti...

TARİHİN AKIŞI İÇİNDE 23 NİSAN²⁹

O günlerde oldukça yaygın bir düşünce, isyanlarla, öte yandan da saldıran düşmanla hükûmet kurmayı zorunlu görmemekte, mücadele ederek, tam bağımsızlık hedefine “geçici” kaydıyla bir hükûmet reisi tanımak, yürümüştür. Geçmişin bu büyük anıları; ya da bir “padişah kaymakamı” ihdas etmek kardeşçe, sosyal güvenlik içinde ve sosyal istemekteydi. Bu eğilim hâkim olsa, “vahdeti adalet çerçevesinde, hoşgörülü, halk ve kuvva nazariyesi ile birlikte millî birlik çalışanlar dostu olarak kalmak; gerçekten kurulması çabası da boşa gidecekti. Ak günlere erişerek yaşamak ihtiyaç ve 23 Nisan’da kurulan meclis, bir yandan iç özelemlerini duyurmaktadır bizlere...

Millî Mücadele başlarken, binbir güçlükler içinde ulusal kurtuluşa ve ulusal amaçlara doğru yürümek, yüzyılların birikimi ve özeti haline gelen ulusal ülküden zerre kadar sapmamak ve çeşitli tereddütlere, ihanetlere sarsılmaz bir azimle karşı koymak, yüksek ve asil bir düşünce ve ruh kuvvetiyle, olağanüstü hasletlere sahip bulunmakla mümkün

²⁹ M. Tayyib Gökbiçin, “Tarihin akışı içinde 23 Nisan” *Milliyet Gazetesi*, 23 Nisan 1974. “Düşünenlerin Düşünceleri” başlıklı köşesinde yayımlanmıştır.

olabilirdi; bu ise, Türk'e özgü vasıfları ve meziyetleri, sağduyuyu iyi anlayan ve temsil eden Mustafa Kemal Paşa'da tecelli etmişti.

Bu başlangıç döneminde millî taazzuv ve direnme aşamaları artık geride kalmış, millî kongreler devri, bir yandan Erzurum, Sivas, öte yandan Balıkesir ve Alaşehir kongreleri devri kapanmış oluyor, Heyet-i Temsiliye'den yeni, meşru ve güçlü Büyük Millet Meclisi aşamasına geçiliyor; millî dava asıl amacına ulaşıyordu.

54 Yıl Önce M. Kemal Diyor Ki...

Elli dört yıl önceki ulusal egemenlik mücadelesinin ve haki-miyetinin kuruluşundaki olayları, bu uğurda harcanan çabaları, olumlu olumsuz akımların millet vicdanında yarattığı yankıları bugün, bir defa daha hatırlamakta, geçmişten ibret dersleri almak hususunda, büyük yarar bulunsa gerektir. Mustafa Kemal Paşa, o günkü güç durum ve koşullar içinde yurdu tehlikeli bir şekilde çözülme ve çöküntüden kurtarmak için alınması gereken tedbirlerden söz ederken, “Derhal, Kuva-yı Umumiye-i Milliye’yi esaslı teşkilat ile tevhit etmekten başka çare yoktur” demekle, aynı suretle, “Meclis-i alide tekasüf eden irade-i aliye-i milliyeye istinat etmek suretiyle meşruiyet ve kanuniyetini ve Büyük Millet Meclisi’nde tecelli eyleyen millî vicdanın muhakemesine bağlı bulunmak cihetiyle de mesuliyetini takdir ve tespit edecek bir kuvvetin idare-i umur etmesi zaruridir, bu kuvvetin şekli tabiisi ise bir hükûmettir.” görüşünü savunmaktaydı.

Hükûmet Kurmak Gereksiz Miydi?

Gerçekten, o günlerde oldukça yaygın bir düşünce, hükûmet kurmayı zaruri görmemekte, geçici kaydıyla bir hükûmet reisi tanımak, ya da bir padişah kaymakamı ihdas etmek istemekte; böylece de mecliste tecelli eden millî iradeyi, fiili olarak yurdun kaderine el koymuş saymamaktaydı. Halbuki bu eğilim hâkim olsa, “vahdeti kuvva nazarıyesi” ile birlikte, millî birlik kurulması çabası da boşa gidecekti ve ulusal kurtuluş savaşı, milletin galeyan ve uyanması sonucuna bağlanmaktan ziyade şahsi teşebbüs, yani Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının kişisel çıkarları ve ihtirasları gibi bir telakki güc kazanacaktı.

İstilacı düşmanlar o günlerde Türk halkı için ne karanlık ve acıklı tablolar çiziyordu: Kuvayı Milliye cephelelerinde iç ve dış düşmanlarla uğraşıyordu; Bursa, Balıkesir bölgesinde Bekir Sami Bey (56. Tümen), Refet Bey ve Kazım Bey (61. Tümen) gibi kumandanlar Anzavur ve Gavur İmam isyanları ile, Ali Fuad Paşa (Cebesoy) Bilecik ve Geyve taraflarında, Doğan Bey ve Arif Bey gibi kumandanlar Niğde’de, Kılıç Ali Bey Gaziantep’de çeşitli düşmanlar ve fesat yuvaları ile mücadele ediyorlardı. Bunlara, Silifke’deki Kuvayı Milliye Fedai Müfrezeler Kumandanı Ümit Arslan Bey’in, Diyarbakır’daki 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey’in mücadelelerini de eklemek gereklidir. Hele Hendek Düzce, Bepazarı isyanları, Tümen Komutanı Mahmut Bey’in şehit edilmesi olayları, durumu büsbütün güçleştiriyordu.

Dışa Başvurmalar ve İlk Tanıma

TBMM, işte bu trajik tablo içinde toplanıyor, Damat Ferid Paşa hükûmetinin propaganda ve fetvalarına karşı tedbir almak ihtiyacı ile Millî Mücadele'nin kutsallığı hakkında mukabil fetvalar çıkarıyordu. Meclisin kararı ile Başkan Mustafa Kemal Paşa, büyük devletler Hariciye Nazırlarına, Türkiye hakkında yapılagelmekte olan haksızlıklardan ve bu haksızlıklara karşı memleketin ve milletin haklarını savunmak için kurulan Büyük Millet Meclisi'nin ve hükûmetinin hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğinden bahseden birer beyanname gönderiyordu. Bundan sonra da Sovyet Hükûmeti ile ilişkiler kurulmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ve hükûmetini ilk tanıyan devlet, Sovyetler Birliği olmuştur.

“Tam Bağımsızlık”

Öte yandan, BMM, hukuki ve gerçek bir kuruluş olarak, başta padişah ve hükûmeti olduğu halde, bütün menfi ve zararlı kişi ve kuruluşların bozguncu hareketlerini önlüyor, fesat erbabının maskelerini düşürüyor, bunların davranışlarının ve görüşlerinin sakatlığını, yurt ve ulus için zararlarını meydana koyuyor ve yeni bir Türkiye'nin varlığını, onun kaderi üzerinde söz söylemeye, karar vermeye sadece kendisinin yetkisi bulunduğunu, kendi dışındaki kuvvetlerin ise sahte, aldatıcı ve hükümsüz, değersiz olduklarını bütün dünyaya ilan ediyordu.

Bir bakıma, 23 Nisan 1920, o zamana kadar da şu ya da bu biçimde süregelen hayır ve şer kuvvetlerinin mücadelesinin

yeni bir döneminin başlangıcı gibiydi. Önce isyanlar, iç karışıklıklar ve bunun yanında düşmanla çarpışmalar, sonra da bunlar zafere ulaştıktan sonra, çağdaş uygarlık ve tam bağımsızlık için harcanan çabalar, bu doğrultuda menfi kuvvetlerce çıkarılan engeller, saptırmalar, dolambaçlı yollardan ve sureti haktan görünümlere çıkarılan güçlükler, tarihin akışı içinde 23 Nisan ruhuna, 23 Nisan gerçeğine yeni bir anlam ve değerlendirme kazandırmaktadır. Bu vakıalar, devamlı olarak, yeniliğin, ilericiliğin ve devrimciliğin, tutuculuk, taassup ve çağdışı düşünüş gibi davranışlarla çatışmasını, sürtüşmesini, çok kez birincinin, bazan da ikincinin galebesini yansıtmışlardır. Bunun tipik bir örneği olarak, İkinci Meşrutiyet döneminde, Trablusgarp'ta vatan müdafasına koşan Mustafa Kemal'in, o sırada Selanik'teki samimi arkadaşı rahmetli Behiç Erkin'e yazdığı bir mektupta dile getirdiği hayal kırıklığını ifade eden sözlerini zikretmek mümkündür. Bir taraftan vatanın bir köşesi kan ve ateş içinde iken , o sırada İstanbul Meclis-i Mebusanı'nda muvafık muhalif parlamenterler ve politikacılar kıyasıya ve gözleri kararmış bir halde mücadele etmekte, bunun akisleri ise ta Trablusgarp'lara Mustafa Kemal'e kadar uzanmaktaydı.

Kardeşçe, Halkla...

23 Nisan'ın bize hatırlattığı bu elli altmış yıllık anımsamalar, bugünkü Türk toplumunda bütün kin ve nifak arzularının, hırs ve çıkarların bir tarafa itilerek, kardeşçe sosyal adalet çerçevesinde, hoşgörölü, halk ve çalışan-

lar dostu olarak kalmak ve ak günlere erişerek yaşamak ihtiyacını ve özlemlerini duyurmaktadır. Bilmem siz ne düşünüyorsunuz?

“CUMHURİYET’İN 52.YIL DÖNÜMÜNÜ KUTLARKEN”³⁰

Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet’in ilanından dört yıl önce “Yaşasın Cumhuriyet” sözlerini Erzurum’da duyumuştı. Mahmut Esat Bozkurt’un naklettiğine göre, Erzurum Kongresi sıralarında bir gün Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Millet Bahçesi’nde gezerken, halk etrafını almış, ona sevgi gösterilerinde bulunmuş. Bir ağızdan “Yaşasın Cumhuriyet” diye bağırırmıştı. Cumhuriyet’in ilanı sıralarında Büyük Millet Meclisi üyelerinden bazılarının Cumhuriyet rejimine layık bir millet olmak için seviyenin çok yüksek olması gerektiği, bu ileri harekete lüzum olmadığı görüşünde oldukları biliniyordu. Hak suretinde görünüp de devrimciliğe engel olmak isteyenlerin eleştirileri, davranışları arasında Cumhuriyet ilan edildi, yaşadı, gittikçe de güçlendi...

Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş, Türk ulusunun tarih akışı içinde ulaştığı ileri bir aşamayı anlatır. Millî Mücadele yıllarından başlayan bu ge-

³⁰ M. Tayyib Gökbilgin, “Cumhuriyet’in 52. yıldönümünü kutlarken” *Milliyet Gazetesi*, 29 Ekim 1975. “Düşünenlerin Düşünceleri” başlıklı köşesinde yayımlanmıştır.

lişme adım adım Türk siyasi hayatına renk verdi, anlam kazandırdı Erzurum ve Sivas kongreleri, vatanı istilalardan kurtarmak, Türk bağımsızlık ve özgürlüğünü sağlamak amaçlarını güttüğü kadar; saltanat idaresinin, meşrutî bir rejimle de olsa, millet hakimiyetini, tam ve kâmil bir demokrasiyi memlekete yerleştirmek konularında zayıf ve yetersiz kaldığını, acze düştüğünü tespit ederek, devletin siyasi rejimi sorununu da zımnen ele almış gibiydi. Örneğin, Sivas Kongresi'ni takip eden günlerde Damat Ferit Paşa'nın yerine geçen Ali Rıza Paşa, Heyet-i Temsiliye'ye çektiği telgrafta "Memleketimizde meşrutiyet idaresi gereğince millî hakimiyet caridir" iddiasına karşı, Mustafa Kemal Paşa cevaben "Feshinden itibaren Mebusan Meclisi'nin dört ay içinde toplanması Kanun-ı Esasî'nin sarîh hükümlerinden iken bugüne kadar seçimlerin asıl defterleri bile düzenlenmemiştir, bu davranış, Ferit Paşa kabinesinin açıkça meşrutiyete bir darbesini ve anayasayı çiğnediğini gösterir." demişti ki, bu sözlerle, bir rejim sorununun varlığını anlatmak istiyordu. Zaten İmparatorluğun son sadrazamlarından biri olan bu zat, muhatabının günün birinde Cumhuriyet'i getireceğine sezinlemiş ve bir özel toplantıda bir dostuna açıklamıştı.

Neden Cumhuriyet?

Büyük Millet Meclisi ilk toplantısında hükûmet kurulması ile ilgili tahririn ikinci maddeleri de geçici kaydıyla bir hükûmet başkanı tanımak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek gerekmediğini belirtmiş, üçüncü maddesi ile, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir

kuvvet mevcut değildir” ilkesini benimsemiş, hatıra bendi ile de “Padişah ve halife, cebir ve ikrahtan azade olduğu zaman, Meclis’in düzenleyeceği kanuni esaslar içinde durumunu alır.” demişti. Bu son kaydı Atatürk şöyle açıklar ve yorumlar:

“Bu esaslara dayanan bir hükûmetin niteliği kolaylıkla anlaşılabilir; böyle bir hükûmet millet egemenliğine dayanan halk hükûmetidir, Cumhuriyettir.”

Gerçekten, meşrutiyetle yönetilen devletlerde hükümdarın yetkileri az ya da çok sınırlandırılmış ise de ulus egemenliği, yani halk iktidarı demek olan Cumhuriyet ilkelere ile ifade edilecek kadar ilerici bir nitelik taşımaz. Onda yine ferdi saltanat şu veya bu türlü de olsa hakimdir; toplumun haklarını ferdin menfaati uğrunda feda etmek mümkündür. Yurt ve ulus düşmanlarına karşı canını dişine takarak savaşan Türk toplumunun, Türk halkının çıkarlarını o günlerde yine halk egemenliği koruyabilir, sağlayabilirdi. Zaten, “Cumhuriyet” kelimesinin, sözlük anlamı, geniş kapsamlı anlamı da halk, çoğunluk, toplum demektir. Dilimizde “Cumhura muhalefet kuvve-i hatadandır” “Nazım-ı manazım-i umur-ı cumhur” gibi deyimler de bunu kanıtlıyordu. Bu arada, bu kelimenin kullanıldığı bir şairin bir beytini kaydetmek isterim ki; Cumhuriyet’in ilanından önceki o buhranlı yıllarda, Cumhuriyet’in kurucusu Atatürk’ü adeta sembolize eder: “Birisi mehbiti envarı feyz Rahmani / Birisi rehberi cumhuri gaziyanı gayyur.”

Bu kelimenin Latince karşılığı “*Respublica*” da halkın işleri (*Res* ve *Publica*) ve bundan esinlenerek halk (imtiyazlı halk veya gerçek anlamı ile bütün halk) eliyle yönetilen devlet şekli demektir.

Yeni Anayasa

Cumhuriyet’in ilan edildiği 1923 yılında Lozan Barışı yapıldıktan ve Birinci Büyük Millet Meclisi seçimin yenilenmesine karar verip dağıldıktan sonra devlet şekline artık resmî adını koymak zamanı gelmiş görünüyordu. Bu bakımdan Mustafa Kemal, yeni Meclis toplanıncaya kadar yetiştirilmek üzere bir kısım yetkili kimseleri yeni bir anayasa tasarısı hazırlamaya memur etmiş; bazı toplantılarına da başkanlık ederek kendi görüşlerini açıklayarak konuya aydınlık getirmeye çalışmıştı. Bu arada, devlet başkanlığı makamı ile Büyük Millet Meclisi başkanlık makamını her biri içine meczedilmiş bir halde bulundurmanın millî hükümetin niteliği Cumhuriyet idaresi olduğu halde onu kesin olarak ifade ve ilan etmemenin bir zaaf teşkil edeceğini ve ilk fırsatta Cumhuriyet’i ilan etmek ve devlet başkanlığını Cumhuriyet riyaseti makamında temsil ederek kuvvetli bir durum yaratmanın çok faydalı olacağını belirtti.

Bu arada, hükümet başkanı istifa etmiş ve çekilirken de Mustafa Kemal Paşa’dan devlet başkanlığı makamını güçlendirmesini rica etmişti ki, sonradan anlaşıldığına göre, bu sözlerle Cumhuriyet ilanını kastetmemiz, böylece Atatürk’ün “Dediğimizi yapacağıma katiyen emin olunuz.” cevabının gerçek medlulünü anlamamıştı.

Muhالیf Kanat

Cumhuriyet ilanından önce, yeni devletin idare merkezini saptamak ve buna kanuni bir nitelik kazandırmak da gerekiyordu. Zira içte ve dışta bazı tereddütler vardı; coğrafi ve stratejik durum çok önemliydi. Öte yandan yeni İstanbul milletvekillerinden birinin İstanbul'un başkent kalmasındaki ısrarı da ileride Cumhuriyet rejimini getirmeye bir engel olmak arzusundan ileri gelebilirdi. Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın arkadaşları ile birlikte verdiği bir kanun teklifi 13 Ekim'de kabul edilerek Ankara'nın, "Türkiye devletinin makarrı idaresi" olduğu kesinleşti ve böylece Cumhuriyet ilanına daha fazla yaklaşılmış oldu. Rauf Bey'in Heyet-i Vekile başkanlığından çekilmesi ile hükûmet, Fethi Bey'in başkanlığında kurulmuştu. Ancak Meclis'te birçok tenkitlere uğrayan ve istenildiği gibi bir kabine kuramayan, Meclis'in faaliyetinde de güçlüklerle karşılaşan hükûmet başkanı, Mustafa Kemal Paşaya şikâyetlerini ve çekilmek istediğini bildirince bir kabine buhranı başladı ki, bu durumdan kurtulmanın tek yolunun hükûmet teşkilini Meclis'in seçimi gerekmeyecek şekilde çözümlmek olduğu belirlendi ve Mustafa Kemal Paşa'ya düşündüğünü gerçekleştirebilmek için bir fırsat hazırladı.

25 Ekim'de Çankaya'da kabineye başkanlık eden Atatürk, bakanlara gerekli direktifleri verdi ve Meclis'teki muhalif hizbe karşı tedbirlerini aldı; onlara kendilerinin hükûmet kurmak ve idare etmek iktidarında olmadıklarını fiilen ispat etmek istiyordu. Gerçekten, çok gayret gösterildiği halde 28 Ekim akşamına kadar, milletvekillerinin üzerinde

birleşecekleri bir Heyet-i Vekile listesi yapılamadı. O akşam yemeğe alıkoyduğu bir kısım arkadaşlarına, ertesi gün Cumhuriyet ilan etmek düşüncesini açan ve onların onayını olan Atatürk, derhal Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ile bir kanun tasarısı müsveddesi hazırladı ki, bu, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun birinci maddesine eklenecek “Türkiye devletinin hükûmet şekli Cumhuriyet’tir.” cümlesiydi. Kanunun öteki maddelerinde yapılması gerekli değişiklikler de tespit olundu. 29 Ekim günü Halk Fırkası Meclis Grubu, Heyet-i Vekile teşkili sorunu üzerindeki tartışmalara yeniden başlamıştı. Güçlükler belirince, bazı milletvekilleri Fırka Başkanı Mustafa Kemal Paşa’nın konu üzerindeki düşüncelerini öğrenmek istediler. O ise gruptan aldığı bir saatlik süre içinde Meclis’teki odasında bazı milletvekillerine önceki gece hazırladıkları kanun tasarısını açıkladı; toplantıda da o günkü anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi görüşünde olduğunu belirtti ve tasarı müsveddelerini okuttu.

Bu meseleden önceden haberleri olmayan milletvekilleri Cumhuriyet ilanı önerisi karşısında kalmışlardı. Lehte ve aleyhte uzun tartışmalardan sonra öneri kabul edildi. Fırka Grubu’ndan sonra toplanan Meclis ise tasarıyı inceledikten sonra, “Yaşasın Cumhuriyet” sesleri ve alkışları arasında saat 20.30’da kanunlaştırdı.

Erzurum’daki Olay

Gariptir ki, Mustafa Kemal Paşa, “Yaşasın Cumhuriyet” seslerini dört yıl önce Erzurum’da duymuştu: Mahmut Esat Bozkurt’un naklettiğine göre, Erzurum Kongresi sıralarında bir gün, Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Millet Bahçesi’nde gezerken, halk etrafını almış, ona sevgi gösterilerinde bulunmuş, bir ağızdan, “Yaşasın Cumhuriyet” diye bağırmıştı. Yazar bu anıya şunları da eklemektedir:

“Bunu bağırان Türk halkı, öz Türk halkı idi. Bu halk ardı arkası gelmeyen savaşlarda bunalmış, sırtında yırtık gömleğiyle, ayağında yarım çarığıyla, yeni kurtuluş savaşlarına girmek üzere bulunan halktı.”

Tepkiye Rağmen...

Mahmut Esat Bozkurt, bundan başka, o zamanlar birçok çevrelerde Cumhuriyet’in yadırgandığını, tenkitler yapıldığını da kaydediyor ki, Büyük Millet Meclisi üyelerinden bazılarının da bu düşüncede oldukları biliniyordu. Benim de bir genç öğrenci olarak bir kısım İstanbul gazetelerinden edindiğim izlenim, o günlere ait anılarım arasındadır.

Cumhuriyet ilanını eleştiren, vakitsiz ve gereksiz bulanların şu görüşlerini de Bozkurt’dan dinleyelim:

“Cumhuriyet ilanına ne lüzum vardı? Güya ileri hareket yapmışız! Sanki saltanat idaresi buna (ilericiliğe) mâni mi idi? İngiltere Krallık’tır, fakat geri bir memleket olduğunu kim iddia edebilir? Orada demokrasi yok mu?... Cumhuriyet bu, şüphe yok ki, çok güzel bir şey. En ileri

bir rejim fakat böyle bir idareye layık bir millet olmak için seviye çok yüksek olmalıdır, mesela; Fransa gibi!”

Bozkurt’un “sinsi kaypaklık” diye nitelendirdiği, hak suretinde görünüp de devrimciliğe engel olmak isteyenlerin bu tür eleştirileri, davranışları arasında Cumhuriyet ilan edildi, yaşadı, gittikçe güçlendi ve bugünkü Türk nesilleri bu mutlu olayın elli ikinci yıldönümünü gururla, sevinçle, umut ve güvenle kutlamaktadırlar.

KAYNAKLAR

M. Tayyib Gökbişin'in Kişisel Arşivi

M. Tayyib Gökbişin'in 17 Ocak 1981 tarihli Orgeneral Kenan Evren'e mektubu.

Gazete Yazıları

Dünya Gazetesi

Vatan Gazetesi

Ulus Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Gökbişin, M. Tayyib. "Millî tarih." *Dünya Gazetesi*, 27 Nisan 1954.

Gökbişin, M. Tayyib. "Atatürk Samsun'da." *Dünya Gazetesi*, 19 Mayıs 1954.

Gökbişin, M. Tayyib. "Atatürk ve Devrimler." *Vatan Gazetesi*, 10 Kasım 1959.

Gökbişin, M. Tayyib. "Zihniyet inkılabı." *Vatan Gazetesi*, 16 Eylül 1960.

Gökbişin, M. Tayyib. "Ölümsüz Ata." *Vatan Gazetesi*, 10 Kasım 1961.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Atatürkçülük ve Felsefesi.” *Ulus Gazetesi*, 18 Mart 1967.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Millî Mücadele ve Devrimciliğimizin Tarihi.” *Ulus Gazetesi*, 18 Ekim 1967.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Atatürk’ü Anlamak” *Ulus Gazetesi*, 29 Ekim 1967.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Ölümünün yıldönümünde Devrimci Atatürk” *Ulus Gazetesi*, 29 Ekim 1967.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Cumhuriyet 47 Yaşında” *Milliyet Gazetesi*, 29 Ekim 1970.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Tarihin akışı içinde 23 Nisan” *Milliyet Gazetesi*, 23 Nisan 1974.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Cumhuriyet’in 52. yıldönümünü kutlarken” *Milliyet Gazetesi*, 29 Ekim 1975.

Yayınlanmış Eserler

Gökbilgin, M. Tayyib. *Milli Mücadele Başlarken* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011).

Lajos, F. “Yeni Türkiye”. Çev., [M.] Tayyip Gökbilgin. *Türk Arkeoloji Dergisi* 4 (1940): 1-32.

EDİTÖRLER HAKKINDA

EMİR GÜRSU

1999 yılında İstanbul’da doğdu. 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü’nden 2022’de mezun oldu. Aynı yıl, Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümü’nde başladığı yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

MURATCAN ZORCU

1995 yılında İstanbul’da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nden 2019 yılında; Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü’nden 2021 yılında yüksek lisans derecesiyle mezun oldu. Koç Üniversitesi Tarih Bölümü’nde doktora araştırmasına devam etmektedir.

“17 Ocak 1981 tarihinde babam M. Tayyib Gökbişgin’in, zamanın Genelkurmay Başkanı Kenan Evren’e yazmış olduğı bir arzusunun gerçekleşemediğini bilmekteyiz. Onun aynı yıl içinde rahatsızlanarak vefat etmiş olması, bu arzusunun yerine getirilmesine engel olmuştu. Atatürk’ün doğumunun 100. yılına armağan etmeyi düşündüğü çalışmasını Atatürk’ün bizlere emanet ettiğı Cumhuriyet’imizin 100. yılında ve ‘Atatürk Yılı’ olarak kutlamakta olduğumuz dönemde gerçekleştirebilmenin büyük sevincini duymaktayım.

Bugün onun bu arzusunun gerçekleşmesinde bizlere büyük bir enerjiyle kısa bir süre içinde yayına hazırlayan Emir Gürsu ve Muratcan Zorcu’ya “bilhassa teşekkürlerimi belirtmek istiyorum.

M. Altay Gökbişgin